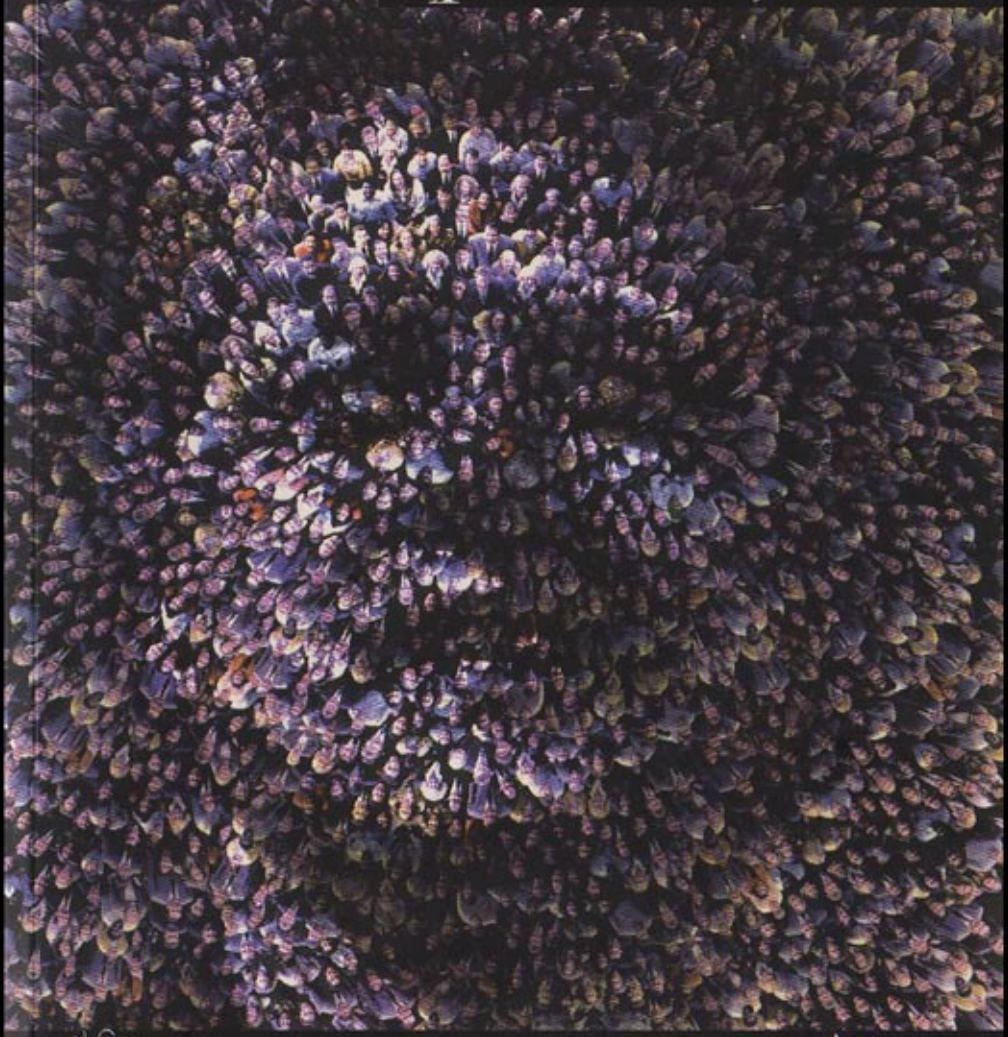
Gustave Le Bon

kitleler psikolojisi

Kişisel Gelişim
2
Psikoloji Dizisi

Hayat

Gustave Le Bon

kitleler psikolojisi

Hayat Yayınları:6

Birinci Baskı / Kasım 1997
ISBN / 975 8243- 07-1

Yayına Hazırlayan	Yunus Ender
Dizgi	Ayfer Yılmaz
Tashih	Suat Ergün
Kapak Tasarımı	Paralel Tanıtım
Kapak Baskı	Emirler Ofset
İç Baskı	Çalış Ofset
Cilt	Sistem Mücellit

HAYAT YAYINCILIK, İLETİŞİM EĞİTİM HİZMETLERİ VE TİCARET LTD. ŞTİ.
Klodfarer Caddesi. Kültür Apartmanı. No: 27/5 Divanyolu / İstanbul
Tel § Fax: (0 212) 516 23 21

Gustave Le Bon

kitleler psikolojisi

Hayat
İstanbul / 1997

ÖNSÖZ

Tabii çevre ve veraset yolu ile kazanılan ortak karekterlerin toplamı bir ırkın ruhunu teşkil eder.

Bu karakterlerin menşei irsî olduğundan, yani atalardan geldiğinden, kuvvetli ve sabittirler. Bununla beraber, gözlemler gösteriyor ki, muhtelif etkilerle, birçok kimsenin geçici bir müddet için de olsa, bir yere toplanması halinde, onlarda mevcut irsi karakterlere yenileri de eklenerek; bazan bambaşka bir takım karakterler serisi meydana gelmektedir.

Bu yeni karakterlerin toplamı, çok kuvvetli fakat geçici bir kollektif ruh teşkil eder.

Kitleler insanlık tarihinde pek büyük roller oynamışlarsa da bunların tesirleri bugünkü kadar önemli olmamıştır. Kitlelerin şuursuz hareketlerinin, fertlerin şuurlu faaliyetleri yerine geçmesi çağımızın başlıca vasıflarındandır.

Gustave Le Bon

İÇİNDEKİLER

Giriş

Kitleler Çağı 9

Birinci Bölüm

KALABALIKLARIN RUHU 19

İkinci Bölüm

KİTLELERİN DUYGULARI V E AHLAKÇILIĞI 31
Kitlelerin Kışkırtılma Yeteneği, Hareketliliği ve Kızgınlığı . . .32
Kitlelerin Telkine Kapılma Yeteneği ve Çabuk İnanırlığı . . .35
Kitle duygularının abartılılığı ve basitliği 44
Kitlelerin taassubu, baskıcılığı ve muhafazakarlığı 47
Kitlelerin Ahlaklılığı 50

Üçüncü Bölüm

KİTLELERİN DÜŞÜNCELERİ , MUHAKEMELERİ VE HAYAL GÜÇLERİ 53
Kitlelerin Fikirleri 53
Kİtlelerin Yargılamaları 58
Kitlelerin Hayal Gücü 60

Dördüncü Bölüm

KİTLELERİN KANAATLERİNİN DİNİ ŞEKİLLERİ 65

Beşinci Bölüm

KİTLELERİN DÜŞÜNCELERİ VE İNANÇLARI 71
Kitlelerin Düşünce Ve İnançlarının Uzak Etkenleri 71
Irk 73
Gelenekler 74
Zaman 76
Politik Ve Toplum Konuları 78
Öğretim Ve Eğitim 81

Altıncı Bölüm

KİTLELERİN DÜŞÜNCELERİNİ ETKİLEYEN ETKENLER 91
Hayaller Kelimeler Formüller 91
Vehimler, Hayeller 98
Tecrübe 100
Akıl 101

Yedinci Bölüm

KİTLELERİ YÖNETENLER VE İNANDIRMA ARAÇLARI 105
Kalabalıkların Önderleri 106
Önderlerin Hareket Ve Uygulama Araçları: İddia-Tekrar-
Sirayet 112
Nüfuz 117

Sekizinci Bölüm

KİTLELERİN DÜŞÜNCE VE İNANÇLARINDAKİ DEĞİŞİKLİĞİN SINIRLARI 125
Sabit İnançlar 125
Kitlelerin Değişen Düşünceleri 130

Dokuzuncu Bölüm

KİTLELERİN DEĞİŞİK TABAKALARININ VASIFLANDIRILMASI VE SINIFLANDIRILMASI 137
Kitlelerin Sınıflandırılması 137

Onuncu Bölüm

CANİ DİYE ADLANDIRILAN KİTLELER 143

Onbirinci Bölüm

CİNAYET MAHKEMESİ JÜRİLERİ 149

Onikinci Bölüm

SEÇİM KİTLELERİ 157

Onüçüncü Bölüm

PARLAMENTO TOPLANTILARI 167
Kitlelerin Sınıflandırılması 137

GİRİŞ

Kitleler Çağı

Uygarlıkların değişmesinden hemen önce, meydana gelen büyük karışıklıkların, ilk görünüşte kavimlerin istilaları ve hükümdar ailelerinin devrilmesi gibi büyük siyasi değişikliklerin etkisi altında ortaya çıktığı sanılır. Fakat bu hadiseler dikkatle incelenirse, onların dıştan görünen sebeplerinin arkasında, kavimlerin düşünce ve görüşlerinde meydana gelen değişmelerin gerçek sebep olduğu hemen anlaşılır.

Tarihte meydana gelen asıl gerçek karışıklıklar, büyüklük ve şiddetleriyle bizi hayrete düşürenler değildir. Uygarlıkların yenileşmesini doğuran başlıca önemli değişiklikler fikirlerde, alışkanlık ve inançlarda meydana gelen değişikliklerdir. Unutulmaz tarihi olaylar, insanların iç dünyalarındaki görünmez değişikliklerin, görünen eserleridir. Bu değişiklikler şayet pek seyrek olarak meydana geliyorsa, bunun sebebi, o ırkın psikolojik yapısının esasında bulunan köklü, değişmez öğelerin ağırlık kazanmasıdır.

Çağımız insan düşüncesinin sürekli olarak değiştiği nazik ve buhranlarla dolu bir devre içinde bulunmaktadır. Bu değişmelerin temelinde iki esaslı sebep vardır: Birincisi, uygarlığımız bütün öğelerinin kaynağı olan dini, politik ve toplum inançlarının yıkılmış olmasıdır. ikincisi, bilimlerin ve tekniğin yeni buluşlarının doğurduğu, yepyeni yaşama ve düşünce şartlarının meydana gelmesidir.

Geçmişe ait fikirler her ne kadar sarsılmışsa da henüz güçlerini korumakta ve bunların yerini alacak olanlar ise oluş halinde bulunduklarından yeni çağ bir geçiş ve karışıklık durumu göstermektedir.

Keşmekeşliğin ve karmaşanın zorunlu bir durum aldığı böyle bir dönemden ilerde nelerin meydana geleceğini şimdiden söylemek mümkün değildir. Bizim toplumumuzun yerini alacak olan toplumlar hangi temel fikirler üzerine kurulacaktır? Bunu henüz bilmiyoruz. Fakat, şimdiden tahmin edebiliriz ki, bu toplumların oluşmasında artık yeni çağda egemen olan yeni bir güç yer alacaktır: Kalabalıkların gücü.

Vaktiyle doğru sayılan ve bugün ölmüş bulunan bunca düşünce ve devrimlerin birbiri ardınca yıktığı bunca iktidarın yıkıntıları üzerinde, yalnız bu güç yükselmiştir. Ve yakın bir gelecekte de bütün öteki kuvvetleri mutlak şekilde yutacağa da benzemektedir. Eski inançlarımızın sarsıldığı ve kaybolduğu, toplumumuzun eski direkleri birer birer yıkıldığı halde, kalabalıkların baskısı ve nüfuzu, hiç bir şeyin baskısı altında olmayan, hükmü daima büyüyen bir güç haline gelmiştir. Bu bakımdan içine girmekte olduğumuz çağ, gerçekten kelimenin tam anlamıyla ***"Kitleler Çağı"*** olacaktır.

Yüzyıl önce devletlerin geleneksel politikaları ve hükümdarlar arasındaki yarışlar, olayların belli başlı sebeplerini oluşturuyordu. Kitlelerin düşünceleri çok defa hesaba katılmazdı bile. Bugün ise politik gelenekler, devlet başkanlarının şahsi eğilimleri ve aralarındaki rekabetler artık pek de ağır basmamaktadır. Bugün halk topluluklarının sesi daha fazla dinlenmektedir. Devlet başkanlarının da hareket şekillerini bunlar atıyorlar. Milletlerin başına gelecekleri artık yöneticilerin huzurunda değil, kitlelerin ruhunda hazırlanmaktadır.

Halkın politik hayata katılması ve gittikçe ilerleyerek idareci sınıflar haline gelmesi, içinde bulunduğumuz değişim devresinin en göze çarpan özelliklerinden birisidir. Bu yükseliş, gerçekte, uzun zaman çok az etkili olan ve başlangıçta kolayca idare edilebilen genel oy usuluyla kendini göstermiş değildir. Kitle gücünün doğuşu, önce zihinlerde yavaş yavaş ekilen bazı düşüncelerin yayılmasıyla, sonra da o zamana kadar düşünüşte kalmış bazı kavramları uygu-

lama sahasına çıkaran kimselerin yavaş yavaş birleşmeleriyle oluşmuştur.

Pek doğru düşüncelerin meydana gelmesine imkan vermemiş olsa bile, bu birleşme çıkarları konusunda kitlelerin pek kararlı ve belirli düşünceler sahibi olmalarına ve güçlerini anlamalarına elverişli olmuştur.

Kitleler, önlerinde bütün güçlerin teslim olduğu sendikalar, ekonomik kanunlara rağmen iş ve gündelik şartlarına hakim olmak için iş borsaları, amele sandıkları kuruyorlar. Hükumet meclislerine, her türlü kişisel girişimden ve bağımsızlıktan yoksun, çok defa kendilerini seçen komitelerin basit bir sözcüsünden başka bir sıfatı olmayan temsilciler gönderiyorlar.

Bugün kitlelerin haklarını isteme davaları, gittikçe açıklık ve kesinlik kazanmakta ve uygarlığın doğuşundan önceki bütün insan zümrelerinin doğal hali olan o ilkel komünizme doğru şimdiki toplumu sürüklemek ve yıkmak istemektedir.

Çalışma saatlerinin sınırlandırılması, madenlerin, demiryollarının, sanayi işletmelerinin ve toprağın sahiplerinden alınarak bireysel mülkiyetten soyutlanması, kazanılan malların eşit olarak bölüşümü, kitlelerin çıkarı hesabına yüksek toplum sınıflarının arka plâna atılması ve diğer istekler hep onların davalarıdır.

Düşünmeğe ve değerlendirmeye pez az yetenekli oldukları halde, kitleler, fiil ve harekete pek yetenekli görünmemektedirler. Bugünkü teşkilâtları, kuvvetlerini büyük ölçüde arttırmaktadır. Doğduğuna şahit

olduğumuz yeni dogmatik inançlar, yakında, o eski dogmatik inançların gücünü, yani münakaşa kabul etmeyen zalim ve hakim bir kudreti kazanacaktır. Kitlelerin hukuku, hükümdarların hukuku yerine geçmektedir.

Burjuva sınıfımızca pek sevilen ve kendi sınıflarının biraz dar olan düşüncelerini, biraz kısa görüşlerini, yüzeysel şüpheciliğini ve bazı defa aşırı bencilliğini en iyi temsil eden yazarlar, bugün büyüdüğünü gördükleri bu yeni kuvvetin önünde, şaşkına dönüyorlar.

Altüst olan ruhların kargaşalığı ile savaşmak için, vaktiyle pek hor gördükleri kilisenin ahlaki ve manevi kuvvetlerinden ümitsizce yardım istiyorlar.

İlim İflas Etmiş mi?

İlimin iflas ettiğinden söz ediyorlar ve bizi, bazı gerçekleri öğrenmeye çağırıyorlar. Fakat bu yeni inanç sahipleri unutuyorlar ki, ırmaklar, kaynaklarına doğru tersine akmazlar. İlim asla iflas etmemiştir. Ne zihinlerin bugünkü kargaşalığında, ne bu karmaşanın ortasında gelişip büyüyen yeni kuvvette bilimin hiç bir etkisi olmamıştır.

İlim bize gerçeği yahut, hiç olmazsa zekamızca anlaşılması mümkün münasebetleri öğretmeyi vaad etti. İlim bize hiç bir zaman ne barış, ne de saadet getireceğini vadetmedi. Duygularımıza karşı pek büyük ve sarsılmaz bir ilgisizliği olan bilim, feryatlarımızı işitmez ve onun yıktığı boş hayalleri de hiç bir şey yerine getiremez.

Bütün milletlerde, kitlelerin hakimiyetlerinin gittikçe ve hızla genişlediğini gösteren genel belirtiler var. Bize ne getirirse getirsin, ona katlanmak zorundayız. Sövmek, saymak boşunadır. Kitlelerin iktidar makamına geçmeleri, Batı uygarlığının belki son duraklarından birini oluşturacak, yeni toplumların fışkırışından önceki anarşi devirlerine doğru bir dönüşün açıklaması olacaktır. Ancak bunun önüne nasıl geçilebilir.

Eski uygarlıkların büyük oranda yıkılışı, şimdiye kadar kitlelerin en açık rolünü oluşturmuştur. Tarihçe görünüyor ki, toplumun demir zırhı durumunda olan ahlaki ve manevi kuvvetler, etkilerini kaybettikleri vakit, büyük bir isabetle kendilerine barbar denilen bu bilinçsiz ve hayvani kalabalıkların eliyle o toplumun son tasfiye uygulaması yapılır. Uygarlıklar şimdiye kadar küçük bir seçkin düşünceliler tarafından meydana getirilmiş ve yönetilmiştir. Kitleler tarafından değil. Bunların üstünlüğü her zaman bir kargaşalık ve düzensizlik ifade eder.

Bir uygarlığın sabit kuralları, bir disiplini olması gerekir. Bir uygarlık, kabullerin üstünlüğünden, aklın yönlendirmesine geçiş, geleceği önceden görmek ve yüksek bir irfan ve kültür seviyesinde bulunmak gibi, kendi kendilerine terkedilmiş olan kitlelerin asla ulaşamayacağı şartları gerektirir.

Kitleler, tamamen yıkıcı olan güçleriyle, zayıf düşmüş vücutların yahut cesetlerin çürümesini hızlandıran mikroplar gibi etki derler. Bir uygarlığın yapısı çürüyünce, kitleler onun yıkılmasını çabuklaştırırlar. İşte bu zamanda onların rolleri meydana çıkar. Bir süre için adedin, çoğunluğun kör kuvveti tarihin biricik felsefesi haline gelir.

Bu durum, bizim uygarlığımız için de aynı mı olacaktır? Bundan korkabiliriz, fakat maalesef hiç bir şey bilmiyoruz. Madem ki görgüsüz ve düşüncesiz eller onu zapt edebilecek bütün engelleri, azar azar yıktılar, artık kitlelerin üstünlüklerine katlanmayı kabullenelim.

Kendilerinden pek çok bahs edilen bu kitleleri çok az tanıyoruz. Uzman profesyonel psikoloji bilim adamlarımız onlardan uzaklarda yaşadıkları için, onları hiç bir vakit tanımamışlar, yalnız işleyebilecekleri cinayetler dolayısıyla onlarla uğraşmışlardır.

Şüphesiz ki, cani kitleler olabilir, ama ayrıca da faziletli kitleler, kahraman kitleler ve daha başka çeşit kalabalıklar da vardır. Kalabalıkların cinayetleri onların psikolojisinin özel bir halidir ve onların ruh oluşumlarını tanıtmaz. Nasıl ki, bir bireyin sadece kötü hareketlerini ve kusurlarını bilmiş olmakla onun psişik yapısını öğrenmiş olamayız.

Doğrusunu söylemek gerekirse dünyayı yönetenler, dinlerin ve imparatorlukların kurucuları, bütün inançların peygamberleri, tanınmış devlet adamları ve bunların yanında daha alçak gönüllü insan topluluklarının liderleri, kitlelerin ruhları hakkında, insiyakî fakat çok zaman gayet kesin bir bilgiye sahip psikologlardır. . Psikolog olduklarını bilmeyen bu kişiler, kitlelerin ruhunu iyi tanıdıklarından, onlara kolaylıkla hükmetmişlerdir.

Napolyon Fransız halk kitlelerinin ruhlarına pek derin bir şekilde inmişti. Fakat değişik ırkların psikolojisini bütünüyle anlayamamıştı. Bu bilgisizlik onu İspanya'da ve başta Rusya'da, yenilgisini ve alçalışını hazırlamış olan savaşlara sürüklemiştir.

Kitlelerin Psikolojisi

Kitlelerin psikolojisini anlamak, onları yönetmeyi bilmek değil, fakat hiç olmazsa bütünüyle onlar tarafından yönetilmemek isteyen devlet adamlarının sermayesini oluşturur.

Kitlelerin psikolojisi, onların atılgan yapıları üzerine kanunların ve kurumların ne kadar az etki ettiğini ve kendilerine aktarılan düşüncelerin dışında yeni fikirlere sahip olmaya ne derecede yeteneksiz olduklarını gösterir. Soyut bakış açılarından meydana gelen kurallar onları yönetmeye yetmez. Onları ancak ruhlarına sindirilen etkiler cazib gelebilir.

Örneğin bir kanun yapıcısı yeni bir vergi koymak isterse, nazari olarak en adaletli olanını mı seçmelidir? Hiç bir zaman. Vergilerin en haksızı, eğer dikkate az çarpar ve görünürde az ağır olursa, kitleler için pratik bakımdan her zaman iyi karşılanır. Her gün tüketilen mallar üzerine, kuruş kuruş hesaplanan vergi, halk tabakalarının alışkanlıklarını sarsmaz, pek az etki eder. Bu verginin yerine, gündeliklere veya başka bir gelir üzerine nisbi olarak ve bir defada ödenecek bir vergi koyunuz. Bu vergi ötekinden on kat daha az olsa bile genel protestolara neden olur.

Gerçekten, her günün göze görünmeyen kuruşları yerine, onlar için nisbeten yüksek ve daha etkili bir genel toplam meydana gelmiştir. Bu miktar, kuruş kuruş olarak bir tarafa konmuş olsaydı, göze görünmezdi. Lakin bu ekonomik yol bir ileri görüşlülük dozu olduğundan kitleler bunu yapmaya yetenekli değillerdir.

Kanun yapıcılar, kitlelerin ruhuna yabancı olduklarından Napolyon gibi psikologların gördüğü şeyleri görememişlerdir. İnsanların sadece aklın emirleriyle yönetilemeyeceklerini denemeler onlara henüz yeterli oranda öğretmemiştir.

Kitleler psikolojisi daha başka alanlarda da uygulanabilir. Bu bilim olmaksızın bir çok tarih ve ekonomi olaylarının anlaşılması çok müşküldür.

Bir araştırma ve meraktan ibaret sayılan böyle bir bilim öğrenilmeye değerdir. İnsanları harekete getiren unsurları çözebilmek, bir maden cevherinin yahut bir bitkinin incelemesi kadar faydalıdır.

Kitlelerin ruh durumu hakkındaki incelememiz, ancak kısa bir oluşumun basit bir özetidir. Bu incelemeden yalnız ilham ve telkin yoluyla fikirler istenmelidir. Bu sabanın izini başkaları muhakkak daha fazla derinleştirecektir.

Kesin ve gerçek olan şudur ki her bilim, başlangıçta teorik esaslar üzerine kurulur. Burada ilerde yapılacak olan daha geniş çalışmalara ışık tutabilecek ön bilgileri vermeye çalıştık.

Birinci Bölüm

KALABALIKLARIN RUHU

Kitlelerin Genel Ayırıcı Özellikleri

Kalabalık, yığın anlamındaki ***kitle kelimesi***, basit ve sıradan anlamıyla, ırkları, meslekleri, cinsiyetleri ve kendilerini bir araya toplayan tesadüf her ne olursa olsun, ***rastgele bir bireyler topluluğunu ifade eder.***

Psikoloji bakımından ise kitle tabiri büsbütün başka bir manada kullanılır. Bazı muayyen hallerde ve yalnız bu hallerde bir insanlar topluluğu, onu vücuda getiren ayrı ayrı fertlerin malik oldukları karakterlerden çok farklı yeni karakterlere sahip olur.

Bilinçli kişilik ortadan silinir, bütün bu birleşmiş fertlerin düşünceleri ve duyguları tek bir tarafa yönelir. Şüphesiz, geçici, fakat pek açık özellikler gösteren bir kollektif bilinç oluşur. Kollektiflik o zaman, daha iyi bir ifade bulamadığım için oluşmuş bir kitle, başka bir söyleyişle psikolojik bir kitle diyeceğim şey olur. Kitle bir tek varlık haline gelir ve ***"Kitlelerdeki zihniyetin tekleşmesi kanunu"***na uyar.

Bir çok bireyin rastlantıyla yanyana bulunması durumu, kendilerine organize olmuş bir kalabalığın karakterini vermez. Belli bir maksadı olmaksızın genel bir meydanda toplanmış binlerce kişi, asla bir psikolojik kitle oluşturmaz. Kitle haline gelebilmek için bazı uyarıcı etkilerin bulunması lazımdır ki, bunların içyüzünü inceliyeceğiz.

Oluşum halinde bulunan bir kitlenin ilk vasıflarından olan, bilinçli bireysel kişiliğin kaybolması ve hislerin, düşüncelerin aynı yöne doğru ilerlemesi durumu, aynı zamanda bir çok kimsenin aynı yerde bir araya gelmiş olmasını gerektirmez. Birbirinden ayrı binlerce kişi, günün birinde bazı şiddetli heyecanların, meselâ bir millî olayın etkisiyle bir araya gelerek psikolojik bir kitle meydana getirebilirler. Bunları bir araya toplayan her hangi bir tesadüf, bunların davranışlarının kitlenin hareketlerine özel bir şekil almasına sebep olabilir.

Tarihin bazı anlarında, yarım düzine adam, bir kitle haline gelebilir. Halbuki bir tesadüf eseri olarak bir arada toplanmış olan binlerce kişi bu psikolojik topluluğu oluşturmayabilir. Diğer taraftan bütün bir millet görünürde bir toplantı olmadığı halde, şu veya bu etki ile bazı defa kitle haline gelebilir.

Psikolojik bir kitle oluşur oluşmaz, geçici, fakat ayırılabilir ve belirlenebilecek özellikler kazanır. Bu genel karakterlere, kitleyi düzenleyen ve onunun ruhî yapısını değiştirebilen, özel karakterler de ilave olunur.

Psikolojik Kitleleri Sınıflandırmak

Bu sebeple psikolojik kitleleri sınıflandırmak mümkündür. Bu sınıflandırmanın değerlendirmesi bize gösterecektir ki, birbirine benzemeyen unsurlardan oluşan uyumlu olmayan bir kitle, az çok birbirine benzeyen unsurlardan oluşan aynı cins kitlelerle ortak özellikleri gösterir. Bu ortak özelliklerin yanında, kitleleri birbirinden ayırt etmeye elverişli özellikler de bulunmaktadır.

Değişik kitle çeşitlerine geçmeden önce, bütün kitlelerdeki ortak genel özellikleri inceleyelim. Bir ailedeki fertlerin genel özelliklerini tayin ile işe başlayan sonra bu ailenin içerdiği cins ve çeşitleri birbirinden ayıran özellikleri tayin eden biyolojist gibi hareket edeceğiz.

Oluş tarzı, yalnız ırka ve toplulukların oluşumuna göre değil, kendisine etki eden uyarıcı ve tahrik edicilerin karakterlerine ve derecesine göre değiştiğinden, kitlelerin psikolojisinin tasviri kolay değildir. Zaten aynı zorluk herhangi bir bireyin psikolojisini tayinde de vardır. Romanlardaki kişiler, değişmeyen sabit bir ahlâk ile hayat sürerler. Fakat gerçek hayatta öyle değildirler. Karakterlerin aynı şekilde devam etmesi, ancak, içinde yaşanılan muhitin de iyi halini devam ettirmesi ile mümkündür.

Kitlelerin Ruhi Karakterleri

Ruhi bünyenin, çevrenin ani değişmesi sonucunda ortaya çıkabilen karakter imkânlarını da taşıdığını baş taraftaki bir konuda gördük. Bu şekildedir ki, en gaddar konvansiyoneller arasında, doğal halde iken, yumuşak huylu bir noter veya faziletli bir hakim olabilecek kendi halinde yaşayıp giden burjuvalar dahi vardı. Fırtına geçince, normal hal geri gelince bunlar, doğal karakterlerini tekrar elde ettiler. Napolyon, bunlar arasında devlet ve milletine hizmet edecek en uyumlu kabiliyetleri bulmuştur.

Kitlelerin oluşumunun bütün basamaklarını burada inceleme imkanımız olmadığından, bunları özellikle oluşumları bölümünde ele alacağız. Bu şekilde kitlelerin her zaman için ne olduklarını değil, ne olabileceklerini göstereceğiz. Bu ilerlemiş, organlaşma döneminde, ırkın hakim ve değişmez yapısı üzerine bazı yeni ve özel karakterler eklenir. Bunlar topluluğun bütün duygu ve düşüncelerini aynı tarafa yöneltirler. İşte o zaman "kitlelerin zihni tekleşmesinin psikolojik kanunu" oluşur.

Kitlelerin bir çok ruhi karakterleri bireylerle ortaktır, diğer bazı karakterlerini ise yalnız topluluklarda rastlanır. Önemlerini iyi göstermek için önce bu özel karakterleri inceliyeceğiz.

Bir psikolojik kitlenin en çok göze çarpan özelliği şudur:

Kitleyi meydana getiren bireyler kimler olursa olsun; yaşama biçimleri, işgüçleri, karakterleri yahut zekaları ister benzer, ister ayrı olsun, kalabalık haline gelmiş olmaları onlara bir nevi kollektif ruh aşılar. Aşılanan bu ruh onları, herbiri tek başına, ayra ayrı bulundukları halde duyacaklarından, düşüneceklerinden ve yapacaklarından tamamiyle başka hissettirir, düşündürür ve yaptırır. Bazı düşünceler, bazı duygular ancak kitle halinde bulunan bireylerde kendini gösterir veya hareket alanına çıkar.

Psikolojik kitle, aynı cinsten olmayan unsurlardan toplanma bir an için birbirleriyle kaynaşmış, geçici bir yaratık gibidir. Tıpkı canlı bir vücudun hücrelerinin bir araya gelerek bu hücrelerden her birinin sahip olduğu özelliklerinden pek farklı özellikler kazanmış bir varlık oluşturmaları gibi.

Herbert Spencer gibi büyük bir filozofun kaleminden nasıl çıktığına hayret edilen bir düşünceye aykırı olarak, bir kitleyi oluşturan yığınlarda, ögelerin ne ortalaması ne de tamamı vardır. Fakat yeni karakterlerin oluşumu ve yaratılışı mevcuttur. Kimyada olduğu gibi, bazı ögeler, örneğin alkaliler ve asitler yanyana getirilince, bunların ayrı ayrı sahip oldukları kimyevi özelliklerden bambaşka özelliklere sahip olan yeni bir madde oluşturmak üzere birbiriyle kaynaştıkları görülür.

Kitle içindeki bireyin, yalnız ve tek bireyden ne kadar ayrı, farklı olduğu kolaylıkla görülür. Ancak böyle bir farkın nedenlerini bulmak pek kolay olmasa gerek.

Psikolojinin Gözlemleri

Bu sebepleri görebilmek için, yeni psikolojinin şu gözlemlerine bakmalı:

"Yalnızca organik hayatta değil, zekanın işlemesinde de bilinçaltı olayları büyük bir rol oynar. Zihnin bilinçli hayatı, bilinçaltı hayatının yanında pek az bir etkiye sahiptir. En dikkatli bir tahlilci, en derin bir gözlemci bile kendilerini yönlendiren ve yöneten bilinçaltının müessirlerinin pek az bir kısmını keşfedebilir.

Bilinçli hareketlerimiz, (ırsî) etkileri altında oluşan bilinçaltı temelinden meydana gelir. Bu temel, ırkın ruhunu oluşturan sayısız ataların birikimini(residus) kendinde taşır. Hareketlerimizin bilinen nedenleri arkasında, bilmediğimiz bir takım gizli sebepler bulunur. Her gün işlediğimiz fiillerimizin bir çoğu, anlatamadığımız gizli sebeblerin sonucudur."

"Irkın ruhunu oluşturan bilinçaltı ögelerin etkisiyle, bir ırkın bütün bireyleri; aslında birbirlerinin aynı gibidir. Bir ırkın bireylerini birbirinden ayıran şey, terbiyenin ve istisnai bir kalıtımın sonucu olan, bilinçli şeylerdir. Zekaları bakımından birbirine hiç benzemeyen insanlar, bazı defa aynı isteklere, aynı hırslara, aynı duygulara sahip olurlar. Din, ahlak, politika, sevgi, nefret gibi duygular alanına giren şeylerde, en yüksek insanlar, adi bireylerin derecesini pek geçemezler. Ünlü bir matematikçi ile kunduracı arasında entellektüel karşılaştırma bakımından uçu-

rum bulunabilir. Fakat ahlak ve inanç bakımından ya hiç fark yoktur, veyahut ta varsada pek azdır."

İşte bilinçaltı tarafından yönetilen ve bir ırkın normal bireylerinin çoğunluğunun hemen aynı derecede sahip olduğu bu genel karakteristik özellikleri, kitlelerde ortak özellikleri meydana getirir. Kollektif bilinç içerisinde, bireylerin akli yetenekleri ve kişilikleri silinir. Aynı cinsten olmayan, aynı cinsten olanın içinde boğulur, kaybolur ve bilinçaltı özellikleri üstün duruma gelir.

Bireysel özelliklerin ortak özellikler haline gelmesi durumu, kalabalıkların yüksek bir zeka isteyen işleri niçin beceremediklerini gösterir. Seçkin ve değişik alanlarda uzmanlık sahibi kimselerden kurulan bir meclis tarafından alınan genel öneme haiz kararlar, bir ahmaklar topluluğunun vereceği kararlardan hissedilir derecede farklı ve üstün değildir. Zira bu topluluklar ancak herkesin sahip olduğu bu orta derece özellikleri birleştirebilir. Kitleler, zekayı değil, orta şeyleri bir araya toplarlar. Çoğu defa tekrar olunduğu gibi elalem Voltaire'den daha fazla zeka sahibi değildir. Eğer "elalem"den kitleler kastediliyorsa, şüphesiz Voltaire herkesten daha akıllıdır.

Eğer kitle haline gelen bireyler adi vasıflarını bir araya getirmekle yetinselerdi, yalnız bir orta hal vücuda gelirdi ve söylemiş olduğumuz şekilde yeni özellikler meydana çıkmazdı. Bu özellikler nasıl oluşur, şimdi bunu araştıralım.

Kitlelerin hususi özelliklerinin, karakterlerinin oluşumunda değişik sebepler vardır:

Birinci Sebep, kitle içinde bulunan birey sadece çokluğun, sayı fazlalığının verdiği bir duygu ile, tek başına olduğu vakit frenliyebileceği içgüdülerine kendisini terk ederek yenilmez bir güç kazanır. Kitleler isimsiz ve dolayısıyla mesuliyetsiz oldukları için, fertleri daima, her yerde kuşatıcı rol oynayan kendi sorumluluk duygularından bütünüyle uzaklaştırırlar ve onları içgüdülerine daha kolayca bırakırlar.

İkinci Sebep şudur. Zihni sirayet de kitlelere has olan özelliklerin meydana gelmesine sebep olur. Zihni sirayet olayı, gözlenmesi çok kolay fakat henüz içeriği açıklanmamış olan, biraz sonra üzerinde duracağımız, uyutucu sınıftan olaylara bağlanması gereken bir olaydır.

Bir toplulukta her duygu, her hareket sirayet edicidir. Hem o derece sirayet edicidir ki, birey, kişisel çıkarını topluluğun çıkarına kolayca feda eder. Bu fedakârlık hali aslında insanın tabiatına aykırı olmakla beraber ancak bir kitleye dahil bulunuldukça meydana çıkan bir şeydir.

Üçüncü Sebep ise: Kitle psikolojisi kitle içindeki bireylerde, yalnız yaşayan bireylerin karakterlerine oranla zıt karakterler meydanan getirir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi bir eserden, bir sonuçtan başka bir şey olmayan, telkine yetenekli olmaktan bahsedeceğiz

Bu olayı iyi anlamak için fizyolojinin bazı yeni keşiflerini göz önünde bulundurmalıdır. Bugün: Bir birey öyle bir hale konulabilir ki, bilinçli kişiliğini kaybederek, bu kişiliği kaybettiren operatörün bütün

telkinlerine uyarak ve kendisinin bütün seciye ve alışkanlıklarına aykırı işler yapacağını çok iyi biliyoruz.

Bir süre aktif bir kitle içinde bulunan kimse çok geçmeden, kendisini uyutan kimsenin elleri arasında uyuyan kişinin düştüğü gibi efsunlaşmış bir hale düştüğü dikkatli gözlemlerle kesinleşmiştir. Uyutulan kimsede bilinçli çalışma felce uğradığından, uyutucunun kendi arzusuna göre yönettiği bütün bilinçaltı etkinliklerinin esiri olur. Artık bu adamda bilinçli kişilik kaybolmuştur, irade ve seçme kabiliyeti kalmamıştır. Duyguları, düşünceleri o zaman uyutucunun yönlendireceği tarafa doğru yönelir.

Kitleler Ve Birey

Bir kitleye bağlı bulunan bireyin durumu hemen hemen uyutulan bu kimsenin durumuna benzer. Artık hareketleri bilinçli değildir. Bu kimsede, uyutulan şahısta olduğu gibi, bazı melekeler yıkılmış olduğu halde, diğerleri son derecede harekete geçirilmiştir. Yapılacak bir telkinin etkisi o kimseyi karşı konulamaz bir coşkunlukla bazı işlere sürükleyebilir. Kitlelerdeki coşkunluk, uyutulan kimsedekinden daha fazladır, çünkü telkin bütün bireyler için aynı olduğundan birbiri üzerine karşılıklı etkiler coşkunluğu arttırır.

Bir kitlenin, telkine karşı direnecek derecede güçlü kişiliğe malik fertleri, sayıca pek azdır ve genel akım onları sürükler. Olsa olsa bu güçlü kişilikler başka bir telkin ile bir çevirme, bir yönlendirme hareketinde bulunabilirler. Güzel bir kelime, tam ye-

rinde uyandırılan bir etki, bir hayal, bazı defa kitleleri vahşice ve kanlı fiillerden geri çevirir.

Kitleler halinde bulunan bireyin başlıca özellikleri:

1- Bilinçli kişiliğin kaybolması

2- Bilinçaltı ile hareket eden kişiliğin hakimiyeti

3- Düşüncelerin, duyguların sirayet yoluyla aynı yöne doğru yönelişi

4- Telkin edilen düşüncelerin uygulamasına hemen başlamak isteği.

Bu özellikleri taşıyan insan artık kendisi değildir, iradesi kendisine rehber olmaktan çıkmış bir otomak haline gelmiştir.

Bu durumda bir kitleye bağlı olması yüzünden insan, uygarlık merdiveninden bir çok basamak aşağı iner. Yalnız bulunduğu zaman terbiyeli, aydın bir kimse iken, kitle halinde ise içgüdüleriyle hareket eden bir yaratık, bir vahşi olmuştur. Artık ilkel bir adamın davranışına, şiddetine, merhametsizliğine, heyecanlarına ve kahramanlıklarına sahiptir.

Kelimelerle, tasvirlerle kolay etkilenmek, en açık çıkarlarını ayak altına alabilecek hareketlere sürüklenebilmek yönleriyle de, kitleye bağlı olan bireyler ilkel insanlara yaklaşırlar. Kitle içindeki birey, rüzgarın istediği gibi kaldırdığı kum taneleri arasında, bir tek kum tanesi gibidir.

Bu yönüyledir ki, üyelerinden her birinin kişi olarak uygun bulmayacağı hükümler veren jüriler, üyelerinden her birinin ayrı ayrı red edeceği kanun-

ları kabul eden millet meclisleri görülmüştür.Ayrı ayrı alındıkları takdirde Konvansiyon'un adamları barışsever burjuvalardı. Meclis halinde toplanınca, bazı öncülerin etkisi altında, en bariz şekilde masum olan kimseleri giyotine göndermekte gecikmediler ve bütün çıkarlarına aykırı olarak dokunulmazlık haklarından vazgeçerek, kendi kendilerini kırıp geçirdiler.

Kitle halinde bulunan kimse yalnız yaptığı işler açısından benliğinden ayrılmaz. Bütün kişiliğini kaybetmezden önce, bu kimsenin düşünceleri, duyguları, cimriyi cömerde, inkarcıyı inanana, namusluyu namussuza, korkağı kahramana çevirecek derecede değişmeye uğramıştır. Meşhur 4 Ağustos 1789 gecesi sırasında ve bir heyecan anında bütün haklarından vazgeçtiklerine dair asiller tarafından verilen oylar, eğer onlardan ayrı ayrı istenmiş olsaydı, hiç birisi tarafından kabul edilmeyecekti.

Bu gözlemlerden çıkan sonuçlara göre, kitleler zekaca münferit insanların aşağısındadırlar. Fakat duygular ve bu duyguların davet ettiği hareketler bakımından kitleler durum ve şartlara göre ya daha iyi veya daha fena olurlar. Her şey onlara yapılan telkinlerin çeşidi ve tarzına bağlıdır. Kitleleri yalnız cinayet bakımından işleyen yazarların bilmedikleri nokta budur.

Gerçek olarak kalabalıklar çoğu defa cinayet işlerler, fakat çoğu zaman da kahraman olurlar. Bir inancın veya bir düşüncenin zaferi için kolayca canlarını fedaya kadar gidebilirler, şan ve şeref için heyecana getirilirler ve 93'te Haçlı seferlerinde olduğu gibi insanlar vatan topraklarını savunmak veya bir ilahın

mezarını tekrar ele geçirmek için, ekmeksiz ve silahsız olarak bile harekete getirilebilir, savaşa sürüklenebilirler. Elbette bu kahramanlıklar biraz bilinçsizdir, fakat tarih böyle kahramanlıklarla yapılır. Eğer ulusların alacak hesabına yalnız soğukkanlılıkla düşünülmüş büyük işler konulmak gerekseydi, dünya tarihinin kaydedildiği yıllıklar, bu büyük işlerden pek az şey kaydederdi.

İkinci Bölüm

KİTLELERİN DUYGULARI VE AHLAKÇILIĞI

Genel olarak kitlelerin özelliklerini gösterdikten sonra, şimdi bunları ayrıntılı olarak inceleyeçeğiz.

Kolay kışkırtılmak, kızgınlık, muhakeme yeteneksizlikleri, hüküm verme ve eleştiri yeteneklerinin olmaması, duygulardaki mübalağa gibi kitlelere has karakterlerin bir çoğunu, olgunluğun aşağı şekillerine bağlı olanlarda mesela çocuk ve vahşilerde de görmek mümkündür.

Bu benzeyişi, söz arasında arzediyor ve geçiyorum. Bunun uzunca izahı ve ispatı bu eserin çerçevesi dışına çıkar. Zaten bunun izahı, iptidâilerin psikolojisine vakıf olanlar için lüzumsuz olur, bunu bilmeyenler için de zayıf bir kanaat verirdi.

Şimdi, kitlelerin bir çoğunda gözlenmesi kolay olan çeşitli karakterleri inceleyelim:

1- Kitlelerin Kışkırtılma Yeteneği, Hareketliliği ve Kızgınlığı

Esas karakterlerinden bahsederken söylediğimiz gibi; kitleler hemen hemen tamamen bilinçaltı tarafından yönetilir. Fiilleri beyinden ziyade omiriliğin(murdarilik) kontrolü altındadır. İcraları bakımından fiilleri tam olabilir, fakat bunları beyin idare etmediğinden, birey kışkırtmaların durumuna göre hareket eder. Dışardan gelen bütün etkilerin oyuncağı haline gelen kitle, bu etkilerin ardı arası kesilmeyen değişmelerine maruz kalır. Kendi başına bulunan birey dahi, kitle halinde bulunan bireyin tabi olduğu tahriklere maruz kalabilir, fakat aklı, bu tahriklere boyun eğmenin sakıncalarını kendine gösterdiğinden bunlara baş eğmez. Fizyolojik tabirle, bu durumu yalnız bulunan birey, tepkilerine hakim olmak yeteneğine sahip olduğu halde, kitle bu yetenekten mahrumdur, diyerek tanımlayabiliriz.

Kitlelerin bağlı bulundukları değişik mecburiyetler, onları tahrik eden sebeplere göre, mertçe yahut zalimce, kahramanca yahut korkakça olabilir. Fakat fert üzerinde kitleler o derece hakim olurlar ki, bunların önünde doğal nefsi koruma duygusu bile silinir.

Kitleleri telkin altına alabilen kışkırtmalar çeşitli ve onlar da her zaman bu tahriklere bağlı olduklarından, durumları son derece kararsızdır. En kanlı vahşilikten en mutlak mertliğe yahut kahramanlığa bir an içinde geçtikleri görülür. Kitleler kolaylıkla cellat, fakat aynı zamanda aynı kolaylıkla yüksek bir dava uğrunda şehit olabilirler. Her inancın zaferi için istenilen kan selleri tarih boyunca kitlelerin sinesinden akmıştır.

Kitlelerin neler yapmaya güçlü olduklarını görmek için kahramanlık dönemlerine kadar inmeğe lüzum yoktur. Hayatlarını pazarlığa koymazlar. Daha birkaç sene önce birden bire halk adamı kesilen bir general, davası için canlarını fedaya hazır yüz bin adamı buldu. Buna göre, kitlelerde hiç bir şey daha önceden düşünülmüş olamaz. O zaman dilimi içerisinde birbirine karşıt duygu perdeleri arasında dolaşır dururlar. Kasırganın yerden kaldırdığı, her yöne savurduğu sonra tekrar yere düşürdüğü yapraklara benzerler. Bazı devrimci kitlelerin incelenmesi, bunların duygularının değişikliği hakkında bize örnekler sunar.

Kitlelerin bu değişken durumları, özellikle genel kuvvetlerin bir kısmı ellerine geçince kendilerini pek zor taptedilir duruma getirir. Günlük hayatın gereksinimleri, olayların bir çeşit görünmeyen yönünü oluşturmasaydı, demokrasiler zor dayanabilirdi. İstediklerini çılgınca bir şiddetle elde etmeyi arzu eden kitleler, bunları uzun süre istemezler.Devamlı düşünceye yeteneksiz oldukları gibi devamlı bir iradeye de yeteneksizdirler.

Kitle sadece geleneklerine bağlı ve kararsız değildir. Vahşi bir insan gibi, arzu ile arzusunun gerçekleşmesi arasında hiçbir engeli kabul etmez ve üstelik sayının çokluğu, kendisine karşı konulmaz bir güç hissi verir. Kitle halinde bulunan bir bireyde imkansızlık mefhumu kaybolur.

Tek başına olan bir adam bir sarayı ateşe veremiyeceğini, bir mağazayı yağmalayamayacağını bilir ve böyle bir şeye girişmek hemen hemen hiç aklına gelmez. Fakat bir kitleye bağlı olunca, çokluğun kendisine verdiği gücü anlar, cinayet yahut yağma için aldığı ilk telkine derhal kendisini teslim eder. Beklenilmeyen bir engel büyük bir şiddetle parçalanıp yıkılır. Eğer insan, yapısı öfke duygusunun devamlılığına uygun olmuş olsaydı, suyunca gidilmeyen kitlenin doğal hali öfkedir denebilirdi.

İnceleyecek olduğumuz bütün topluluklara ait duygularda görüleceği gibi, kitlenin kışkırtılma yeteneğinde, hareketliliğinde ve yapısındaki öfkesinde daima ırkın esas yapısının büyük rolü vardır. Bu karakterler, üzerinde duygularımızın filizlendiği değişmez yeri oluşturur.

Kitlelerin hepsi, büyük oranda farklarıyla, kızgınlık ve atılganlıklarına tâbidir. Mesela, bir Latin kitle ile bir Anglo- Sakson kitle arasında çok büyük farklar vardır. Tarihimizin yeni olayları bu nokta üzerinde keskin bir ışık saçar. 1870'de, uydurma bir hareketten bahseden bir telgrafın yayınlanması, derhal müthiş bir darbeye sebep olan bir hiddet patlamasının meydana gelmesine yeterli oldu. Bir kaç yıl sonra Langson'da önemsiz bir başarısızlık haberini veren telgraf, yeni bir öfke kasırgası patlattı ve hükü-

metin derhal düşmesine neden oldu. Aynı tarihte bir İngiliz sefer heyetinin Hartum önünde daha ağır bir başarısızlığı, İngiltere'de ancak zayıf bir heyecan uyandırdı. Hükümet düşmediği gibi hiç bir bakan değişmedi.

Kitleler her yerde kadın gibidirler, fakat bunların en çok kadın gibi olanı Latin kitleleridir. Onlara dayanan kimse az zamanda, çok yükseklere çıkabilir, fakat daima Tarpeinne kayasına (Romanın kurulduğu 7 tepeden biridir. Suçlular, buradaki kayadan aşağıya atılırdı) sürülerek ve bir gün oradan aşağıya atılmak korkusuyla yükselir.

2- Kitlelerin Telkine Kapılma Yeteneği ve Çabuk İnanırlığı:

Kitlelerin genel karakterlerinden birinin de aşırı bir şekilde telkine kapılmaya uygun bulunmaları olduğunu söylemiş ve her insan yığınında, bir telkinin kadar sirayet edici olduğunu gösterdik. Bu durum ise duyguların belli bir tarafa çabuk yönelmesi olayını açıklar. Ne kadar yansız olduğu sanılırsa sanılsın, kitleler çoğu zaman telkine hazır bir dikkat ve bekleme durumu içerisinde bulunurlar. İlk yapılan telkin derhal sirayet yoluyla bütün zihinlere kendisini kabul ettirir ve hemen yönünü belirler.

Telkin olunan kimselerde, sabit fikir fiil haline gelmeğe hazırdır. Ateşe verilecek bir saray veyahut yapılacak bir bağlılık gösterisi mi var, kitle aynı kolaylıkla bunları yapmaya atılır. Herşey kışkırtıcı unsurun uygulamasına bağlıdır ve tek bir adamla olduğu gibi, telkin olunan fiil ile bu hareketin icrasına engel olabilecek akıl ve muhakeme nisbetlerine bağlı kalmaz.

Bunun gibi, kitleler daima bilinçaltı sınırı üzerinde dolaşarak bütün telkinlere maruz bulunurlar. Akli etkilerin yardımından mahrum bulunan kitleler, fazla bir safdillik ve her şeye kolay inanırlık gösterir. Onlar için olmayacak hiç bir şey yoktur. En garip ve akıl almaz hikayelerin, masalların kolaylıkla uydurulup yayıldıklarını anlamak için bu durumu hatırlamak gerekir.

Kitleler arasında kolayca kabul olunan hikayelerin ortaya çıkması bütünüyle bir saflık eseri değildir. Bu, bir yerde toplanmış bireylerin hayalgücünde olayların hedef olduğu hayret verici değişmelerin sonucudur da. Kitle tarafından basbayağı görülen bir olay çok geçmeden şekli değişmiş bir olay haline girer. Kitle hayallerle düşünür. Uyanan ilk hayal de kendisi ile hiç bir mantıki bağlantısı olmayan diğer bir takım hayaller meydana getirir.

Herhangi bir olayın hatırlatılmasıyla zihnimizde doğan düşünceler zincirini göz önüne getirirsek, bu durumu kolayca anlarız. Akıl ve muhakeme böyle hayallerin ilgisizliğini ferde gösterir fakat kitle bunu görmez. Değiştirici hayal gücünün olaya eklediği şeyi de olay ile karıştırır. Sübjektifi objektiften ayırmaktan aciz olduğu için, zihninde uyanan, çoğu defa görülen olay ile hiç bir yakınlığı bulunmayan hayalleri gerçek diye kabul eder.

Bir olay üzerinde kalabalıkların yaptığı değiştirmelerin pek çok ve çeşitli yönlerde olması icabeder. Çünkü kalabalığı oluşturan bireyler çok değişik yaradılışta gibidir, fakat gerçekte hiç de böyle değildir.

Topluluğu oluşturan bütün bireyler için, zihnî sirayet eseri olarak, bu değiştirmeler aynı içerikte ve aynı yönde olur. İçlerinden biri tarafından duyulmuş olan, olayın şekil değiştirmesi, sirayet eden telkinin çekirdeğini oluşturur. Kudüs surları üzerinde bütün haçlılara görünmeden önce, Sen Jorj, hiç şüphesiz orada bulunanlardan ancak bir kişi tarafından görülmüştü. Haber verilen mucize, telkin ve sirayet yolu ile derhal herkes tarafından kabul edildi.

Tarihte örneğine pek sık rastlanan ve binlerce kişi tarafından gözle görülmüş olduğu söylenilen ve doğruluğun bütün klasik vasıflarını nefsinde toplamış gibi görünen toplum yapısının mekanizması işte böyledir.

Kitleyi oluşturan bireylerin zihni düzeydeki üstünlük bu prensibi ortadan kaldırmaz. Bilgisiz ve bilgin, bir kere kitle içinde bulununca olayları objektif olarak gözlemlemek bakımından aynı yetenek düzeyine inerler.

Zihni bakımdan yüksek seviyede olmanın önemi yoktur. Bu tez çelişkili görünebilir. Bunu ispat için bir çok tarihi olayları tekrar etmek gerekir. Ancak ciltler buna kafi gelmez.

Okuyucuyu ispatsız iddiaların etkisi altında bırakmak istemiyorum. Bunun için tarihi olaylardan gelişigüzel bir kaç örnek vereceğim:

Şimdi anlatacağım tipik vakıa, içinde alim ve cahil her nevi insanın bulunduğu bir kalabalık üzerinde hüküm sürmüş kollektif birsamlardan biridir. Deniz cereyanları hakkındaki kitabında kıdemli bahriye yüzbaşısı Juilen Felix şöyle bir vak'a kaydediyor:

"Belle-Poule firkateyni, şiddetli bir fırtınanın kendisinden ayırmış olduğu, Bercau korvetini bulmak için denizde dolaşıyordu. Güpegündüz ve hava tamamiyle güneşli idi. Birdenbire nöbetçi, denizde serseri bir binek gösterir, gemi adamları işaret edilen noktaya doğru bakarlar. Herkes, zabitler ve tayfalar, üstü insanla dolu ve üzerinde imdat işaretleri dalgalanan kayıklar tarafından çekilen bir salı, açıkça görürler. Amiral Desfosssee kazaya uğrayanların imdadına koşmak üzere bir sandal hazırlatır. Sandala binenler kaza yerine yaklaştıkları vakit, insanların çabaladıklarını ve ellerini uzattıklarını görür ve bir takım seslerin boğuk ve karışık gürültülerini duyarlar. Bu sözde salın yanına varıldığı zaman, yakın sahillerden kopmuş koca bir ağaç dalının karşısında bulunulduğu anlaşılır ve bu kadar elle tutulur bir bedahet karşısında da birsam (hallucination) kaybolur."

İzah ettiğimiz vechile, bu misal kollektif his delaletinin (birsam) mekanazmasını açık surette gösterir. Bir tarafta bütün dikkatini teksif etmiş bir kalabalık, diğer tarafta deniz üzerinde kalmış bir kütüğü kayık olarak haber veren nöbetçinin yaptığı telkin ve bir de sirayet yoluyla telkinin tesiri altında kalan subaylar, tayfalar ve diğer hazır bulunanlar var.

Doğru görmek melekesinin (faculte) kaybolması ve gerçek vak'aların, onlarla hiç bir yakınlığı olmayan hayallerle yer değiştirmesi için, bir kitlenin fazla kalabalık insanı bir araya toplamış olması şart değildir. Birkaç kişi birleşince bir kitle teşkil ederler ve o zaman bunlar alim dahi olsalar, ihtisasları dışında olan mevzularda tam bir kitle karakteri gösterirler. Her birinin tek tek malik olduğu müşahede hassası ve tenkit kudreti kaybolur.

Derin bir psikolog olan Davey "Ruhi İlimler Yıllığı"nda böyle bir halin dikkate şayan misalini vermiştir ki, burada zikre değer. Muharrir şöyle yazıyor:

"Davey, içlerinden İngiltere'nin sayılı ilim adamlarından Wallace'ın da bulunduğu bir seçkin heyeti topladı, bazı şeyleri onlara gösterdi, muayene ettirdi ve istedikleri yerleri mühürletti. Bu, ruhların maddeleştirilmesi, yazı levhası üzerine yazı yazılması gibi spritizmanın artık herkesçe bilinen klasik mevzuları idi. Müşahede olunan hadiselerin ancak tabiatüstü vasıtalarla elde edilmiş olduğuna dair bu ilim adamlarından kendi el yazılarıyla raporlar aldıktan sonra, bunların pek basit hileler neticesi olduğunu kendilerine bildirdi. Davey'in hayrete değer müşahedesi, bizzat hilelerdeki ustalık veya keramet değil, fakat bu işi bilmeyenlerin vardikleri raporlarda görülen son derece zaaflar idi. Muharrir diyor ki, şu halde şahitler tamamiyle yanlış olan bir takım hikayeler rivayet edibilirler, fakat onların tasvirleri doğru olarak kabul olunduğu takdirde, neticede tasvirettikleri hadiselerin hile ile izahı mümkün olmaması icabeder. Davey'in kullandığı usuller o kadar basit idi ki, bunları kullanmak cesaretinde bulunuşuna şaşılıyordu. Fakat kitle üzerine öyle bir tesire malik idi ki, görmediğini görmüş olduğunu kitleyi inandırıyordu."

Mesele, ipnotizmacının medyum üzerinde icra ettiği tesirledir. Fakat evvelden haberdar edilen yüksek zekalar üzerine böyle bir tesir yapıldığı görülünce, basit kitlelerin ne kadar kolaylıkla evhama düştükleri anlaşılır.

Bunlara benzer misaller hesapsızdır. Bir kaç sene önce Seine nehrinde boğulup da cesetleri çıkarılar iki küçük kızın hikayesini gazeteler yazdılar. Bu çocuklar önce takriben on iki şahit tarafından "kesin olarak" tanındı. Bu kadar birbirine uygun tasdikler karşısında sorgu hakiminin zihninde hiç bir şüphe kalmadı. Gömülmelerine izin verdi. Fakat cenazeler mezara konulmak üzere iken boğulmuş sanılan kızların hayatta oldukları ve ölü kızlara ancak pek uzak bir benzerlik arzettikleri bir tesadüfle anlaşıldı. Evvelce de verilen misallerde görüldüğü gibi, bir vehmin kurbanı olan ilk şahidin iddiası bütün öteki şahitlere aynı kanaati telkine yetmişti.

Bunlara benzer hallerde, telkinin başlangıç noktası bir fertte az çok müphem hatırlama (reminiscence) vasıtasıyla husule gelen bir vehmin teyid ve iddia (affirmation) yoluyla sirayetidir. Eğer ilk şahit tesirlere karşı pek hassas ise, tanıdığı inancında olduğu cesette - her türlü benzerlik dışında - kendisi için o cesedin başka bir kimseye ait olduğu fikrini uyandırmağa elverişli bazı alametler, mesela bir yara nişanı, bir tuvalet teferruatı görmesi kafi idi. Uyandırılan bu fikir, o zaman idrak sahasına yayılan ve bütün tenkit hassalarını felce uğratan bir nevi yanlış anlayış billurlaşmasının çekirdeği olur. O zaman şahidin gördüğü artık bizzat nesnenin kendisi (objet) değil, belki de zihninde tasavvur ettiği bir hayal olur. Mekanizmasını izah etmiş olduğum iki nevi telkinin açıkça gösterdiği ve artık eskimiş olan aşağıdaki vak'ada da görüleceği veçhile, çocuk cesetlerinin bizzat anneleri tarafından yanlış teşhis edilmeleri böylece izah olunabilir.

"Çocuk, başka bir çocuk tarafından teşhis olundu, fakat teşhis eden aldanmıştı. Yanlış teşhisler serisi ondan sonra sökün etti.

Ve bu esnada garip bir şey oldu; bir talebenin, cesedi teşhisinin ertesi günü bir kadın: "Ah, Allahım, bu benim çocuğum" diye bağırdı.

Kadını cesedin yanına götürdüler, cesedi yakından görünce alnında bir yara bulunduğunu farketti ve "evet", bu benim geçen temmuzdan beri kaybolmuş olan oğlumdur, zavallıyı çalıp götürdüler ve öldürmüşler" dedi.

Chavandret adlı bu kadın Four sokağında bir evde kapıcı idi. Bundan sonra kadının kayın biraderi çağrıldı, o da cesedi görür görmez, tereddüt etmeden, "işte küçük Philibert!" dedi. Bundan başka adı geçen sokakta oturan birçok kimse - çocuğun evvelce okumuş olduğu okulun öğretmeni de dahil olduğu halde - Philibert Chavand; et'yi güzelce teşhis ettiler. Okulun öğretmeni için çocuğun madalyonu bir işaret teşkil ediyordu.

Lakin komşular, kayın birader, muallim ve anne hepsi aldanıyorlardı. Altı hafta sonra bu cesedin hüviyeti anlaşıldı. Bu, Bordeaux'lu bir çocuktu ki, orada öldürüldükten sonra, nakil sureti ile, Paris'e getirilmişti.

Şu noktaya dikkat edilmelidir ki, bu gibi teşhisler hemen umumiyetle kadınlar ve çocuklar gibi en ziyade tesir altında kalanlar tarafından yapılmaktadır. Bu hadiseler, bu gibi şahitliklerin adalet bakımından ne derece inanılmağa layık olduğunu da gösterir. Çocukların iddia ve şehadetleri üzerine ise hiç istinat

edilmemelidir. Hakimler bu yaşta yalan söylenmediğini, herkesçe malum bir mütalaa olarak, iddia ederler. Pek sathi olmayan bir psikoloji bilgisi, kendilerine öğretirdi ki, tersine, bu yaşta hemen daima yalan söylenir. Yalan, şüphesiz, masumdur; fakat bundan dolayı da yalanlıktan çıkmaz. Çok defa yapıldığı veçhile, bir çocuğun şahitliğine dayanarak karar vermekten ise, bir mazmunun mahkumiyet veya beraat kararına "yazı mı, tur mı" ile karar vermek daha isabetli olur.

Kollektif Gözlemlerin Yanlışlığı

Kollektif gözlemler, gözlemlerin en fazla yanlış olanıdır ve çoğu defa sirayet yoluyla başkalarına telkinde bulunan bir bireyin sadece vehim ve hayalinden başka bir şey değildir.

Kalabalıkların gözlemlerine asla inanmamak gerektiğini bir çok olaylar ispatlamıştır. 1870'teki Sedan Savaşının ünlü süvari hücumunda binlerce kişi hazır bulundu. Bununla beraber olayı gözleriyle gören tanıkların, birbirine zıt şehadetleri dolayısıyla bu hücuma kimin kumandanlık ettiğini bilmek imkansızdır. Yeni bir eserde bir İngiliz Generali, Woterloo Savaşının en büyük olayları hakkında şimdiye kadar pek büyük hatalarda bulunulmuş olduğunu ispat etti. Halbuki bu olaylar yüzlerce şahit tarafından doğrulanmıştı. Bu misaller kitlelerin gözlemlerinin ne değerde olduğunu bize göstermektedir.

Mantık kitapları tanıkların görgü birliği durumunda olmasını bir olayın doğruluğuna en sağlam delil diye gösterir. Fakat kitleler psikolojisi hakkındaki

bilgimiz, mantık kitaplarının bu noktada hataya düştüğünü ispatlar. En fazla şüpheli olaylar, en çok sayıda kimseler tarafından gözlenen olaylardır. Bir olay aynı zamanda binlerce kişi tarafından görüldü demek, gerçek olayın hikaye olunan olaydan genellikle pek farklı olduğunu söylemek demektir.

Bu sözlerimizden açıkça anlaşılır ki, tarih kitapları genellikle kuruntu ve hayal ürünüdür. Bunlar sonradan uydurulmuş açıklamalarla birlikte, yanlış gözlemlenmiş olayların fantezili hikayeleridir. Eğer geçmiş edebî, artistik ve anıt eserlerini bize miras bırakmasaydı, onun hakkında gerçek bir şey öğrenemezdik.

Hz. Muhammed, Hz. İsa, Herkül, Buda gibi insanlık tarihinde pek önemli roller oynamış olan büyük adamların hayatı hakkında doğru olarak tek bir kelime biliyor muyuz? İhtimal dahilindedir ki tek bir kelime bile bilmiyoruz. Pek Onların hakiki hayatlarını tam anlamıyla merak edip okumuyoruz.

Ne yazıktır ki menkıbelerin de hiç bir kıvamı yoktur. Kitlelerin hayal gücü bunları çağlara ve özellikle ırklara göre değiştirir. Kutsal kitabın kan dökücü Yahova'sı ile Sen Terez'in sevgi dolu tanrısı arasında çok büyük fark vardır. Çin'de tapınılan Buda ile Hindistan'da tapınılan Buda arasında hiç bir münasebet yoktur.

Menkıbelerinin, kitleler tarafından değişikliğe uğratılması için kahramanların üzerinden çağların geçmesine gerek yoktur. Değişiklik bazı defa bir kaç sene zarfında meydana gelir. Zamanımızda en büyük tarihi kahramanlarımızdan birinin hikâyesinin elli

seneden az bir zaman zarfında bir çok defa değişikliğe uğradığını gördük.

Bourbon hanedanı zamanında Napolyon, insanlığı sever, liberal, cömert ve şairlerin dediklerine göre, hatırasını kalplerinde uzun zaman saklamış olan köylülerin yardımcısı, bir nevi efsanevi kişilik oldu. Otuz yıldan sonra bu yumuşak kahraman, kanlı bir baskıcı, kendi hırsları uğruna 3 milyon insanı kurban etmiş ve hükümeti gaspetmiş bir adam oldu. Şimdiki halde efsane yine değişikliğe uğramaktadır.

Hele bunun üzerinden birkaç on asır geçince geleceğin bilginleri bu birbirini tutmayan rivayetler karşısında bu kahramanın yaşayıp yaşamamış olduğunda, bizim Buda'nın varlığından şüphelendiğimiz gibi, şüpheye düşecekler ve onda bir güneş efsanesinden yahut Herkül hikayesinden başka bir şey göremiyeceklerdir. Böyle bir şüpheden de kolayca teselli bulacaklardır. Çünkü bu alimler kitlelerin psikolojine bugünden daha çok hakim olacaklarlarından, tarihin efsanelerden başka bir şeyi tasvir etmediğini de bileceklerdir.

3) Kitle duygularının abartılılığı ve basitliği

Bir kitle tarafından açığa vurulan iyi veya fena duygular, abartılı ve basit olmak gibi iki kat özellik gösterir. Diğer birçok noktalarda olduğu gibi, bu noktada da kitle içindeki birey, ayrıntıyı kavramaktan aciz, ilkel bir yaratığa benzer. Eşyayı bir blok halinde, bütünüyle görür ve nüansları ayıramaz. *Kitle içinde bir duygunun aşırı hale gelmesi şöyle olur:*

Telkin ve yayılma yoluyla duygular büyük bir hızla yayıldığından, katılma sonucunda, o duygunun gücü büyük oranda artmış olur.

Kitle duygularının abartılması ve sadeliği, onları şüpheden ve kararsızlıktan uzak bulundurur. Kadınlar gibi, kitleler de hemen büyük aşırılıklara giderler. Ortaya atılan herhangi bir şüphe, derhal münakaşa kabul etmez bir gerçeğe çevrilir. Tek başına bulunan bir bireyde pek az belli olacak bir nefret duygusu, yahut uygun görmemek başlangıcı, kitle içinde bulunan bir bireyde vahşi ve yırtıcı bir kine çevirebilir.

Sorumluluk duygusuna sahip olmadıkları için, kitlelerin duygularının şiddetliliği daha farklı cinsten kitlelerde aşırı bir hal alır. Kitleyi oluşturan bireylerin çokluğu ve bu çokluğun ortaya getirdiği geçici kudret nispetinde kuvvetli olanın cezasız kalma kanaati, tek başına birey için mümkün olmayan duygu ve fiilleri, kitle için mümkün kılar. Kitle içinde bulunan budala, cahil ve haris olan bireylerde, hiçliklerinin ve iktidarsızlıklarının yerine, geçici fakat büyük bir yıkıcı kuvvete sahip oldukları kanaati meydana gelir.

Kitlelerdeki aşırılık, kitle bireylerinde, atalarından yadigâr kalan ilkel, ırsî içgüdülerin ortaya çıkmasına sebebiyet verir. Halbuki tek başına bulunan ve sorumlu olan birey ceza görmek korkusuyla bu duygularını frenlemeğe çalışır. İşte kitlelerin en kötü aşırılıklara kolayca saplanmaları, bu şekilde izah edilebilir.

Kendilerine ustalıkla telkinde bulunulduğu zaman kitleler kahramanlığa, nefsi fedaya ve ferâgate yetenekli olurlar. Hatta bu konuda yalnız başına olan bi-

reylerden çok daha yeteneklidirler. Biraz sonra kitlelerin ahlaklılığını incelerken, bu nokta üzerinde durmak imkanını bulacağız.

Kitleler ancak şişirilmiş ve aşırı duygulardan etkilendiklerinden, onları etkilemek ve elde etmek isteyen hatibin, şiddetli iddialar, ateşli ifadeler sarfetmesi gerekir. Abartılı konuşmak, tekrar tekrar iddia etmek, ve hiçbir şeyi kesinlikle akılcı bir yargılama yoluyla ispatlamaya kalkışmamak... İşte halk topluluklarına hitap eden hatiplerin alışmış oldukları, ortaya atılan iddiaları isbat usulleri...

Kitle, kahramanlarının duygularında da aynı abartıyı ve aşırılığı görmek ister. Görünürdeki özellik ve üstünlükleri her zaman şişirilmeli ve büyütülmelidir. Tiyatro kahramanından hakiki hayatta asla görülmeyen üstünlükler, cesaret ve ahlâk beklenir.

Tiyatroya ait özel bir seyir, temaşa ve görüş ilminden haklı olarak bahs edilmiştir. Tiyatroya ait özel bir ilim (optigue) vardır. Fakat bunun kuralları çoğu defa selim akıl ile ve mantıkla hiç bir yakınlık göstermez. Kitlelere hitap etmek aşağı derecedeki sanatlardan biridir, fakat tamamen özel yetenekler ister. Çok beğenilmiş bazı piyesler okunduğu zaman, bunların nasıl rağbet kazanmış oldukları kolayca açıklanamaz.

Tiyatro müdürleri oynanacak piyeslerin metinlerini aldıkları zaman bunların beğenilip beğenilmeyeceği konusunda kendileri de genellikle şüpheli ve kararsızdırlar, çünkü bu konuda bir karar verebilmek için "kitleleşmiş" olmaları lazımdır.

Bu konuda ayrıntılara girebilseydik ırkın üstün etkisini de göstermek kolay olurdu. Bir memlekette

kitleyi heyecana getiren bir tiyatro eseri diğer bir memlekette bazı defa rağbet göremez, yahut ancak bir nezaket rağbeti görür. Çünkü bu tiyatro eseri, yeni seyircilerini hareket ve heyecana getirmeğe uygun zemberekleri işletemez.

Kitlelerdeki abartıcılığın hiç bir şekilde zekaya değil, duygulara ait olduğunu eklemeye gerek yok. Yalnız bir kitle halinde olmanın etkisiyle bireyin akıl düzeyi göstermiş olduğumuz gibi, önemli bir derecede aşağılanır. M. Tarde dahi kitlelerin cinayetleri hakkında incelemeler yaparken bu yönü meydana çıkarmıştır. Böyle olunca kitleler yalnız duygular sahasında ya yukarıya çıkar veya aşağıya inerler.

4- Kitlelerin taassubu, baskıcılığı ve muhafazakârlığı

Kitleler ancak basit ve bireylik duyguları kavrar. Onlara aşılanan görüşler ve inançlar genel olarak ya kabul veya reddolunur ve kesin gerçekler veya kesin hatalar olarak kabul edilir. Akıl ve yargılama yoluyla değil de, telkin yolu ile meydana gelen inançlarda durum hep aynıdır. Dini inançların ne kadar hoşgörüsüz olduğunu ve insanlar üzerinde ne kadar baskıcı etki uyguladıklarını herkes bilir.

Hakikat veya dalalet olduğuna inandığı şeyler hakkında hiç şüphesi bulunmadığından, diğer taraftan da kendi kuvveti hakkında açık bir bilgisi olduğundan, kalabalık, tahakküm edici ve tahakküm edici olduğu kadar da mutaassıptır. Birey, itiraz ve münakaşayı kabul edebilir, fakat kalabalığın buna asla tahammülü yoktur. Genel toplantılarda bir hatip tarafından yapılacak en hafif bir itiraz, hiddetli gürültülerle ve sövüp saymalarla karşılanır ve hatip sözle-

rinde biraz ısrar edecek olsa, çok geçmeden ona hücum edilir ve kapı dışarı edilir. Hatta hükumet memurlarının can sıkıcı varlığı olmasa itiraz eden hatip linç bile edilebilir.

İstibdat ve taassup kitlelerin her sınıfında geneldir, yalnız bu vasıflar pek değişik dereceler gösterir. Burada da insanların duygu ve fikirlerinin hakimi olan, ırk ana kavramı tekrar ortaya çıkar. Baskı ve taassup, özellikle Latin kitlelerinde fazladır. Anglo-Saksonlarda bile pek gücü olan kişisel bağımsızlık hislerini mahvedecek dereceye varır.

Latin kitleleri yalnız mezheplerinin genel istiklaline karşı hassastırlar ve bu bağımsızlığın ayırıcı özelliği, deral ve büyük şiddetle bütün aykırı olanları kendi inançlarına tabi kılmak ihtiyacıdır. Bütün Latin kavimlerinde her devrin jakobenleri, engizisyonlardan beri, hürriyetin başka bir anlayış şekline yükselememişlerdir.

Kitleler için baskı ve taassup, kolayca katlandıkları gibi uyguladıkları gayet açık duygular oluşturur. Kitleler güce karşı saygı beslerler ve zayıflığın bir şekli gibi anladıkları iyiliğe karşı pek az ilgili görünürler. Kitlelerin eğilim ve sevgisi hiç bir zaman iyi hükümdarlara değil, kendilerini şiddetle baskı altında bulunduran baskıcılara karşı olmuştur. Kitleler, en yüksek heykelleri her zaman bunlar için dikmişlerdir. Yıkılan baskıcı kişileri kitlelerin çiğnemesi şundadır ki, baskıcı makamından düşünce gücünü kaybettiğinden, onların hor gördükleri ve korkmadıkları zayıflar bölümünün içine girer. Onlarca kabul edilen ve sevilen kahraman tipi Sezar karakterinde olan kimsedir. Sorgucu onları çeker, gücü ve egemenliği onlara saygı aşılar, kılıcı onları korkutur.

Zayıf bir hükumete karşı ayaklanmaya her zaman hazır olan kitle, güçlü bir hükumet karşısında esir gibi eğilir. Eğer hükumetin etki gücü değişiklikler gösterirse kitle daima en taşkın hislerine bağlı olduğundan, birbiri ardınca esirlikten anarşiye ve anarşiden esirliğe geçer.

Kitlelerde devrimci içgüdülerin güçlü olduğunu sanmak, onların psikolojisini bilmemektir. Onların şiddetleri bizi bu noktada hataya düşürür. İsyan ve yıkım patlamaları daima çabuk geçer. Bilinçaltının yönetiminde fazla kaldıkları ve dolayısıyla asırlar boyunca birikmiş irsî etkilere fazla bağlı oldukları için son derece tutucudurlar. Kendi hallerine bırakıldıkları zaman aradan çok geçmeden karışıklıklardan yorgun oldukları halde içgüdülü olarak köleliğe doğru yöneldikleri görülür.

Bonapart bütün özgürlükleri kaldırdığı ve demir yumruğunu olanca şiddetiyle duyurduğu zaman, jakobenlerin en kibirlileri de hiç sözden anlamıyanları da, onu içten alkışladılar.

Kitlelerin fazla muhafazakar olan içgüdüleri bilinmezse, halk devrimlerinin tarihini anlamak çok güçleşir. Onlar müesseselerinin isimlerini değiştirmek isterler ve bu değişikliği elde etmek için bazı defa şiddetli devrimler yaparlar. Fakat bu kurumların temeli ırkın gereksinimlerinin o derece bir açıklamasıdır ki, onların bu kurumlara her halde tekrar dönmemeleri mümkün olamaz. Kitlelerin devamlı olan hareketlilikleri yalnız yüzeysel şeylerdedir. Onlar zayıflamayan muhafazakarlık içgüdülerine sahiptirler ve bütün iptidailer gibi geleneklere puta taparcasına saygı duyarlar. Hayatlarının gerçek şartlarını değiştirecek her yenilikten, bilinçsiz olarak nefret ederler.

Demokrasilerin bugünkü gücü, vapur ve tren gibi mekanik araçların keşfedildiği dönemde bulunsaydı, bu keşiflerin ortaya konması gerçekleşmezdi, veya sürekli tekrarlanan devrimler pahasına mal olurdu. Uygarlığın ilerlemesi namına iyi ki, kitlelerin üstünlüğü, bilimin ve sanayinin büyük keşiflerin olup bittiği bir zamana rastlamıştır.

5- Kitlelerin ahlâklılığı

Ahlâklılığa bazı toplumun değerlerine saygı ve bencil eğilimlere devamlı bir baskı anlamını verirsek; kitlelerin ahlaklılığa yetenekli olmayacak derecede eğilimlere fazla bağlı ve kararsız oldukları açıkça görülür. Fakat bu ahlaklılığa fedakârlık, bağlılık, çıkarını düşünmemek, nefsini feda etmek, hakseverlik gibi bazı özelliklerin geçici olarak ortaya çıkmasını anlamını verirsek, aksine, kitleler bazı defa pek yüksek bir ahlaklılığa yeteneklidirler, diyebiliriz.

Kitleler üzerinde incelemelerde bulunan pek az psikologlar, onların yalnız cinayetle ilgili fiillerini ele almışlar ve sıkça meydana gelen bu durumlara bakarak onlarda pek aşağı bir ahlâk durumu bulunduğu kanaatine varmışlardır.

Şüphesiz kitleler çoğu defa aşağı bir ahlâk düzeyinde bulunduklarını göstermişlerdir. Fakat bu neden böyledir? Sadece şunun içindir ki, yıkıcı gaddarlık içgüdüleri, her birimizin ruhunda uyuyan, ilkel devirlerin sonuçlarıdır. Tek başına birey için bu içgüdüleri tatmin etmek tehlikeli olur, halbuki bireyin sorumsuz ve cezasız kalacağından emin bulunduğu bir kitleye karışması, kendisine bu içgüdülere uymak için bütün serbestlikleri verir.

Bu yıkıcı içgüdülerimizi kendi cinslerimize uygulamadığımız vakit, onları hayvanlara yönelterek sakinleştirmeye çalışıyoruz. Av merakı ve kitlelerin gaddarlığı aynı kaynaktan meydana gelir. Savunmasız bir zavallıyı paralarken kitleler pek alçak bir gaddarlık gösterirler, fakat bu alçak gaddarlık, bir filozofun gözünde, köpeklerinin zavallı bir ceylanı nasıl paraladığını seyretmekten zevk almak için düzine düzine toplanan avcıların alçak gaddarlığının yakın akrabasıdır.

Kitle, öldürme, yangın ve her nevi cinayet yapmaya kabiliyetli olduğu gibi, fedakâr ve sadık fiiller icrasına da, bireyden çok daha yüksek derecede yeteneklidir. Özellikle şan, şeref, din ve vatan duygularına hitap edilerek kitle halindeki bireyin duygularından yardım beklenir. Tarih Haçlı akınlarına ve 93 gönüllülerine benzer örneklerle doludur.

Büyük sadakatlere ve diğergamlıklara yalnız kalabalıklar yeteneklidir. Pek az anladıkları inançlar ve düşünceler için kendilerini kahramanca ölüme teslim etmiş olan kalabalıklar ne kadar çoktur. Grev yapan kitleler ücretlerinin arttırılmasından çok bir parolaya uymak için bunları yaparlar.

Kişisel çıkar yalnız bireyin hemen biricik düşüncesi olduğu halde, bu çıkar kitleler için pek seyrek durumlarda güçlü bir kışkırtma aracı olur. Zekalarınca anlaşılmaz olan savaşlara, kitleler avcının aynasiyle, hipnotize edilmiş bir çayır kuşu gibi, atıldıkları zaman onlarda kişisel menfaat endişesi yoktur.

Toplumun en kurnaz çapkınları, külhanbeyleri bir kitleye girdikleri zaman bazı defa en sıkı ahlak prensiplerine sadık kalırlar. Tain'in işaret ettiği gibi, Ey-

lül canileri öldürdükleri kimselerin üzerlerinde buldukları ve çalınması pek kolay para cüzdanlarını ve mücevherleri komitelerin masası üzerine koymuşlardır. 1848 ihtilali esnasında Tuileries Sarayını basmış olan gülünç, sefih sürüler, gözlerini kamaştıran ve yalnız bir tanesi günlerce geçimlerini temine yetecek olan eşyadan hiç birine dokunmamışlardır.

Bireyin kitle tarafından ahlak sahibi kılınması şüphesiz değişmez bir kural değildir, fakat çoğu defa ve hatta zikrettiğim durumlardan daha az ciddi durumlarda bile bu durum görülebilir. Yukarıda da söylediğim gibi, tiyatroda kalabalık, piyesin kahramanından abartılı bir fazilet bekler ve sıradan kimselerden toplanmış seyirciler bile bazı defa pek faziletperver görünürler. Profesyonel sefih, alaycı külhanbeyi biraz açıkça bir sahne yahut biraz ciddiyet dışı bir konuşma karşısında söylenirler. Halbuki bu tür konuşmalar onların her zamanki geleneklerinin yanında pek hafiftir.

Çoğu zaman sefil içgüdülere bağlı olan kitleler, bazen yüksek bir ahlaklılığa örnek oluşturur. Eğer kişisel çıkardan uzak kalmak, her şeyi oluruna bırakma durumu olan tevekkül, veya hayali ya da gerçek bir ideale gönül bağlamak ahlaki üstünlüklerden ise, kitleler bazı zaman en ahlaklı filozofların dahi ender olarak sahip olabilecekleri bir ahlak seviyesine yükselirler.

Şüphesiz onlar bu faziletleri bilinçsiz olarak taşırlar. Fakat ne önemi var? Eğer kitleler çoğu defa akıl ve yargılama ile hareket etseydiler ve yalnız kendi çıkarlarını düşünseydiler, arz küresi üzerinde hiç bir uygarlık gelişemez ve insanlığın tarihi olamazdı.

Üçüncü Bölüm

KİTLELERİN DÜŞÜNCELERİ, MUHAKEMELERİ VE HAYAL GÜÇLERİ

1- Kitlelerin Fikirleri

Ulusların gelişiminde düşüncelerin nasıl bir rol oynadığını bundan önceki bir kitabımızda göstermiş ve orada her uygarlığın az sayıda ve pek az bulunan durumlarda yenilenen bazı temel düşüncelerden meydana geldiğini açıklamıştık. Bu düşüncelerin kalabalıkların ruhuna nasıl ve ne kadar zorlukla nüfuz ettiğini ve bir defa yerleştikten sonra da sahip olduğu gücü anlatmıştık. Aynı zamanda tarihteki büyük kargaşalıkların çoğu defa

bu temel düşüncelerin değişmesi dolayısıyla meydana geldiğini de göstermiştik.

Bu konuyu yeter derecede anlatmış olduğumuzdan burada tekrar etmiyeceğim; yalnız kitleler için kavranması mümkün düşüncelere ve bu görüşleri onların nasıl anladıklarıyla ilgili bir kaç şey söylemek istiyorum.

Bu düşüncler iki bölüme ayrılabilir:

Birinci sınıf, bir kişi veya bir inanç hakkında gösterilen fazla ilgi gibi o anın meydana getirdiği tesadüfi ve geçici fikirleri sayacağız.

İkinci sınıf ise çevrenin, kalıtımcılığın ve kanıların büyük ve derin kesinlik verdiği asıl düşünceler oluşturmaktadır. Eski dini düşünceler, bugünkü demokratik ve toplum düşünceleri gibi.

Temel düşünceler bir ırmağın, yavaş yavaş kaynağını izleyen sularının bütününe benzetilebilir. Geçici düşünceler ise bu ırmak sularının üst kısımlarını hareketlendiren ve gerçek önemi olmamakla birlikte ırmağın akıntısından daha çok göze görünen ve her zaman değişen dalgacıklara benzetilebilir.

Babalarımızın yaşattığı büyük temel düşünceler, zamanımızda çok sarsılmış görünüyor. Bu düşüncelere dayanan kurumlar da aynı saldırı ile derinden derine sarsılmış bulunuyor. Şimdi sözünü ettiğim küçük geçici düşüncelerden bir çoğu oluşum halindedir, fakat bunlardan pek azı üstün bir nüfuz kazanacak gibi görünüyor.

Kitlelere aktarılan düşünceler her ne olursa olsun gayet sade bir şekil almak ve onların düşüncelerinde

hayaller halinde yerleştirilmek kaydıyla nüfuz kazanabilir.

Bu hayal-düşünceler arasında mantık ilgisi yoktur. Bunlar sihirli fenerde olduğu gibi, istiflendikleri kutudaki resimli camlar nasıl birbirlerini izlerse, birbirlerinin yerine gelirler. Böylece, kitlelerde birbirine en çok zıt düşüncelerin, bir arada yaşadığı görülür.

O anın tesadüflerine göre, kitle, zihninde yerleşmiş olan değişik düşüncelerden birisinin etkisi altına konabilecek ve birbirine hiç benzemeyen düşüncelere girişecektir. Kendisinde eleştiri özelliği bulunmadığından bu çelişkilerin farkına varmaz.

Bu durum yalnız kitlelere özel değildir. Bu olaya sadece tek başına bulunan bireyde ve ilkel insanlarda değil, -mesela güçlü dinî inançlara bağlı tutucu gibiruhlarının bir yaniyle ilkellere yaklaşan kimselerde de rastlanır. Böyle bir olayı Avrupa üniversitelerinde okumuş ve bir çok ilim dalında diplomalar almış aydın Hintlilerde de gördüm.

Bu Hintlilerin zihnî içerikleri iki tabakadan oluşmuştu. Birincisi, asıl temel tabakayı oluşturan kendi ırklarına özel dinî, toplumla ilgili düşünceler... ki bunlar hiç bir zaman değişmeyen bir değişmezlik karakteri arzediyorlardı. İkinci tabakayı ise tahsil hayatları boyunca Batı'dan edindikleri düşünceler oluşturuyordu. Bu Hint aydınlarının günlük hayatlarında ortaya koydukları düşünceler, bazen kendi ırklarına özel olan alt tabakadan bazen de Batının etkisiyle meydana gelen üst tabakadan, çekip çıkarılıyordu. Öyle ki bu düşünceler daima birbirleri ile çelişki halinde idiler. Bu çelişkiler gerçek olmaktan zi-

yade dış görünüşlüdür.

Çünkü bireyde yalnız kalıtımla ilgili düşünceler hayatın akışında gerçek bir kışkırtıcılık ve yöneltme ögesi olacak derecede güçlüdür. Ancak insan çeşitlerinin birbirleriyle cinsel temaslarından sonra meydana gelen yeni kuşaklarda düşünceler zaman zaman tamamiyle çelişkili olabilir. Psikolojik önemleri pek büyük ise de burada olaylar üzerinde ısrar etmek ve durmak boşunadır. Bu konuları daha iyi kavrayabilmek için en az on sene kadar yolculuk etmek ve gözlemlerde bulunmak gerekir kanaatindeyim.

Düşünceler sade bir şekil aldıktan sonra kitlelerce anlaşılabildiklerinden, halk arasında yayılmaları ve tutunmaları için, çoğu defa bunların tam bir değişikliğe uğramaları gerekir. Biraz yüksek, felsefî ve bilimsel düşünceler bahis konusu olunca, tabaka tabaka kalabalıkların seviyesine inmek için, gerekli olan değişmelerin derinliğini gözlemlemek mümkün. Bu değişmeler, kalabalıkların bağlı olduğu ırka göre olur, fakat daima sadeleştirici, azaltıcı bir durum alırlar. Bundan dolayı da gerçekte toplum bakımından düşüncelerin basamaklar zinciri, yani az veya çok yüksek düşünceler yok gibidir. Bu düşünce, kitlelere yayılması onları heyecanlandırması ile ve yalnız bu durum ile yüksekliğini ve büyüklüğünü sağlayan inceliklerin hepsinden sıyrılır.

Bundan başka bir düşüncenin mertebe zincirine göre değerinin önemi de yok. Yalnız meydana getirdiği etkiler dikkate alınmağa değer. Ortaçağın hıristiyan düşünceleri, 18. yüzyılın demokratik ve bugünün toplumla ilgili düşünceleri şüphesiz pek yüksek değildirler. Bununla birlikte bunların rolü pek büyük

olmuştur ve uzun zaman devletlerin hareket tarzlarını tayin eden faktörlerin en önemlilerinden sayılacaklardır.

Kitleler tarafından anlaşılabilecek hale geldikten sonra dahi fikirler, başka bir yerde değişik şekillerde incelenecek olan bilinçaltına nüfuz etmedikçe ve bir duygu halini almadıkça etkili olamazlar. Böyle bir değişiklik ise oldukça uzun bir zaman içinde meydana gelir.

Bununla birlikte bir düşüncenin, münevver kimselerde bile etki meydana getirebilmesi, bu düşüncenin doğruluğunun ispat edilmiş olmasından ileri gelmez. En açık bir ispatın çoğunluk üzerinde ne kadar az etki icra ettiğini görerek de bunu anlayabiliriz. Pek parlak bir açıklık ancak eğitim görmüş bir dinleyici tarafından kabullenilir, fakat az zamanda bu durumu anlatan düşünce o dinleyenin bilinçaltı ile, ilkel anlayış şekline geçer. Aradan bir kaç gün geçtikten sonra onu tekrar görürüz. Çünkü o duygu haline gelmiş önceki düşüncelerin etkisi altındadır. Fiil ve sözlerimizin derin sevkedicileri üzerine de yalnız bu duygular haline girmiş düşünceler etki eder.

Bir çok değişik vasıtayla bu düşünce sonuçta kitlelerin ruhuna nüfuz edince karşı konulamaz bir güç kazanır ve bir seri sonuç meydana getirir. Fransız devrimine gelip dayanan felsefi düşüncelerin, halkın ruhuna işleyebilmesi için aradan uzun bir zamanın geçmesi gerekmişti.

Halk ruhunda bir defa yerleştikten sonra bu düşüncelerin nasıl bir kudret taşıdığı bilinmektedir. Bütün bir milletin, toplumla ilgili eşitliğin, doğal huku-

kun ve ideal özgürlüğün gerçekleştirilmesine doğru yaptığı hamleler, bütün tahtları sarstı ve Batı dünyasını derin değişikliklere uğrattı. Yirmi yıl milletler birbiri üzerine atıldılar. Avrupa, Cengiz'in ve Timurlenk'in katliamları ile kıyaslanacak pek kanlı-boğuşmalara tanık oldu. Duyguların yönlerini değiştirmeye yetkili düşünce kaynaşmalarının neler yapabileceği hiç bir zaman bu kadar açıklıkla görülmüş değildi.

Kitlelerin ruhunda yerleşmek için düşünceler uzun zamana ihtiyaç duydukları gibi bu ruhtan çıkmak için de daha az bir zamana ihtiyaç duymadılar. Kitleler düşünce bakımından bilim adamlarına ve filozoflara göre işte bu yüzden kuşaklarca geridedirler. Bugün, bütün devlet adamları biraz önce bahsedilen asıl düşüncelerin taşıdığı hataları bilirler, fakat bu düşüncelerin nüfuz yeteneği henüz fazla olduğundan, gerçek olduğuna artık inanmadıkları prensiplerle hükumeti yönetmeye devam ederler.

2- Kitlelerin Yargılamaları

Kitlelerin yargılama yoluyla kesin olarak etki altına alınamayacakları söylenemez, ancak onların kullandıkları ve onlar üzerinde etki eden kanıtlar, mantık bakımından o derece aşağı görünür ki, yalnız benzerlik bakımından yargılama sıfatı verilebilir. Onların aşağı seviyedeki yargılamaları, çağrışımlar arasında ancak dış yüzey bakımından bir benzeşme veya dışla ilgili bir bağlantı vardır.

Bu düşünceler, şeffaf bir cisim olan buzun ağzında eridiğini pratik deneyimiyle bildiğinden, buz gibi şeffaf olan camın da ağzında erimesi lazım geldiğini

delillendiren Eskimonun; yahut cesaretli bir düşmanın yüreğini yiyerek onun cesaretliliğini kazanacağı kanısında bulunan bir vahşinin, veyahut da patronunun kendi sırtından çıkar sağladığını görerek bütün patronların da aynı şekilde işçinin zararını gözettiklerini düşünen bir işçinin düşünceleri gibi bir çağrışım yasasına bağlıdırlar.

Aralarında yalnız görünürde ilişkiler bulunan birbirine benzemeyen şeylerin birleştirilmesi ve bu şeylerden doğrudan doğruya genel sonuçlar çıkarılması, kolektif mantığın ayırıcı özelliklerindendir. Kitlelere karşı konuşmasını bilen hatipler bu şekildeki çağrışımları kullanır ve yalnız bunlar güçlü şekilde etki ederler. Güçlü bir yargılama zinciri kitle için anlaşılmaz olur, bunun içindir ki, kitleler yargılayamazlar, veya yanlış yargılarlar ve yargılama ile etki altına alınamazlar. Dinleyenler üzerinde büyük bir etki yapmış olan bazı konuşmaların metninde görülen zayıflık insanı şaşırtır, fakat unutulur ki, bu nutuklar filizoflar tarafından okunmak için değil, kalabalıkları hareketlendirmek için, onları sürüklemek için hazırlanmıştır.

Kitlelerle sıkı temaslarda bulunan hatip, onlara etki etmek için bir takım hayalleri canlandırmasını iyi bilir. Eğer bunda başarı göstermiş ise amaç yerine gelmiş demektir. Koca bir cilt oluşturacak uzun bir nutuk, kendisine hitap edilen zihinleri etki altında bırakmaya başarılı olan bir kaç kısa cümleden daha kıymetli değildir.

Eklemeye gerek yoktur ki, kitlelerin, yargılamaya güçlü olamayışları, kendilerini eleştiri düşüncesinden, yani doğruyu yanlıştan ayırabilme ve tam yargı-

lama yeteneğinden yoksun eder. Kabul etmiş olduğu gibi yargılamanın ve aklın kontrolünden uzak değildir. Bu bakımdan onların üstüne çıkamayan bireyler pek çoktur. Bazı düşüncelerin kolaylıkla kabul edilmesi, yayılması, insanların çoğunun kendi yargılamaları üzerine kurulmuş bir düşünceye sahip olmak imkanından yoksun bulunmalarındandır.

3- Kitlelerin Hayal Gücü

Kitlelerin hayal gücü, bütün ilkel kimselerde olduğu gibi yargılamanın ve aklın kontrolünden uzak bulunduğu için etki altında bırakılmaya uygundur. Zihinlerinde, bir kişiliğin, bir olayın, bir kazanın etkisiyle doğan hayaller hemen hemen gerçek şeyler kadar canlılık gösterir. Kitleler, bir dereceye kadar, uyuyan bir insana benzerler. Uykuda yargılama yeteneği durduğundan zihinde bir takım hayallerin yerleşmesi çok kolay olur; fakat bu hayalleri yargılamanın nüfuzu altına almak imkân dahilinde olunca derhal kaybolurlar. Kitleler düşünmeye ve yargılamaya yetkili olamadıklarından, aklın kabullenemeyeceği bir durumun meydana gelmesini kabul etmezler. Oysa bu gibi durumlar genellikle en fazla göze çarpar ve etki ederler.

İşte bunun içindir ki, olayların olağanüstü güzel ve efsaneye benzeyen yönleri daima onların üzerinde etkili olur. Mucizeler ve efsaneler gerçekte uygarlıkların asıl destekleridir. Görünüşler ve gösterişler tarihte gerçeklerden daha fazla bir rol oynamıştır. Gerçekte olmayan gerçek olana üstün gelmiştir.

Kitleler yalnız hayalleriyle düşünebildiklerinden yine yalnız hayalleri aracılığıyla etki altında bulundurulabilirler. Yalnız hayaller onları korkutur veya kendine çeker ve onların fiilleri üzerine etkili olur.

Bu sebepledir ki, hayali en açık bir şekilde canlandıran tiyatro temsilleri kalabalıklar üzerinde büyük bir etki meydana getirir. Bir zamanlar Roma'nın avam tabakası için, ideal saadet ekmek ve tiyatrolar, her çeşit seyir konuları idi. Aradan bir çok dönemler geçmesine rağmen böyle bir idealde pek az değişiklik olmuştur.

Tiyatro Halkın Hayal Gücünü Etkiler

Halkın hayal gücüne en çok etki eden manzara tiyatrodur. Bütün salon aynı zamanda aynı heyecanları yaşar. Bu heyecanların fiil haline gelmemesinin sebebi, en bilinçsiz bir seyircinin bile hayallere mağlup olduğunu, hayallerden ibaret maceralara güldüğünü veya ağladığını bilmesidir. Bununla beraber bazı defa hayaller, temsiller aracılığıyla telkin olunan duygular, her zamanki telkinler gibi, fiil haline geçecek kadar güçlü olabilir.

Sahnede hain rolünü yapan aktörün hayali cinayetine kızan seyircilerin tiyatrodan çıktıktan sonra aktöre karşı hücumlarına engel olmak için, onun korunduğuna dair bir hikâye vardır. Bu durum, sanırım ki, halkın zihni hayatlarının ne kadar kolaylıkla etki altında kaldığını gösteren dikkat çekici bir örnektir. Onların gözünde gerçek dışı olan olay hemen hemen gerçek kadar önemlidir.

Fatihlerin kudreti, devletlerin gücü, kitlelerin muhayyilesi üzerine kurulmuştur. Kitle, onun hayalgücüne etki etmek şeklinde yönlendirilir. Büyük tarihi olayların hemen hepsi Budizm, Hıristiyanlık, Müslümanlık, Protestanlık, Büyük Fransız Devrimi ve zamanımızda sosyalizm, kitlelerin hayal gücü üzerine doğrudan doğruya yapılmış etkilerin sonuçlarıdır. Bunlar gibi, bütün dönemlerin ve memleketlerin devlet adamları, bunların en baskıcıları da içlerinde olmak üzere, hepsi kitlelerin hayal gücünü kudretlerinin destekleri diye tanımışlardır. Bunlar hiç bir zaman kitle hayal gücüne aykırı olarak hükumet yönetmeyi denememişlerdir.

Devlet Şurasında Napolyon şöyle diyordu: "Vendee savaşını kendimi katolik yaparak kazandım, kendimi müslüman gösterdikten sonra Mısır'da yerleştim, kendimi Papa'nın nüfuzunu yaymağa taraftar göstererektir ki, İtalya'da papazları elde ettim. Eğer yahudi bir kavme hükmetseydim Süleyman'ın tapınağını yeniden kurardım."

İhtimal dahilindedir ki, İskender ve Sezar'dan sonra, kitleler hayal gücünün nasıl etki altında bırakılacağını hiç bir büyük adam bu derece iyi anlamamıştır. Onun bütün düşüncesi bu hayalgücü üzerinde hakim olmaktı. Zaferlerinde, hitabelerinde, nutuklarında ve bütün hareketlerinde hatta ölüm döşeğinde bile hep onu düşünüyordu.

Kitlelerin hayal gücü üzerine nasıl etki edilebilir? Biraz sonra bu konuya geleceğiz. Şimdiden söyleyelim ki, zeka ve akıl üzerine etki etmeğe özel delil ve yargılamalar böyle bir amaca eriştiremez.

Antuvan, Sezar'ın katilleri aleyhine halkı kışkırtmak için ilmî söylevler söylemeğe gereksinim duymadı. Halka Sezar'ın vasiyetnamesini okudu ve ölüsünü gösterdi.

Kitlelerin hayal gücüne etki eden her şey, ayrıntısından sıyrılmış olarak, yahut, bir büyük zafer, bir mucize, bir cinayet, bir büyük ümit veya olağanüstü bazı olaylarla birlikte açık ve çekici bir hayal şeklinde görünür. Olaylar ona bütünüyle ve ortaya çıkış şekilleri açıklanmaksızın gösterilmelidir. Yüz küçük cinayet, yüz küçük kaza, onların hayal gücü üzerinde hiç bir etki yapmaz. Halbuki tek bir büyük cinayet, tek bir korkunç felaket onları pek fazla etkiler, heyecanlandırır. Büyük bir cinayet veya felaket, bu yüz küçük cinayet veya felaketten daha az önemde sonuçlar verse dahi kitle üzerinde yine o kadar çok etkili olur.

Bir kaç haftada Paris'te 5 bin kişinin ölümüne sebep olan enflüenza hastalığı kitle üzerinde az bir etki yaptı. Bu gerçek felaket göze görünür bir hayal ile ortaya çıkmıyor, haftalık istatistiklerle halka bildiriliyordu. Eğer bu beş bin kişi yerine, bir meydanda ve mesela Eyfel kulesinin yıkılması gibi herkesin o anda görebileceği bir yerde beş yüz kişi ölmüş olsaydı, hayal güçleri üzerinde daha derin etkilerde bulunurdu.

Nerede bulunduğundan haber alınamadığı için açık denizlerde batmış olması ihtimali bulunan bir transatlantik gemisinin bu kaybolma meselesi uzun zaman zihinleri yormuştu. Halbuki aynı yıl bin kadar büyük geminin batmış olduğunu istatistikler bildirmişti. Can ve mal kaybı itibariyle büsbütün başka

önemde olan bu birbirini kovalayan kayıplar kitleleri bir an bile meşgul etmedi.

Onların hayal güçlerine etki eden özellikle olaylar değil, belki onların ortaya çıkış şekilleridir. Eğer doğrusunu söylemek gerekir ise birbiri üzerine yıkılmak ve birikmek şeklinde zihni dólduran ve zapteden bir heyecan verici hayaller meydana getirmelidir.

Kitlelerin hayal gücü üzerine etki etmek sanatı, onları idare etmek sanatıdır.

Dördüncü Bölüm

KİTLELERİN KANAATLERİNİN DİNİ ŞEKİLLERİ

Kitlelerde yargılama gücünün bulunmadığını, düşünceleri bütünüyle ya kabul veya red ettiklerini, münakaşaya ve itiraza dayanma güçleri olmadığını, onların üzerine etki eden telkinlerin bütün kavrama alanlarını kapladığını ve derhal fiil haline geçmeğe eğilimli olduklarını gördük. Ve kendilerine uygun şekilde telkin olunan bir ideal uğruna canlarını fedaya hazır olduklarını da gösterdik.

Sonunda onların yalnız şiddetli ve aşırı duygulara sahip olduklarını da gördük. Onların bir kimseye karşı sevgileri, onu beğenmeleri, az zamanda ona tapacak noktaya gelir ve yeni doğan bir soğukluk da derin bir kin haline gelebilir. Bu işaret ettiğimiz bilgiler kitlelerin düşüncelerini şimdiden anlamaya yardım eder.

Gerek dinin hâkim olduğu çağlarda, gerek son zamanların politik ayaklanmalarında, kitlelerin düşüncelerini incelerken, onlara daha başka uygun bir söz bulamadığım için her zaman özel bir şekil gösterdiğine bakarak "dinî duygular" ismini verdim.

Bu dinî duygu pek sâde özellikleri taşır. Üstün sanılan bir kimseye fazla sevgi, onda bulunduğu kabul edilen kuvvetten korkmak, emirlerine körü körüne uymak, inançlarını tartışmak imkansızlığı ve onları etrafa yaymak isteği, bu inançları kabul etmeyenleri düşman görmek gibi..

Böyle bir duygu ister gözle görülemeyen bir Allah'a, ister taştan yapılma bir puta, bir kahraman yahut bir siyasi düşünceye bağlı olsun, aslında hep dini sayılır. Onda aynı zamanda tabiatüstü ve olağanüstülük özellikleri de vardır. Kitleler bir siyasi kurala veya onları geçici bir zaman için tutucu yapan başarılı bir lidere sırlı bir güç yöneltirler.

İnsan, yalnız bir ilaha inandığından dolayı dindar değildir, ruhunun bütün güçlerini, iradesinin bütün itaatlerini, tutuculuğunun ateşlerini, bir davanın yahut duygu ve fiillerine rehber olmuş bir kimsenin hizmetine vakfettiği vakit, dindardır.

Hoşgörmezlik, tutuculuk bazı inançların her zamanki arkadaşlarıdır. Bu gibi duygular, dünya veya ahiret mutluluğunun sırrına inanan kimseler için kaçınılmaz özelliklerdendir. Bu iki duruma, herhangi bir düşünceyle heyecanlandıkları zaman bütün topluluklarda ve gruplarda rastlanır. Terör idaresinin jakobenleri, Engizisyonların katolikleri kadar koyu dindardılar ve zalim gayretleri o duygularına dayanıyordu.

Kitlelerin kanaatleri, körükörüne itaat, korkunç hoşgörmezlik, dinî duygulara bağlı şiddetli propaganda ihtiyacını taşır. Bu bakımdan denebilir ki, onların bütün inançları bir dini şekle sahiptir. Onların alkışladıkları bir kahraman onlar için gerçekten bir ilah gibidir. Napolyon on beş sene böyle biri oldu ve sürekli olarak kendisine çevresindeki insanlar itaat ettiler. Napolyon'un adamları onunla birlikte ölüme bile gittiler.

Dini ve politik inançları ortaya koyanlar, insana mutluluğunu ancak tapmakta bulduran ve taptığı için onu canını fedaya yönelten bu dini tutuculuğun duygularını kitlelere aşılamasını bilmek sayesinde ancak bu inançları yerleştirmeyi başarmışlardır.

Her dönemde bu böyle olmuştur. Roma işgalinde Gaulle isimli güzel kitabında Fustel de Coulanges, Roma İmparatorluğunun asla güçle değil, belki aşıladığı dinî hayranlık sayesinde devam etmiş olduğunu çok iyi açıklamıştır.

Ruhları Fethedenler

Bugün ruhları fethedenlerin mabetleri yoktur, fakat heykelleri, resimleri vardır ve onlara yapılan ayin geçmiş zamanın ayinlerinden pek de farklı değildir. Kitleler psikolojinin bu temel ögesini iyice gördükten sonra tarih felsefesini de anlamaya başlıyoruz: Kitleler için bir ilah olmak veya hiç bir şey olmamak şarttır.

Bu duygular başka bir dönemin akıl tarafından dışarı atılmış hurafeleri değildirler. Akla karşı olan sonsuz savaşlarında, duygular hiç bir zaman yenilmemiştir. Kitleler bu kadar uzun süre kendilerine hakim olan **Uluhiyet** ve *Din* kelimelerini artık işitmek istemiyorlar; ancak hiç bir devir onların bir asırdan beri diktikleri heykel ve inşa ettikleri mabet sayısına erişememiştir. Boulangisme denen halk hareketi kitlelerin dini duygularının kolaylıkla tekrar uyanmaya hazır olduğunu gösterdi. Kahraman sayılan General Boulanger'in resminin asılmadığı tek bir köy kahvesi kalmadı.

"Kitlelere bir din lâzımdır" sözünü tekrar etmek acaba bir gevezelik midir? Siyasi, dini ve sosyal inançlar daima münakaşadan uzak tutulmak şartıyla bir dini şekil alarak onların ruhunda yerleşir.

Eğer tanrı tanımazlık inancını onlara kabul ettirmek mümkün olsaydı, bu duygu dahi en şiddetli hoşgörmezlik ateşine sahip olur ve dıştan görünen şekilleriyle kısa zamanda bir tarikat durumuna gelirdi.

Küçük pozitivist mezhebinin olgunlaşması bu durumun acayip bir ispatıdır. Bu mezhep derin görüşlü Dostoyevski'nin hikâye ettiği nihiliste benzer.

Günün birinde aklın ışıklarıyla aydınlanan bu nihilist, küçük kilisesinin mihrabını süsleyen ilah ve azizlerin resimlerini kırdı ve mumları söndürdü, biraz sonra da o resimlerin yerine bazı tanrı tanımaz filozofların resimlerini koydu, mumları tekrar yaktı. Dini inançların konusu değişmişti, fakat dini duyguların da değiştiği söylenebilir mi?

Kitlelerin kanaatlerinin her zaman kazandığı dini şekil hakkında bir fikir edinilmedikçe bazı tarih olayları, bunların en önemlileri iyice anlaşılamaz. Bir çok sosyal olayların bir sosyologdan çok bir psikolog gözüyle incelenmesi gerekir. Büyük tarihçimiz Taine, Fransız Büyük devrimini bir sosyolog gözüyle incelediği için olayların gerçek kaynaklarını gözden kaçırmıştır. Olayları çok iyi görmüştür, fakat kitlelerin psikolojisine lâyıkiyle nüfuz edemediğinden gerçek sebeplere kadar inememiştir.

Olaylar kanlı, vahşi ve anarşik taraflariyle kendisini korkuttuğundan bu büyük destanın kahramanlarında, içgüdülerine kendilerini kaptırmış saralı, vahşi sürülerden başka bir şey görmemiş gibidir. Devrimin şiddetleri, katliamları, propaganda ihtiyacı, bütün krallara savaş ilan etmesi durumu, kitlelerin ruhunda yeni bir dini inancın yerleşmekte olduğu dikkate alınırsa, bu devrim ancak o zaman açıklanabilir.

Reform Saint-Barthelemy, din savaşları, engizisyon, Terreur, bunların hepsi, yeni inançların yerleşmesine engel olan şeyleri kılıçla, ateşle yok etmeyi

gerekli kılan dini duyguların etkisi altında yapılmış aynı takımdan hareketlerdir. Engizisyon ve Terreur yolları gerçek inananların kullandıkları yollardır. Eğer başka yollar kullanmış olsalardı, inanan sayılmazlardı.

Bu sözlere benzer olaylar, kargaşalıklar ancak kitlelerin ruhu işe karıştığı zaman ortaya çıkabiliri. En mutlak baskıcılar bile bunları zincirden kurtarmaktan mahrumdur. Tarihçiler, Saint-Barthelemy'yi bir kralın eseri diye göstererek, kralların olduğu kadar kitlelerin de psikolojilerini bilmediklerini meydana koyarlar.

Buna benzer olaylar ancak kitle ruhundan çıkar. En koyu baskıcının en mutlak iktidarı bunların meydana çıkmasını ya bir parça geciktirir veya çabuklaştırır. Ne Saint-Barthelemy'yi, ne din savaşlarını yapanlar krallardı. Nitekim Terreur'ü yapanlar hiç de Robespierre, Danton yahut Saint-Just değillerdi. Buna benzer olayların ardında her zaman kitlelerin ruhu vardır.

Beşinci Bölüm

KİTLELERİN DÜŞÜNCELERİ VE İNANÇLARI

Kitlelerin Düşünce Ve İnançlarının Uzak Etkenleri

Kitlelerin zihin ve hayal-gücü yapılarını inceledik. Onların hissetme, düşünme ve muhakeme şekillerini biliyoruz. Şimdi düşünce ve inançların nasıl meydana geldiğini ve nasıl yerleştiğini inceleyelim.

Düşünce ve inançları belirleyen etkenler iki sınıftır: 1- Uzak etkenler, 2- Yakın etkenler.

Uzak etkenler: Kitleleri bazılarını kabule bazılarını da redde yetenekli yapar. Bu etkenler, yeni düşüncelerin birdenbire yayıldığı zemini hazırlar ki, bunların güç ve sonuçları insanı hayretlere düşürür, fakat bunlar kendiliklerinden meydana gelmiş fikirler olmayıp, sadece dış görünüşlerdir. Kitlelerde bazı düşüncelerin birden meydana gelmesi ve harekete geçmesi, bir şimşek hızıyla olur, fakat bu durum yüzeyseldir, görünüştedir, onun arkasında ise uzun bir ön çalışma aramak gerekir.

Yakın etkenler: Bu uzun süreli ön etkinliğe eklenen ve onlarsız bir sonuç elde edilemeyecek olan etkenlerdir ki, kitleler arasında etkili bir kanı meydana getirir, yani, fikre bir şekil kazandırarak tüm sonuçlarıyla onu eski kılığından ayırır. Bu yakın etkenlerin etkisiyle kalabalıkları birdenbire ayaklandıran etkenler ortaya çıkar. Bir grev yapmak, bir isyanı körüklemek kararı gibi. Yine bunun sonucunda bir adam iktidar makamına getirilir veya bir hükümet düşürülür.

Bütün tarih olaylarında bu iki sınıf etkenin birbiri ardınca etkilediği görülür. Devrimlerin başlıcasını ele alalım: Büyük Fransız İhtilâli'nin uzak etkenleri arasında kışkırtıcıların eleştirileri ve eski yönetimin zulümleri de vardır.

Kitlelerin bu şekilde hazırlanan psikolojisi, sonradan hatiplerin nutukları, sarayın önemsiz ıslahata karşı gösterdiği direnmeler gibi durumlarda, yani bu yakın etkenlerle kolayca ayaklanmayı meydana getirdi.

Uzak etkenler arasında kitlelerin bütün düşünce

ve inançlarında bulduğumuz ırk, gelenekler, zaman, kurumlar, eğitim gibi genel olanları vardır ki, bunların her birinin ayrı ayrı rollerini inceleyeceğiz.

1- Irk

Bu etkeni birinci sıraya koymalıdır, çünkü yalnız başına diğer bütün etkenlerden daha önemlidir. Bundan önceki bir kitapta geniş şekilde incelediğimiz ırk konusu üzerinde tekrar uzun uzun durmak faydasızdır. O eserimizde tarihi bir ırkın ne olduğnu ve karakterleri oluştuktan sonraki inançlarının, kurumlarının, sanatlarının, özetle bütün uygarlık ögelerinin, onun ruhunun nasıl bir dışa vurmuş ifadesi olduğunu gösterdik. Irkın gücü o derecedir ki, çok derin değişikliğe uğramaksızın hiç bir unsur bir kavimden başka bir kavme geçemez.

Çevre, şartlar ve olaylar o anın toplumla ilgili telkinlerini temsil ederler. Bunlar bütün bir atalar silsilesinin telkinlerine aykırı iseler, yalnız geçici bir etki uygulayabilirler.

Bu eserin bir çok yerinde ırkın yargı ve nüfuzuna sözü getirerek, bunların, kitlelerin ruhuna hakim olacak derecede büyük olduğunu göstermek fırsatını bulacağız. Bunun içindir ki, değişik memleketlerin halk tabakaları inanç ve davranışlarında açıkça görülen farklılıklar taşırlar ve bunların üzerine aynı tarz ile etki edilmez.

2- Gelenekler

Gelenekler geçmişin düşüncelerini, gereksinimlerini ve duygularını temsil ederler. Bunlar ırkın oluşumudur ve bütün ağırlıklarıyla üzerimize yüklenmişlerdir.

Embrioloji bilimi, canlı varlıkların olgunlaşmasında, geçmişin büyük etkisi olduğunu gösterdikten sonra, biyoloji bilimi bir hayli değişti. Bu konudaki bilgilerimiz artınca ve daha yaygın bir duruma gelince, tarihi ilimlere aynı şekilde değişecek, ilerlemeler kaydedilecektir. Şimdilik bu durum yoktur. Pek çok devlet adamı da, bir toplumu geçmişinden koparıp, aklın ışığında ve onun rehberliğinde yeniden kurabileceklerini ileri süren son yüzyıl teorisyenlerinin düşüncelerine saplanıp kalmış bulunuyor.

Bir toplum geçmişin meydana getirdiği bir organizmadır. O da ancak, ağır ağır olan kalıtımsal birikmeler sonucunda değişebilir.

Kavimlerin gerçek kılavuzları gelenekleridir ve kavimler bu geleneklerin yalnız dış şekillerini kolayca değiştirebilirler. Geleneksiz yani milli ruhsuz hiç bir uygarlık mümkün değildir.

İnsan var olduğu günden beri şu iki şeyle uğraşmıştır: 1- Kendisine bir an'aneler zinciri meydana getirmek. 2- Bunların faydalı etkileri aşınmaya uğradıktan sonra bu gelenekleri yıkmak. Kökleşmiş bir gelenek olmadan uygarlık olmaz. Bu geleneklerin yavaş yavaş değiştirilmemesi durumunda da terakki

meydana gelmez. Buradaki güçlük, kararlılıkla değişebilirlik arasında tam bir denge sağlayabilmektedir. Bu çok zordur.

Bir kavim adetlerinin kuşaklar boyunca sabit kalmasına çalıştığı zaman artık ilerleyemez ve Çin gibi yükselemez hale gelir. Bu konuda şiddetli değişmeler, devrimler dahi etkisiz olur ve o zaman şöyle bir durum meydana getirir.

Ya geleneklerin kırılan zincir halkaları tekrar birbirine eklenir, yapışır ve o zaman geçmiş eski egemenliğini tekrar kurar, yahut kırılan gelenekler zincirinin parçaları anarşi doğurur ve sonra da çöküntüye sebep olur.

Böyle olunca bir kavmin asıl görevi, geçmişin kurumlarını yavaş yavaş değiştirerek korumak olmalıdır. Bu görev güçtür. Eski zamanlarda Romalılar, yeni zamanlarda da ingilizler bu işi başarı ile gerçekleştiren hemen hemen tek iki millettir.

Gelenekçi fikirlerin en sıkı koruyucuları olanlar ve bunların değişmelerine en şiddetli muhalifler asıl kitlelerdir ve özellikle kastları oluşturan sınıflardır. Bu muhafazakârlık eğilimi üzerinde ısrarla durmuş ve bir çok devrimlerin kelime değişmelerinden başka bir şey olmadığını göstermiştim.

Son asır sonucunda yıkılmış kiliseler, koğulmuş, yahut başı kesilmiş papazlar ve katolik ayininin baskı ve takipleri karşısında eski dini düşüncelerin bütün güçlerini kaybetmiş olduğu sanılabilirdi. Bununla beraber bir kaç yıl sonra her yandan gelen istekler, ortadan kaldırılmış olan âyinin yeniden diriltilmesini sağladı. Geleneklerin kitlelerin ruhu üzerindeki yargı

ve nüfuzunu hiç bir örnek bundan daha iyi göstermez.

Tapınaklarda geleneklerden daha heybetli putlar yoktur. Saraylarda, geleneklerden daha güçlü hükümdarlar bulunmaz. Bu putlar ve baskıcılar kolay yıkılır. Ruhlarımızda hakim olan görünmezler, her türlü baskının etkisinden uzak kalırlar ve ancak yüzyılların ağır ağır aşındırmasıyla değişebilirler.

3- Zaman

Biyolojik olaylarda olduğu gibi toplumla ilgili olaylarda da en güçlü etkenlerden biri zamandır. Zaman en büyük oluşturucu ve en güçlü yıkıcıdır. Kum taneleriyle dağları yapan ve jeolojik zamanların karanlık hücreciklerini insanlık makamına kadar yükselten odur. Her hangi bir olayı değişikliğe uğratmak için yüzyılları işe karıştırmak yeter. Önünde sonsuz bir zaman bulunacak olan bir karıncanın Monblân Dağını dümdüz edeceği sözü çok duğru söylenmiştir. Zamanı istediği gibi değiştirmek gücüne sehap olan bir kimse, inanç sahiplerinin yaratıcılarına bağladıkları büyük güce sahip olur.

Biz burada yalnız kitlelerin düşüncelerinin doğmasında zamanın ne gibi etkiler yaptığı konusu ile uğraşacağız. Bu bakımdan da zamanın hareket ve etkisi büyüktür. Zaman, ırk gibi, kendisi var olmadan meydana gelmiyecek güçleri etkisi altında bulundurur. Bütün inançları geliştirir ve öldürür. İnançlar zaman sayesinde güçlerini kazanırlar ve yine onun etkisiyle hükümlerini kaybederler.

Zaman kitlelerin düşünce ve inançlarını yani bunların filizleneceği zemini hazırlar. Bundan şu sonuç çıkar ki, bir dönemde gerçekleşen düşünceler, diğer bir dönemde artık gerçekleşemez. Zaman, bir dönemde düşüncelerin doğmasına etkili olan, inanç ve düşüncelerin yığdığı birikimi sinesinde toplar. Bu düşünceler gelişi güzel ve kendi kendine gelişmezler, kökleri uzun bir geçmişe dalar.

Çiçeklendikleri vakit de zaman, bunların açılmasını hazırlamış bulunur. Bu düşüncelerin nasıl doğduklarını anlamak için daima gerilere doğru bakmak gerekir. Bu düşünceler geçmişin evlatları, geleceğin anaları ve her vakit zamanın esirleridir.

Böyle olunca, zaman bizim gerçek hüküm verenimizdir ve her şeyin değiştiğini görmek için zamanı kendi hareketi haline bırakmak yeter. Bugün kitlelerin tehdit edici eğilimlerinden ve çıkarmaları ihtimal dahilinde olan kargaşalıklardan ve yıkımlardan korkuyoruz. Zaman, bozulan dengeyi yalnız başına tekrar yerine getirmeyi üstlenir. M. Livisse haklı olarak şöyle der:

"Hiç bir rejim, bir yönetim bir günde kurulamaz. Siyasi ve toplum kurumları, kurulmaları yüzyıllar isteyen eserlerdir. Derebeylik, kendisine özel kuralları bulmadan önce şekilsiz ve başıboş bir halde asırlarca yaşadı. Mutlak tek hükümdarlıklar dahi düzenli hükumet araçları bulmadan önce yüzyıllarca yaşadı ve bu bekleyiş dönemlerinde büyük kargaşalıklar meydana geldi."

4- Politik Ve Toplum Konuları

Bir toplumun kusurlarına kurumların bir deva olacağı, milletlerin ilerlemeleri için anayasaların ve hükumetlerin gelişmesi lazım geldiği ve toplumsal değişmelerin kararnamelerle meydana geldiği düşüncesi bugün de yaygındır. Fransız Devriminin ortaya çıkmasını bu düşünceler hazırladı ve bugünkü toplum teorisyenlerinin dayanağı da bu düşüncelerdir.

En devamlı deneyimler bu dehşet verici ham hayali sarsmayı başaramadı. Filozoflar, tarihçiler bunun boşluğunu, gereksizliğini boşuna kanıtlamaya çalıştılar. Bununla birlikte kurumları, düşünceler, duygular, örf ve geleneklerin doğurduğunu, kanunları yeni baştan düzenlemekle düşünceler, duygular, örf ve adetler meydana getirilemeyeceğini göstermek onlar için güç olmadı.

Bir kavim gözünün veya saçlarının rengini kendisi seçmediği gibi, kurumlarını da istediği tarzda seçemez. Kurumlar ve hükumetler ırkın özünü temsil ederler. Onlar bir dönem tarafından meydana getirilmişlerdir.

Bir kavim geçici isteklere göre değil, karakterinin gerektirdiği gibi idare olunur. Bir siyasi yönetim kurabilmek için de yine yüzyıllar gerek. Kurumların kendilerine özel bir faziletleri yoktur. Onlar kendi başlarına ne iyi, ne de fenadırlar. Belli bir zamanda belli bir kavim için iyi olan kurumlar başka bir kavim için pek fena olabilirler.

Böyle olunca, bir kavim, kendi kurumlarını kökünden değiştirmek gücüne sahip değildir. Şüphesizdir ki, şiddetli devrimler pahasına kurumların ismi değiştirilebilir, fakat esasları değiştirilemez. İsimler boş etiketlerdir ki, eşyanın gerçek kıymetleriyle uğraşan tarihçinin hesaba katacağı şeyler değildir.

İşte bunun içindir ki, mesela monarşik bir idare altında olduğu halde dünyanın en demokrat memleketi İngiltere'dir. Halbuki cumhuriyetçi anayasalarla yönetilen Güney Amerika memleketleri en ağır baskı altında ezilmektedirler. Kavimlerin kaderini hükümetler değil, kendi karakterleri belirler. Bundan önceki ciltte kesin örneklere dayanarak bu gerçeği ispatlamaya çalıştım. Binaenaleyh, anayasalar yapmakla zaman kaybetmek çocukça bir iştir ve boşuna zevzekliktir.

Gereksinim ve zaman, kendi durumlarına bırakıldıkları zaman anayasaları hazırlamayı üzerlerine alırlar. Büyük tarihçi Macaulay, latin memleketleri politikacılarının ezberlemesi gereken bir fıkrasında Anglo-Saksonların böyle hareket ettiklerini pek iyi göstermiştir. Bu tarihçi, teorik akıl bakımından abesler ve çelişkilerle dolu görünen kanunların iyiliklerini açıkladıktan sonra, Avrupa ve Latin Amerikanın, sarsıntılar ortasında ölmüş on-oniki kadar anayasasını, İngiltere'nin anayasası ile mukayese ediyor ve gösteriyor ki, İngiltere'nin anayasası zamanın gereksinimlerinin etkisiyle yavaş yavaş ve bir kısmıyla değiştirilmiştir ve hiçbir teorik muhakeme yoluyla değişiklik yapılmamıştır. Uygunluk kurallarını dikkate almamak, faydalılıkla fazla ilgilenmek, bir anomaliyi, sırf anomali olduğu için kaldırıp atmamak,

bazı rahatsızlıklar kendisini hissettirmedikçe asla yenilik yapmamak ve o zaman dahi ancak rahatsızlıktan kurtulmaya yetecek kadar yenilik yapmak, çaresine bakılacak konunun dışına çıkacak derecede geniş tekliflerde bulunmamak... Kral Jean döneminden kraliçe Victoria dönemine kadar 250 parlamento tartışmasına genellikle rehber olan kurallar işte bunlardır.

Irklarının gereksinimlerinin ne derecede bir ifadesi olduğunu ve bu sebeple bunların sertlik ve şiddetle değiştirilemeyeceğini göstermek için her kavmin kanunlarını, kurumlarını birer birer incelemek gerekir. Mesela, merkeziyetçiliğin sakıncaları ve faydaları hakkında fikir yürütebiliriz, fakat bir zamanlar değişik ırklardan oluşan bir kavmin bu merkeziyetçiliğe yavaş yavaş erişmek için bin senelik bir gayret harcadığını görürüz.

Geçmişin bütün kurumlarını yıkmak olan büyük bir devrimin bu merkeziyetçiliğe saygı göstermekle kalmayıp onu daha çok arttırmaya zorunlu olduğunu görür ve merkeziyetçiliğin gerçek ihtiyaçların bir ürünü ve hatta bir hayat şartı haline geldiğini anlarız ve merkeziyetçiliği ortadan kaldırmaktan dem vuran politika adamlarının zayıf görüşlülüklerine acıyabiliriz. Şayet bir tesadüf eseri bunların yorumları başırılı olsaydı, bu başarı eskisinden daha ağır yeni bir merkeziyetçiliğe dönecek olan derin bir anarşinin habercisi olurdu.

Bütün bu söylediklerimizden çıkan sonuca göre, kitlelerin ruhuna derin bir şekilde etki edebilmek için sebebi, kurumlarda aramamalıdır. Amerika Birleşik Devletleri gibi bazı ülkeler demokrat özellikle

idare altında şaşkınlık meydana getiren bir ilerleme gösterir. Güney Amerika Cumhuriyetleri gibi diğer bazı ülkeler ise, aynı kurumlar altında en acıklı kargaşalıklar ortasında sürünür. Bu kurumlar ötekilerin büyüklüğüne olduğu kadar berikilerin çöküntülerine de yabancıdır.

Kavimler her zaman karakterleriyle yönetilirler. Bu karakterler üzerine tamamıyla uymayan bütün kurumlar ödünç bir elbise altında geçici bir kıyafet değiştirmektir. Şüphesizdir ki, kendilerine saadet vermek için tabiatüstü bir güce sahip olduğu sanılan kurumları kabul ettirmek amacıyla kanlı savaşlar yapılmıştır ve daha da yapılacaktır.

Böyle olunca bir bakıma denebilir ki, bu gibi ayaklanmalara sebep oldukları için kurumlar kitlelerin ruhu üzerine etki etmektedir. Fakat biliriz ki gerçekte galip gelsin veya yenilsin, bizzat kurumlar hiç bir fazilete sahip değildir. Buna dayanarak kurumların fethi peşinde koşmak hayalleri kovalamaktan başka bir şey değildir.

5- Öğretim Ve Eğitim

Çağımızın üstün düşüncelerinin ilk sırasında şu fikir bulunuyor: ***Öğretim ve eğitimin kesin sonucu insanları iyileştirmek ve hatta eşit kılmaktır.*** Tekrar oluna oluna bu iddia sonunda demokrasinin en sarsılmaz bir inancı olmuştur. Bir zamanlar kilisenin dogmalarına dokunmak ne kadar tehlikeli idiyse, bu iki inanca bugün de dokunmak o kadar tehlikelidir.

Bir çok diğer noktalarda olduğu gibi, bu noktada da demokratik düşünceler, psikolojinin ve tecrübelerin verileri ile zıt bir durumda bulunmaktadır. Bir çok ünlü filozoflar ve bu arada Herbert Spencer, öğretimin insanı ne daha ahlâklı, ne de daha bahtiyar kıldığını ve insanın içgüdülerini, kalıtımsal hırslarını değiştirmediğini, fena bir yön verilmesi durumunda eğitimin faydalı olmaktan çok tehlikeli olduğunu göstermiştir.

İstatistikçiler, eğitimin genelleşmesi oranında cinayetlerin arttığını, toplumun en fena düşmanlarının anarşistlerin çoğunun okullardan birincilikle çıkan kimseler arasından toplandığını söyleyerek bu görüşü onaylamışlardır.Tanınmış bir hakim olan **M. Adolphe Guillot** işaret ediyordu ki, bin tane okumak yazmak bilmeyen caniye karşılık bu gün üç bin eğitim görmüş cani bulunmaktadır. Ve 50 yıl içinde her yüz bin nüfusta cinayet işleyenlerin sayısı 227'den 552'ye çıkmıştır.Yani 50 yıl içinde canilerin sayısı yüzde 133 artmıştır. Ayrıca ekliyor ki, cinayetlerin çoğu özel meslek eğitimi görenlerden değil, parasız ve zorunlu eğitimden çıkan gençler tarafından işlenmektedir.

Şüphesiz iyi yönetilen öğretim ve eğitimin ahlâkı yükseltmek konusunda olmasa da, mesleki yetenekleri geliştirmek konusunda pek faydalı pratik sonuçlar verdiğini kimse inkar etmemiştir. Maalesef, Latin kavimleri otuz kırk yıldan beri öğretim sistemlerini pek kusurlu prensipler üzerine kurmuşlardır. Ve yetkili zekaların itirazlarına rağmen acınacak hatalarda ısrar etmektedirler. Ben de değişik eserlerimde gösterdim ki, bizim şimdiki eğitim sistemimiz, bu eğiti-

mi görenlerin pek çoğunu toplumun düşmanları haline koymakta ve sosyalizmin en fena şekillerine öğrenci yetiştirmektedir.

En doğru bir kararla "Latin" sıfatıyla vasıflandırılan bu eğitimin birinci tehlikesi asıl bir pedagojik hata üzerine kurulmuş olmasıdır. Bu hata, kitapları ezberlemenin zekayı geliştirdiğini sanmaktır. Bu düşünce ile mümkün olduğu kadar çok ezberletmeye gayret olunmaktadır. İlk okuldan doktoraya ve hatta öğretmenliğe kabul sınavına kadar, genç adam kendi yargılamasını işletmeksizin ve kişisel girişimini kullanmaksızın kitapların yazdıklarını yutmaktan başka bir şey yapmaz. Onun için öğrenim-eğitim- ezberden okumak ve söz dinlemekten ibaret sayılır.

Eski bir Milli Eğitim Bakanı olan Jules Simon şöyle diyor:

"Dersleri öğrenmek, bir grameri ezberden bilmek, onları iyi tekrar etmek, iyi taklit etmek, işte öğretmenin her türlü hatadan uzak bulunduğu hakkında bir inanç itirafı olan, bizi azaltmaktan ve güçsüz bırakmaktan başka bir şeye dayanmayan gülünç bir eğitim."

İşçi artık işçi kalmak, köylü artık köylü olarak kalmak istemiyor ve burjuva, çocukları için devlet kapısında maaşlı memurluklardan başka bir şey aramıyor. Mektep, gençleri hayatlarını kazanmaya hazırlayacağı yerde, onları başarıya ulaşmak için en ufak bir kişisel gayrete lüzum olmayan devlet memurluklarına hazırlıyor.

Toplum tabakalarının aşağısında talihinden memnun olmayan, her zaman isyana hazır proleter kitle-

lerini ortaya çıkarıyor. Bu tabakanın yukarısında ise boş, aynı zamanda şüpheci, saf, koruyucu devlet hakkında derin bir güven besleyen, bununla beraber onu aralıksız taşlayan, kendi hatalarını hükumete yükleyen ve onu suçlayan, hükumetin müdahalesi olmadan hiç bir şey yapmaya yeteneği bulunmayan burjuvazimiz vardır.

Bütün bu diplomalıları, kitapların zoruyla üreten devlet, bunlardan pek az bir bölümünü kullanıyor, kalanını zorunlu olarak devlet memurluğundan yoksun bırakıyor. Devlet birinci kısmın içinde olanları beslemeye ve ikinci kısımları da kendisine düşman etmeye mahkum oluyor. Toplum ehramının yukarısından aşağısına doğru bütün meslekleri, diplomalıların görkemli kalabalığı kuşatmaktadır.

Bir tüccar, sömürgelerde kendisini temsil etmeye gidecek bir vekili zorlukla bulabilir. Halbuki en küçük resmi memurluklara binlerce istekli bulunmaktadır. Fransanın yalnız Sein ilinde işsiz yirmibin erkek ve kadın öğretmen vardır ki, tarlalardan, atelyelerden kaçarak yaşamak için devlet kapısına baş vurmaktadırlar. Göreve alınanların sayısı az olduğundan mutlu olmayanların sayısı pek fazladır. Bunlar, başları kim ve güttüğü amaç her ne olursa olsun, başkaldırıya hazırdırlar. Pratikte hiç bir işe yaramayan bilgiler kazanmak, insanı isyancı yapan en güvenilir araçtır.

Böyle bir cereyanın önünü almak için zamanın geçmiş olduğuna şüphe yoktur. Milletlerin son akıl hocası olan tecrübe, yalnız tecrübe hatalarımızı bize gösterecektir. Berbat kitaplarımızın, imtihan şekillerimizin yerine, gençliği bugün bomboş olan tarlalara, atelyelere, sömürgelere sevkedecek şekilde mesleki

eğitime bağlı tutmanın lüzumunu yalnız tecrübe ispat edebilecektir.

Bugün bütün aydın zekalar tarafından arzu edilen meslekî eğitim, vaktiyle babalarımızın almış oldukları, bugün ise güçlü iradeleriyle, teşebbüsleriyle dünyaya hakim milletlerin eğitimidir. Biraz aşağıda başlıca kısımlarını buraya alacağım sayfalarında Tain bir zamanlar Fransız eğitiminin şimdiki İngiliz ve amerikan eğitimi düzeyinde bulunduğunu ve Latin, Anglo-Sakson sistemleri arasında parlak bir kıyaslama ile her iki usulün sonuçlarını kesin olarak göstermiştir.

Eğer bu kadar bilginin üstünkörü kazanılması, bu kadar ders kitabının çok iyi ezberlenmesi zekâ düzeyini yükseltse idi, sınıflardan ve memnun olmayanlardan başka bir şey yetiştirmemesine rağmen, belki klasik Latin eğitiminin bütün sakıncaları hoş görülebilirdi. Fakat gerçekten bu sonuç elde edilebiliyor mu? Hayır.

Hayatta başarılı olmanın ana şartları, yargılama, tecrübe, girişim ve karakterdir. Bunlar ise kitaplardan öğrenilmez. Kitaplar lüzumu halinde baş vurulmaya yarayan sözlüklerdir ki, orada yazılı uzun parçaları kafaya doldurmak, boşuna bir gayrettir. Klasik eğitim için hiç de mümkün olmayacak derecede mesleki eğitim zekayı nasıl geliştirebilir? Bunu Tain şu satırlarında çok iyi belirtiyor:

"Düşünceler ancak doğal ve alışılmış çevrelerinde oluşur. Fikir tohumlarının serpilmesini sağlayan şey, genç adamın her gün atelyede, madende, mahkemede, avukat yazıhanesinde, gemi tezgâhı üzerinde,

hastanede ve aletlerin, işçilerin çalışmanın iyi veya fena yapılmış kârlı veya zararlı işlerin manzarası karşısında aldığı sayısız duygusal izlenimlerdir.

Gözlerin, kulağın, ellerin ve hatta burunun aldığı küçük algılayışlardır ki, irade dışında, kendiliğinden birikerek, er veya geç ona yeni bir şey hazırlama, sadeleştirme, ekonomi, ıslah veya keşfetme gibi yetenekleri hazırlar. Bütün bu kıymetli temaslardan, temsillerden en lüzumlu ögelerden en verimli yaşlarında her genç Fransız yoksundur. Yedi sekiz yıl devamlı olarak, doğrudan doğruya kişisel tecrübeden, eşyaya, kişilere ve bunların türlü şekillerinde yönetimine ait canlı bilgiler verebilecek bir tecrübeden uzak, bir okulda tutuklu yaşar.

"...Bunların onda dokuzu zamanlarını, emeklerini, ömürlerini bir çok yıllarını, en fazla verimli olabilecek, etkili kararlı yıllarını kaybetmişlerdir.

Önce sınıf geçmek için bütünleme sınavlarına girenlerin, yarısı yahut üçte ikisini hesap ediniz, sonra sınıf geçenleri, diploma alanları ve bunların arasında da yarısını yahut üçte ikisini yani kafaları yorgun olanları hesaplayınız. Filan gün falan sandalye üzerinde yahut bir yazı tahtasının önünde, iki saat içinde bir ilim heyeti huzurunda bütün insanlığın bilgilerini onlardan istemek ne demektir? Bu gençler o gün iki saat esnasında böyle yahut buna yakın bir isteğe cevap vermişlerdir. Fakat biraz sonra artık bunlar o gençler değillerdir. Yeniden imtihan veremezler. Onların pek çeşitli ve ağır olan bilgileri zihinlerinden çıkmış, zihnin bereketli özü kurumuştur.

Ortaya bir yetişmiş adam çıkmıştır, ama bu adam bitmiştir de. Bu adam bir işe yerleşir, evlenir ve bir çember içinde biteviye dönmeye razı olur, vazifesinin başına geçer ve dürüst bir halde çalışır, işte o kadar. İşte ortalama kazançla gelir gideri karşılamaz. Şimdi İngiltere'de veya Amerika'da ve 1789'dan önce Fransa'da bu tarz eğitimin aksi uygulanıyordu. Elde edilen gelir ya masrafa denkti veya ondan fazla idi."

Bu ünlü tarihçi, bundan sonra bizim sistemimizle yani Latin sistemiyle Anglo- Sakson sistemi arasındaki farkı bize gösterir. Oralarda öğretim ve eğitim kitaplardan değil, özellikle eşyadan, tabiattan elde edilir. Meselâ mühendis bir okulda değil de atelyede yetiştiğinden daha ileriye gitmeye zekası elverişli değil ise işçi veya işçibaşı, eğer zekası yüksek ise mühendis olur. Böyle bir usul, bir gencin bütün meslek hayatını on sekiz yirmi yaşlarında bir kaç saatlik bir sınava bağlamak gibi sakat değil, ayrıca demokratik ve cemiyet için daha faydalı bir yoldur.

"Hastanede, madende, fabrikada, mimar veya hakim yanında pek genç yaşta çalışmaya başlayan öğrenci; bizde, bir avukat yazıcısının yazıhanedeki bir ressam çırağının resim atelyesindeki stajına benzer çalışma yapar. İşe girmeden önce sonradan yapacağı gözlemleri birleştirmeye hazır bilgi kadrosuna sahip olmak üzere bazı genel ve kısaltılmış derslere devam edebilmiştir. Bununla beraber her gün yaptığı deneyimleri sırasıyla düzenlemek ve birleştirmek için serbest saatlerde devam edebileceği bazı teknik dersler dahi çoğu defa bulunur..

Böyle bir rejim altında öğrencinin yetenekleri oranında ve ilerdeki görevinin ve şimdiden uyum sağlamak istediği özel işin gerektirdiği yönde, uygulamalı yeteneği de artar ve gelişir. Bu şekilde İngiltere'de ve Amerika'da genç adam kendi nefsinde taşıdığı her imkanı yine kendi kendine faydalı bir hale getirir. Yirmi beş yaşından daha önce, temel bilgilere ve sermayeye sahip ise, yalnız faydalı bir işgören değil, bir girişimci de olur. Yani bir makinede parça değil, bizzat motor olur.

"Bunun aksi olan usulün hakim olduğu ve her neslin daha çok Çinlileştiği Fransa'da kaybedilen güçlerin toplamı pek büyüktür."

Büyük Filozof bizim Latin eğitimimizle hayat arasındaki gittikçe artan farklılığı görerek şu sonuca varıyor:

"*Küçüklük, çocukluk* ve *gençlik* yaşlarına mahsus öğretim ve eğitimin üç bölümünde kitaplar aracılığıyla sıralar üzerinde, teorik ve mektepçi hazırlıklar yalnız sınav için, sınıf geçmek içni, diploma almak için uzatılmış ve çoğaltılmıştır. En fena araçlarla tabiata aykırı ve topluma zıt bir rejim, ameli öğrenim gecikmesiyle, gece yatılı hayatiyle, yapma idmanlar ve fuzulî şişirmelerle, zihin yormalarla devam etmiştir.

Zamanı, yetişmiş bir adamın yapacağı görevleri dikkate almaksızın, biraz sonra gencin içine düşeceği maddi ve toplumla ilgili çevreleri düşünmeksizin ve kendi nefsini savunmak, ayakta durabilmek için önceden hazırlanmayı, silahlanmayı, olgunlaşmayı, gerektiren bir hayat kavgasını hesaba katmaksızın,

bu türlü bir eğitim sistemi sürmüştür. Bu en gerekli hazırlanmayı, aklın, iradenin ve sinirlerin sağlamlığını kazandıran bilgileri bizim okullarımız öğrencilere veremiyor. Tam tersine olarak genci gelecek için gerekli özelliklere sahip kılacağı yerde bunlardan uzaklaştırıyor.

Bu sebeple gencin geçim hayatına girmesi ve uygulamalı etkinlik alanında işe başlamasıyla birlikte onun bir sıra bocalamalarına ve sendelemelerine yol açılmış oluyor. Bu durumlardan ezilmiş ve uzun zaman kırgın bir durumda yaşayan genç için hayat sert ve tehlikeli bir imtihan olur. Ruhi ve zihni denge böyle bir sınavda bozulur ve bir daha da düzelememek tehlikesine düşer. Bu şekilde birden bire tam bir hayal kırıklığı meydana gelmiştir. Aldanmalar pek çok ve bu yanlış gidişlerin cezası fazla ağır olmuştur.

Yukarıdaki açıklamalarımız bizi kitle psikolojisinden uzaklaştırmış mıdır? Elbetteki hayır. Kitlelerin ruhunda filizlenmiş ve yarın çiçek açacak olan düşünceleri, inançları anlamak için zeminin nasıl hazırlanmış olduğunu bilmemiz gerekir.

Bir memleketin gençliğine verilen eğitim tarzı o memleketin kaderini önceden görmeye yardım eder. Bugünün nesline verilen öğretim ve eğitim en karamsar tahminleri doğrulamaktadır. Kitlelerin ruhu kısmen eğitim ve öğretim ile iyileşir veya bozulur.

Buna dayanarak şimdiki sistemin kitle ruhunu nasıl vücuda getirdiğini, ona nasıl bir şekil verdiğini kayıtsızlıklar ve tarafsızlıklar kitlesinin yavaş yavaş, ham hayalciler ve nutuk atıcılar tarafından yapılan

bütün telkinlerin ardınca gitmeye hazır büyük bir hoşnutsuzlar ordusu haline geldiğini göstermek lazımdı. Bugünkü okul, hoşnutsuzlar ve anarşistler yetiştiriyor ve Latin kavimleri için çöküş saatlerini hazırlıyor.

Altıncı Bölüm

KİTLELERİN DÜŞÜNCELERİNİ ETKİLEYEN ETKENLER

1- Hayaller Kelimeler Formüller

Kitlelerin hayal gücünü incelerken özellikle hayaller aracılığıyla nasıl etki altına alındıklarını gördük. Her zaman bu hayaller elde hazır bulunmazsa bunları zihinlerinde kelimeler, formüllerle uyandırmak mümkündür. Ustalıkla kullanıldığı halde, kelimeler ve formüller bir zamanlar sihirbazların bunlara bağladıkları gerçekten esrarlı güce sahip olurlar. Bunlar kalaba-

lıkların ruhunda en korkunç kasırgalar meydana getirebilecekleri gibi onları sakinleştirebilirler.

Yalnız kelimelerin ve formüllerin kurbanı olanların kemikleriyle eski Kheops ehramından daha yüksek bir ehram meydana getirilebilirdi. Kelimelerin gücü zihinlerde uyandırdıkları ve gerçek anlamlarından apayrı hayallerden gelir. Anlamı en fena en eksik bilinen kelimeler, bazı defa en fazla etkiye sahip olur. Örneğin demokrasi, sosyalizm, eşitlik, özgürlük gibi kelimelerin anlamları büyük cilt kitapların izah edemeyeceği kadar belirsizdir.

Bununla beraber bütün konuları hallediyorlarmış gibi bu kelimelerin kısa hecelerinde gerçekten sihirli bir güç vardır. Bu kelimeler çeşitli bilinçaltı isteklerini ve bunların hareket alanına çıkma ümitlerini sinelerinde toplarlar.

Bazı kelime ve formüllere karşı akıl mücadele edemez, bunlar tam bir teslimiyetle, büyük bir dikkatle kitle karşısında söylenir ve hemen yüzlerce derin saygı izleri belirir ve alınlar eğilir. Bir çokları bu kelimeleri doğanın güçleri ve tabiatüstü güçler gibi düşünür.

Bunlar ruhlarda büyük, fakat belirsiz hayaller meydana getirirler, bunları bir gölge halinde resimleyen belirsizlik ise sırlı güçlerini artırır. Bunlar Tabernacle'in arka tarafında saklanmış olan ve sofuların ancak titreyerek yaklaştıkları müthiş kutsallara benzetilebilir.

Kelimelerin zihinlerde uyandırdıkları hayallerin anlamlarıyla bir bağlantısı olmadığından, formüller aynı kaldığı halde, çağdan çağa kavimden kavime bu

hayallerde değişiklik olur. Bazı kelimelere geçici olarak bazı hayaller eklenir. Kelimeler bu hayallerin görünmesine vasıta olan ve bunları çağırmak için üzerine basılan elektrik düğmelerinden başka bir şey değillerdir.

Her kelime ve her formül hayalleri canlandırmak gücüne sahip değildir. Bunlardan bazıları, hayaller canlandırıldıktan bir süre sonra yıpranır ve artık zihinde bir şey uyandırmazlar. O zaman bunlar boş sesler haline gelir ve başlıca faydaları bunları kullananları düşünmek zorundan kurtarmak olur. Gençlikte öğrendiğimiz bir kaç formül ve beylik söz stoku sayesinde ömrümüzü geçirmeye yetecek olan malzemeyi elde ediyor ve böylece yorucu olan düşünmek zahmetinden kurtuluyoruz.

Düşünce Ve Dil

Belli bir dil dikkate alınırsa, bunun içindeki kelimelerin, çağların geçişi sırasında oldukça ağır bir tarzda değişikliğe uğradığı görülür; bu kelimelerin zihinde canlandırdığı hayaller, tasvirler ve bu kelimelere verilen anlamlar durmaksızın değişir.

İşte bunun içindir ki, başka bir kitabımda tercümenin bir dilden diğer bir dile, özellikle ölmüş milletlerin artık var olmayan dilinden yapılıyorsa, tam bir tercümenin yapılamayacağına kanaat getirdim. Gerçekten, Fransızca bir kavramı Latince bir tabiri, Yunanca yahut Sanskritçe bir tabir yerine koyduğumuz, veya kendi dilimizde bir kaç asır önce yazılmış bir kitabı anlamak istediğimiz zaman ne yaparız?

Yeni hayatın zihnimizde meydana getirmiş olduğu hayalleri düşünceleri, bizim yaşayış şartlarımıza benzemeyen başka bir yaşamaya tâbi ırkların ruhunda bizimkilerinden tamamen ayrı olarak yerleşmiş bulunan kavramların, düşüncelerin yerine koyarız. Devrim adamlarımız Yunanlıları, Romalıları taklit ettiklerini sanırlarken eski kelimelere, hiç bir zaman taşımadıkları anlamlar vermekten başka bir şey yapmıyorlardı.

Yunan kurumlarıyla, onlara tarafımızdan verilmiş olan isimler arasında ne gibi bir benzerlik bulunabilirdi? O zamanki bir cumhuriyet, en mutlak bir boyun eğme duygusu altında tutulan esirlere egemen küçük baskıcıların toplanmasından doğmuş ve esasında aristokrat karakterde bir kurum değil mi idi? Kölelik üzerine kurulmuş bu toplumcu aristokrasiler kölesiz bir an için bile var olamazlardı.

Düşünme özgürlüğünün bir an bile hatıra gelmediği ve sitelerin ilahlarını, kanunlarını, adetlerini münakaşa etmekten daha büyük bir suç ve aslında daha az bir suç bulunmadığı bir dönemde, özgürlük kelimesinin bugün anladığımız anlamına benzemez başka bir anlamı ne olabilirdi?

Vatan kelimesi bir Atinalının veya Ispartalının ruhunda Atina ya da Isparta sevgisi idi. Birbirleriyle savaşan rakip sitelerden toplanma bir "Yunanistan sevgisi" anlamı yoktu. Aynı yurt kelimesi, ırkları, dilleri ve dinleri birbirlerinden ayrı karşıt kabilelerden meydana gelen ve aralarında ittifakçıları bulunduğu için Sezar tarafından kolaylıkla fethedilen Galyalılarda ne anlam ifade ediyordu?

Kendisine siyasi ve dini bir birlik sağlayarak yalnız Roma, Galyayı bir vatan sahibi kıldı. O kadar uzak maziye gitmeyerek yalnız iki yüzyıl önceki zamana bir göz atarsak, vatan kelimesi sanılır mı ki, yabancı memleketlerle kendi hükümdarları aleyhine antlaşma yapan büyük Conde gibi Fransız prensleri tarafından bugünkü anlamıyla anlaşılıyordu?

Fransayı savunarak, kendilerince Fransaya boyun eğerek onur yasalarına saygı gösterdiklerini sanan göçmenler için yine "yurt" kelimesi şimdiki anlamından pek farklı bir anlam taşımıyor mu idi? Çünkü Derebeylik kanunu ona uyanı toprağa değil, senyöre, derebeyine bağlanıyordu. Ve derebeyi nerede savaşıyorsa, gerçek yurdu orası idi.

Kelimeler Ve Anlamları

Çağdan çağa anlamları bu şekilde değişen kelimeler çoktur. Bir zamanlar bunların ifade etmiş oldukları anlamları ancak uzun bir gayretten sonra anlamaya başlarız. Pek haklı olarak denilmiştir ki, yalnız kral ve kral ailesi gibi kelimelerin dedelerimizce neler ifade ettiklerini anlamak için çok okumak gerekir. Şu halde daha karışık, daha toplu anlamlar için ne yapmak gerekiyor?

Kelimelerin çağdan çağa, milletten millete değişen, değişken ve geçici anlamları vardır. Kelimeler aracılığıyla kitleler üzerine etki etmek istediğimiz zaman, bu kelimelerin bir zamanlar taşımış oldukları veya değişik zihni yapıdaki bireyler için oluşturdukları anlamı değil, belli bir zamanda kitle için ifade ettikleri anlamı bilmelidir. Kelimeler tıpkı fikirler gibi yaşarlar.

Politik kargaşalıklardan ve inançların değişmesinden sonra bazı kelimelerin zihinlerde uyandırdıkları hayallere karşı kitleler bir nefret duydukları zaman, gerçek devlet adamlarının görevi, kuşkusuz işaret ettikleri şeye, bu kelimeleri değiştirmektir. Bu şeyler, konular kolayca içerik değiştiremeyecek derecede kalıtımsal bünyeye bağlıdırlar.

Tocqueville'in işaret ettiğine göre, Consulat ve İmparatorluk hükümetlerinin ilk işlerinden biri de geçmişten kalma bir çok kurumlara yeni kelimeler giydirmek ve böylece hayal gücünde fena hayaller canlandıran kelimeler yerine yenilerini koymak olmuştur.

İşte devlet adamlarının en önemli görevlerinden biri, eski adlar altında halkın nefret ettiği şeyleri, sevdiği hiç olmazsa tarafsız kelimelerle isimlendirmekten ibarettir. Kelimelerin gücü o kadar büyüktür ki, en iğrenç şeyleri kabul ettirmek için iyi seçilmiş kelimeler amacı oluşturur. Tain'in pek doğru olarak dediği gibi, "Jakobenler o zaman halkın çok tuttuğu özgürlük ve kardeşlik kelimelerinden faydalanarak Dahomey'e uygun bir baskı, engizisyon mahkemesi gibi bir mahkeme, eski Meksikalılarınkine benzer insan mezbahaları kurdular."

Hükümet yönetenlerin sanatı, avukatlarınki gibi kelimeleri kullanmasını bilmektir. Bu ise güç bir sanattır, çünkü toplumda aynı kelimeler değişik toplum tabakaları için değişik anlamlar ifade ederler. Toplumun muhtelif tabakaları görünürde aynı kelimeleri kullanırlar, fakat konuştukları dil aynı değildir.

Zikrettiğimiz örneklerde kelimelerin anlam değiştirme zamanının birinci derecede bir etken olduğunu söyledik. Konunun içine ırkı da koyacak olsaydık, aynı dönemde aynı uygarlık düzeyinde, fakat değişik ırklardan oluşan kavimlerde aynı kelimelerin birbirine hiç benzemeyen fikirleri ifade ettiklerini görürdük. Bir çok geziler yapılmaksızın bu farklar anlaşılmaz. Böyle olunca bu nokta üzerinde ısrar etmiyeceğim. Yalnız şunu göz önüne koyacağım ki, kavimden kavime değişen, en fazla kullanılan kelimelerdir. Örneğin bugün pek sık kullanılan demokrasi ve sosyalizm kelimeleri gibi.

Doğrusu, bu kelimeler Latin ve Anglo- Sakson ruhlarında birbirine tamamen ters düşünceler ve hayaller ifade ederler.Latinlerde demokrasi kelimesi, bireyin irade ve girişiminin devletin iradesi ve girişimi karşısında silinmesi anlamına gelir. Devlet gittikçe daha çok yönetmek, her şeyi merkezleştirmek, sınır altına almak ve imal etmek ile görevlidir.

Hemen hemen bütün partiler, radikaller, sosyalistler, monarşistler hep ondan yardım beklerler. Anglo-Saksonlarda ve hele Amerikada aynı demokrasi kelimesi iradenin ve bireyin serbestçe gelişmesi anlamında kullanılır ve polis, ordu ve diplomatik ilişkiler dışında hiç bir şeyin ve bu arada eğitimin dahi iradesinin devlete bırakılmamasını, devletin aradan çekilmesini ifade eder.

2- Vehimler, Hayaller

Uygarlıkların ilk doğuşundan itibaren kavimler daima kuruntuların etkisi altında kalmışlardır. Kavimler en çok bu kuruntuları meydana getirenlere tapınaklar yapmış, heykeller dikmiş ve kurbanlar adamışlardır. Bir zamanlar dini, şimdi felsefi ve toplumsal bu kuruntular, küremiz üzerinde birbiri ardınca meydana gelmiş bulunan bütün uygarlıkların başında ve hakim durumundadırlar. Bu hakimler adına Kalde'nin, Mısır'ın ve orta zamanların tapınakları yapılmış, bir asır önce de bütün Avrupa yine bu yüzden alt üst olmuştur.

Sanatçılığa, politikaya veya toplumsal bilimlere ait hiç bir kavramımız yoktur ki, onların güçlü damgasını taşımasın. İnsan bazı kere bu kuruntuları dehşetli telaşlar pahasına yıkar, yere vururse da onları tekrar ayağa kaldırmaya mahkum görünür.

İnsan onlarsız ilkel barbarlıktan çıkamazdı ve yine onlar olmasaydı aynı barbarlığa tekrar dönerdi. Şüphesiz, bunlar gerçekten anlamsız gölgelerdir, fakat hülyalarımızın doğurduğu bu gölgeler, halkları, sanatların görkemliğini ve uygarlıkların büyüklüğünü sağlayan şeyleri meydana getirmeye teşvik etmiştir.

Teorilerimizi özetleyen bir yazar şöyle yazar:

"Müzelerde, kütüphanelerde ve kiliselerin döşemelerinde, dinlerin, ilham etmiş olduğu bütün sanat eserleri ve anıtları yıkılsa, yakılsaydı, insanların büyük hayallerinden geriye ne kalırdı? İnsanlara, onsuz yaşayamayacakları ümit ve hayal hissesini vermek, işte ilahların, kahramanlıkların, şairlerin varlık hikmetleri budur. İlim bir süre bu işi üzerine alır gibi

göründü. İlimi, ideale susamış gönüllerde itibardan düşüren şudur ki, o artık vaadetmeye cesaret edemiyor ve yalan söylemeyi de yeter derecede bilmiyor."

Son asrın filozofları, uzun yüzyıllar boyunca babalarımızı yaşatan, dini, politik, toplumsal kuruntuları büyük bir gayretle yıkmaya koyuldular ve onları yıkmakla da ümit ve teselli kaynaklarını kuruttular. Kurban edilen hayallerin arkasında tabiatın, zayıflar için amansız ve merhametsiz güçlerini buldular.

Bütün yükselmeleriyle beraber felsefe, kavimleri kendisine bağlayacak hiç bir ideal takdim edememiştir. Kavimler için kuruntular, hayaller gerekli olduğundan, böceklerin ışığa doğru gittikleri gibi, onlar da kendilerine bu kuruntuları sunan hatiplere doğru içgüdüsel bir hareketle koşarlar. Kavimlerin olgunluğunun büyük etkeni hiç bir zaman gerçek olmamış, tersine gerçekdışı olmuştur. Bugün sosyalizm, gücünün arttığını görüyorsa bunun nedeni, henüz yaşamakta olan biricik saadet hülyası olmasıdır.

Bilimsel deliller, gerçekler onun ilerlemesini asla durduramamaktadır. Sosyalizmin başlıca gücü, insana cesaretle saadet vadedecek kadar eşyanın gerçekliğini bilmeyen zekalar tarafından savunulmasıdır. Toplumsal kuruntular, geçmiş zamanların bütün harabeler yığını üzerinde hüküm sürer, gelecek de onlarındır.

Kitleler hiç bir zaman gerçeğe susamamıştır. Hoşlarına gitmeyen mantıksızlıklar karşısında, gerçekdışı eğer kendilerini çekerse, bunu ilahlaştırarak buna yönelmeyi daha üstün tutarlar. Onları hayallere çekmesini bilenler onlara hakim olurlar ve hülyalarını

ortadan kaldıranlar da onların kurbanı olurlar.

3- Tecrübe

Bir gerçeği kitlelerin ruhuna sağlam olarak yerleştirmek ve fazla tehlikeli olmuş kuruntuları yıkmak için hemen hemen biricik usul tecrübedir. Deneyim geniş ölçüde hareket alanına çıkmak ve sık sık tekrar edilmek gerekir.

Bir kuşak tarafından yapılan deneyimler, çoğu defa gelecek kuşaklar için faydasızdır. Bu yüzdendir ki, ispata yarayacak tarihi deliller işe yaramaz olur. Bunların bir tek faydası, bazı etkiler meydana getirmek ve sağlam olarak yerleşmiş batıl bir düşünceyi sarsmaya muvaffak olmak için deneyimlerin çağdan çağa ne kadar çok tekrar edilmesi gerektiğini ispatlamaktır.

Asrımız ve bundan önceki yüzyıl, şüphesiz, geleceğin tarihçileri tarafından çok meraklı deneyimler yüzyılı olarak kabul edilecektir. Hiç bir dönemde bu kadar deneyim yapılmamıştır.

Bu deneyimlerin en büyüğü büyük Fransız Devrimi oldu. Teorik aklın düsturları üzerine dayanarak hiç yoktan yeni bir toplum meydana getirilemeyeceğini keşfetmek için milyonlarca insanın katledilmesi ve bütün Avrupanın yirmi yıl devamlı olarak altının üstüne getirilmesi gerekti. Sezarların kendilerini alkışlayan kavimlere pek pahalıya mal olduklarını ispatlamak için elli yıl zarfında iki yıkıcı deneyim yapmak gerekti ve açık görünmelerine rağmen bu deneyimler yeterli derecede insanlar için inandırıcı olamadı.

Bununla birlikte birinci tecrübe üç milyon insana ve bir istilaya, ikincisi bir taksime ve sürekli ordu beslemek zorunluluğuna mal oldu. Bir üçüncüsü bir kaç yıl önce denenecekti ve kuşkusuz yine denenecektir. 1870'ten önce büyük Alman ordusunun o zaman sanıldığı gibi saldırı için hazırlanmayan bir çeşit ulusal muhafız gücü olmadığını kabul ettirmek için Fransaya pek pahalıya mal olan bir savaşa tutuşmak gerekti.

Korumacılık sistemini kabul eden ülkelerde onun ne derece yıkıcı olduğunu anlamak için yıkıcı deneyimler yapmak gerekecektir. Bu örnekleri daha fazla çoğaltmak mümkündür.

4- Akıl

Eğer etkisinin olumsuz değerini göstermek gerekmeseydi, kitlelerin ruhu üzerinde etki etmeğe yarayan etkenleri sayarken, "akıl"ı anmaktan vazgeçebilirdik.

Önce de gösterdik ki, kitleler yargıdan etkilenmemek durumunda değillerdir. Yalnız kaba şekilde çağrışımlardan anlarlar. Onların üzerinde etki etmek isteyen hatipler de daima onların duygularına hitap ederler, hiç bir zaman akıl ve yargılamalarına baş vurmazlar. Akli mantık kanunlarının onlar üzerinde hiç bir fiili etkisi yoktur.

Kitleleri inandırmak için önce besledikleri duyguları anlamak, bu duygulara katılır görünmek, sonra da bu duyguları ilkel bir çağrışım ile telkin edici bazı hayaller aracılığıyla bu duyguları değiştirmeye gi-

rişmek, icabında geri dönmeyi bilmek ve özellikle uyandırılan duyguları her zaman sezmek gerekir.

Söylenildiği anda meydana gelen etkiye göre sözü değiştirmek gereği, her nutku önceden etkisizliğe iter. Konuşmacı dinleyenlerin düşüncelerini değil de, kendi düşüncelerini izlerse, yalnız bu nedenle bütün etki ve nüfuzunu yitirir. Yargılamalarında biraz sıkı zincirine sarılmaya alışmış olan mantıkçı zekalar, kitlelere hitap ettikleri zaman böyle bir inandırma tarzına baş vurmaktan kendilerini alıkoyamazlar. Böylece delillerinin, ispatlarının etkisizliği kendilerini hayrete düşürür. Bir mantıkçı şöyle yazar:

"Kıyasa, ayniyetlerin bir araya getirilmesine dayanılarak kullanılan matematiksel sonuçlar gereklidir. Eğer uzvi olmayan bir kitle ayniyetlerin katılımını izlemeye gücü yetseydi bu gereklilik onu da mukayese sonucunu kabul etmeye zorunlu kılardı."

Şüphesiz bu doğrudur. Fakat kitle, bunları bir gayri uzvi kitleden daha fazla anlamaya yetenekli değildir. Örneğin ilkel, vahşi yahut çocuk ruhlarını yargılama ile inandırmaya çalışınız. Bu şekildeki kanıtın, ne kadar az değerde olduğunu anlarsınız.

Duygularla mücadele edecek olduğu zaman yargılamanın tam yoksunluğunu yakından görmek için ilkel insanlara kadar inmeğe bile gerek yok. En basit mantığa aykırı olan bazı hurafelerin uzun yüzyıllar boyunca ne kadar sağlam, yerinden sökülmesi ne derece güç olduğunu hatırlamak yeter.

İki bin yıla yakın bir süre en nurlu dahiler bu hurafelerin kanunları altında ezildiler ve bu hurafelerin kuşkulu doğruluklarını tartışabilmek için yeni za-

manlara kadar gelmemiz gerekti. Orta zamanlar ve Rönesans döneminde gerçi aydın kimselerin sayısı çoğaldı. Fakat bu kişiler içinde, bu hurafelerin pek çocukça olan taraflarını görmüş ve şeytanın fenalıklarını ya da büyücülerin yakılması gerektiği hakkında kendisinde hafif bir kuşku uyanmış bir adam bulunmamıştır.

Aklın kitlelere rehber olmamasına üzülmeli midir? Bunu söylemeye cesaret edemeyiz. Şüphesiz ki akıl, insanlık uygarlığı yoluna sevketmekte hayallerin sıcak gayreti ve cesareti kadar başarılı olamazdı. Bizi yönlendiren ve yöneten bilinçaltında meydana gelen bu hayaller, belki de gerekli idi.

Her ırk zihinsel bünyesinde geleceğinin kanunlarını taşır ve belki en düşüncesiz hareketlerinde bile önüne geçilmez bir içgüdü ile bu geleceklerin kanunların uyar. Kavimlerin, palamutu meşeye çeviren ve kuyruklu yıldızı kendi yörüngesini izlemeye zorlayan güçler gibi gizli kuvvetlere bağlı oldukları sanılır. Biraz anlayabildiğimiz bu güçleri bir kavmin genel olgunlaşma seyrince araştırmalıdır, yoksa bu olgunlaşmanın tek tek görünen olaylarında değil.

Eğer yalnız bu tek tek olaylar dikkate alınmış olsaydı tarih bir takım saçma tesadüflerle yönetiliyor duygusu meydana gelirdi. Galile'li bir doğramacının iki bin yıl esnasında, namına en önemli uygarlıklar meydana getirilen her şeye gücü yeten biri olabilmesi pek garip görünürdü.

Çöllerden çıkan Arapların eski Yunan ve Roma aleminin en büyük bölümünü fethetmesi ve İskender İmparatorluğundan daha büyük bir imparatorluk kur-

ması da muhtemel görünmezdi. Bunlar gibi, pek eski sınıf ve mertebeler üzerine kurulmuş bir Avrupada, basit bir topçu teğmeninin bir sürü kavim ve hükümdar üzerinde saltanat sürmeyi başarması da akıl erdirilmez olurdu.

Aklı filozoflara bırakalım ve insanların iradelerine karışmasını akıldan pek fazla istemeyelim. Şimdiye kadar uygarlıkların büyük zemberekleri olmuş olan şeref, nefsi feda, dini inanç, şan ve vatan aşkı gibi duygular, akıl vasıtasıyla değil çoğu defa akla rağmen ortaya çıkmıştır.

Yedinci Bölüm

KİTLELERİ YÖNETENLER VE İNANDIRMA ARAÇLARI

Kalabalıkların zihinsel bünyeleri artık bizim tarafımızdan bilinmektedir. Onların ruhu üzerinde hangi etkenlerin etki ettiğini de biliyoruz. Şimdi bunların nasıl uygulanabileceğini ve kimler tarafından yararlı şekilde aksiyon alanına konulabileceğini inceleyeceğiz.

1- Kalabalıkların önderleri

Canlı varlıklardan birkaçı bir araya gelir gelmez, bunlar ister hayvan ister insan kalabalığı olsun, içgüdüsel olarak bir önderin, egemenliği altına girerler. İnsan topluluklarında önderler büyük bir rol oynarlar. Onun iradesi, düşüncelerin gerçekleştiği ve oluştuğu bir kaynak olur. Kitle, çobanından vazgeçmeyen bir sürüdür.

Önder, başlangıçta, sonradan havarisi olacağı düşünce tarafından sihirlenmiş bir kişidir. Düşünce onu o derece sarmıştır ki, onun dışında her şey silinir ve ona ters düşünce batıl ve hurafe görünür. Vehimli düşünceleriyle teshir edilmiş olan ve bunları yaymak için engizisyon şekillerini uygulayan Robes Pierre gibi. Önderler çoğu defa düşünce adamı değil, aksiyon adamıdırlar. Onlar yarı aydındırlar.

Aydın olmak genellikle tereddüde ve hareketsizliğe yönelttiğinden tam aydın olamazlar. Önderler özellikle nevrozlular, yaratılışça heyecanlı olanlar, deliliğin kenarında dolaşan yarı deliler arasından çıkarlar. Savundukları düşünce, takip ettikleri amaç ne kadar abes olursa olsun, onların düşüncelerine karşı her uygulama, her yargılama yargısız kalır.

Hakaret ve tecavüz onları daha çok harekete ve heyecana getirmekten başka bir işe yaramaz. Kişisel yarar, aile, hepsi feda edilmiştir. Nefsi korumak içgüdüsü bile onlarda kaybolmuştur, o kadar ki, istedikleri tek ödül çoğu defa şehit olmaktır. İmanın şiddeti, sözlerine büyük bir telkin gücü verir.

Halk, güçlü iradeye sahip olan adamı daima dinler. Kitle halinde bulunan bireyle bütün iradelerini

kaybettiklerinden, iradeye sahip olan kimseye içgüdüsel olarak dönerler.

Kavimlerin önderleri hiç bir zaman eksik olmamıştır, fakat bunların hepsi bir havari olacak kadar güçlü kanılara sahip değil. Çoğu defa bunlar yalnız kişisel çıkarlarını izleyen aşağı içgüdüleri okşayarak karşısındakileri kandırmaya çalışan kurnaz hatiplerdir. Bu gibilerin kitle üzerindeki etkileri her zaman çabuk geçer. Pierre I'Ermite'ler, Luther'ler, Savonarole'le, büyük devrim adamları gibi kitlelerin ruhunu coşturan büyük kandırıcılar, önce bizzat kendileri bir inancı hükmü ve nüfuzu ile büyülenmiş olmadıkça, kitleyi büyülemeyi başaramamışlardır. Bu gibi kimseler o zaman, insanı hülyasının kesin olarak tutsağı kılan ve inanan o müthiş gücü ruhlarda meydana getirebilirler.

İnanç meydana getirmek, gerek dini, gerek politik, gerek toplumsal inanç meydana getirmek, gerek büyük bir işe veya bir kişiye bir düşünceye inanç meydana getirmek... Büyük önderlerin rolü özellikle budur. İnanç sürekli, insanın eli altında bulunan güçlerin en büyüklerinden biri olmuştur ve haklı olarak İncil, inancın, dağları yerlerinden oynatmak gücünde olduğunu söyler. Bir insana inanç aşılamak gücünde olduğunu söyler.

Bir insana inanç aşılamak onun gücünü on katına çıkarmak demektir. Tarihin büyük olayları çoğu defa inançlarından başka dayanakları olmayan bilinmeyen inananlar tarafından aksiyon sahasına çıkarılmıştır. Dünyayı yöneten dinler ve küremizin bir yarısından öteki yarısına kadar genişleyen imparatorluklar, ne edipler, ne filozoflar, ne de özellikle şüpheciler tarafından kurulmuştur.

Ancak bu gibi örnekler büyük önderlere aittir. Bunlar tarihin sayılarını kolayca atayamayacağı kadar enderdir, azdır. Bunlar güçlü insan sarraflarından başlayarak, dumanla boğulmuş bir kahvehanede, anlamını kendisinin de anlamadığı, fakat uyguladığı zaman bütün istekleri yerine getireceğinden kesin şekilde emin bulunduğu sloganları aralıksız tekrar ederek arkadaşlarını büyüleyen işçiye kadar inen, devamlı bir serinin doruğunu oluşturur.

En yükseğinden en aşağısına kadar her toplumsal çevrede insan artık toplum içine girdiği andan itibaren hemen bir önderlik yasasının yargısı altına girer. Bireylerin çoğu, özellikle halk tabakalarına bağlı olanlar, kendi uzmanlıkları dışında açık düşünülmüş bir düşünceye, bir yargılamaya sahip olmadıklarından, kendi kendilerini yönetmekten yoksundurlar. Önder onlara rehberlik eder. Okuyucuları için düşünceleri imali şekliyle onları düşünmek zahmetinden kurtaran, hazır formüllerle dolu neşriyat da gerektiğinde önderlerin yerine geçebilir, ancak bu pek yetersiz kalır.

Önderin yetki ve nüfuzu pek baskıcı olur. Ve bu baskısı ölçüsünde kendisini dinletmeye iktidarlı olur. En kavgacı işçi tabakalarında, nüfuzlarını güçlendirmek için, hiçbir araca sahip olmadıkları halde, önderlerin kendilerine kolaylıkla uymadıkları görülmüştür. Çalışma saatlerini atayan, gündeliklerin sayısını belirler, grevlere karar verirler, belli saatinde greve başlatırlar ve son verdirirler.

Hükümet kendisi hakkında münakaşa edilmesini uygun gördüğü ölçüde, bu önderler yavaş yavaş hükumet yerine geçmeğe doğru ilerlemektedirler. Bun-

lar baskıları sayesinde hiç bir hükumetin elde edememiş olduğu oranda kitlelerden bağlılık görürler. Herhangi bir sebeple önder ortadan kalkar ve yerine hemen bir başkası geçmezse kitle dağınık ve dayanıksız bir kalabalık haline düşer. Paris omnibüs memurlarının bir grevi sırasında iki elebaşının tevkif edilmesi grevin derhal son bulmasını sağladı.

Kitlenin ruhuna daima hakim olan özgürlük gereksinimi değil, esirlik gerekliliğidir. Bağlılığa susamış olmaları, kendilerinin yöneticisi olduğunu söyleyen kimseye içgüdüsel olarak onları bağlar. Önder sınıflarında oldukça kesin bir sınıflama yapılabilir. Bunların bazıları hareketli enerjik, sağlam iradelidir, fakat bu güçleri geçicidir.

Sayıları çok daha az olan diğer bazıları da hem güçlü hem devamlı bir iradeye sahiptirler. Birinciler cesur, mert, şiddetli görünürler. Bunlar özellikle indirilecek darbeyi idare etmek, tehlikeye rağmen kitleleri sürüklemek ve bir gün önceki kura neferlerini kahramanlar haline getirmek için faydalıdırlar. Örneğin, imparatorluk zamanında Ney ve Murat gibi.

Zamanımızda disiplin altında bir ordu tarafından savunulan eski Napoli krallığını bir avuç adamla zaptı başaran zekasız fakat enerjik, maceraperest Garibaldi bu sınıf önderlerdendir. Bununla birlikte bu gibi önderlerin enerjileri güçlü ise de geçicidir. Onu doğuran heyecandan daha fazla yaşamaz. Günlük hayata tekrar dönünce o heyecan ile parlayan önderler, biraz önce bahsettikleri gibi, hayret edilecek oranda bir yoksunluk içine düşerler.

Başkalarını pek iyi yönettikten sonra en sade hallerde düşünmekten ve kendilerini yönetmekten aciz görünürler. Bu önderler ancak kendileri de yönetilmek ve sürekli olarak kışkırtılmak ve kendilerinden üstün bir adamı veya düşünceyi duymak, iyice çizilmiş bir hareket şeklini izlemek şartıyla görevlerini yapabilirler.

Önderlerin ikinci sınıfı, yani devamlı bir iradeye sahip olanlar, daha az parlak görünüşlere rağmen çok daha önemli, çok daha etkili hareket eden örneklerdir.

Bu tür önderler arasında gerçek bir din veya büyük eserler meydana getirenler vardır. Saint Paul, Hz. Muhammed, Christophe Colomb, Lesseps gibi. Zeki veya dar düşünceli adam olmalarının önemi yoktur. Dünya sürekli bunların olacaktır. Bunların sahip oldukları çok dayanıklı irade, her şeyi kendisine boyun eğdiren son derece nadir ve güçlü bir vasıftır. Güçlü ve daimi bir iradenin neler yapmaya gücü yettiğine çoğu defa yeteri kadar önem verilmez. Ona hiç bir şey karşı gelemez, ne doğa, ne insanlar, ne başkaları.

En yeni örneği bize, iki dünyayı birbirinden ayıran ve üç bin yıldan beri nice büyük hükümdarların gerçekleştiremediği girişimleri başarı ile sona erdiren, bir mühendis vermiştir. Aynı mühendis sonra aynı cinsten bir girişimde bulundu ise de bunda başarılı olamadı, çünkü yaşlanmıştı, yaşlılığın önünde herşey, irade bile söner...

İradenin gücünü göstermek için Süveyş Kanalının açılmasında yenilen zorlukların tarihini bilmek gere-

kir. Burada neler olup bittiğini gözleriyle gören bir şahid, doktor Cazalis, bu pek büyük eserin sentezini, onun ölmez yaratıcısının ağzından bir kaç satırla şöyle özetlemiştir:

"Ve her gün, durak durak, bölüm bölüm kanalın destanını anlatıyordu. Yenmeğe zorunluğu olduğu her şeyi, mümkün kıldığı yetersizlikleri, bütün karşı koymaları, aleyhine yapılan anlaşmaları, uğradığı kederleri, felaketleri, yenilgileri anlatıyor; fakat bunların kendisini asla cesaretten düşürmemiş, bıkkınlığa uğramamış olduğunu hikâye ediyordu.

İngilterenin aralıksız bir halde kendisiyle uğraştığını, Mısır ve Fransa'nın tereddütlü olduğunu, Fransa konsolosunun ise ilk ameliyata herkesten fazla aykırı bulunduğunu hatırlatıyordu. İşçilere tatlı su verilmesine engel olunduğunu, işçileri susuzlukla tehdit ederek kendisine nasıl dayanıldığını, Denizcilik Bakanının ve bütün ciddi adamların, deneyim ve bilim adamlarının düşman kesilmiş olduklarını ve hepsinin bilim bakımından bu işin faleketle sonuçlanacağına emin olarak, felaketin gün ve saatini adeta ay tutulmasının saat ve dakikasını tayin eder gibi, hesap ve kendisine haber verdiklerini anlatıyordu."

Bütün bu büyük önderlerin hayatlarını hikaye edecek kitapta pek az isim bulunur. Fakat bu isimler uygarlığın ve tarihin en önemli olaylarının başında bulunmuşlardır.

2- Önderlerin Hareket Ve Uygulama Araçları: İddia-Tekrar-Sirayet

Bir an için bir kalabalığı bir şeye doğru sürüklemek, bir sarayı yağma etmek, bir barikatı savunmak için canlarını feda ettirecek hareketlere karar verdirmek gerektiği zaman, kitle üzerinde çabuk ve süratli telkinler yapılarak etki edilmesi gerekir. En güçlü, en enerjik etki örnek olmak, örnek oluşturmaktır. Bunun için de kalabalığın bazı olaylarla önceden hazırlanmış olması ve onu sürüklemek isteyenin, başka bir üstünlüğe sahip olması gerekir.

Kitlelerin ruhuna bazı düşünce ve inançları -örneğin toplumsal teorileri- yavaş yavaş sindirmek söz konusu olduğu zaman, önderler tarafından değişik usuller kullanılır. Onlar başlıca şu üç usule baş vururlar: İddia, tekrar, sirayet. Bu telkinlerin etkisi oldukça ağır, fakat devamlı olur.

Her türlü kontrolden, her nevi ispattan uzak, saf ve sade iddia... Kitlelerin ruhuna bir fikri yerleştirmek için en emin araçtır... İddia ne kadar açık ve deliller ne kadar sade ve ispattan ırak olursa, yargı ve etki de o nispette büyük olur. Bütün çağların din kitapları ve yasaları daima böyle sade iddialar ortaya koymuşlardır. Her hangi bir politik davayı savunmaya davet edilen devlet adamları ve ürünlerini ilanlarla her tarafa dağıtan sanayiciler iddianın değerini iyi bilirler.

Bununla beraber iddianın gerçek bir etki meydana getirmesi için mümkün olduğu kadar aynı kelimeler-

le tekrar edilmesi gerekir. Napolyon, "biricik ciddi söz sanatı tekrardır" demiştir. İddia olunan şey tekrar edilmek şeklinde sonunda kanıtlanmış bir gerçek gibi kabul edilecek kadar ruhlara yerleşir.

En aydın ruhlar üzerinde bile, etki ettiği görülünce tekrarın kitleler üzerindeki etki derecesi daha iyi anlaşılır. Şurası bir gerçektir ki, tekrar edilen şey sonunda hareketlerimizin etkenlerinin hazırlandığı bilinçaltının derin tabakalarına kadar iner, yerleşir. Birkaç zaman sonra tekrar edilen iddianın kimin tarafından ortaya atıldığını unutarak o tekrar olunan sözlere inanırız. İlanın hayret verici gücü ancak böyle açıklanabilir.

En iyi çikolatının x marka olduğunu yüzlerce defa okuduğumuz zaman, bunun birçok defa söylendiğini düşünür ve sonunda okuduklarımızın bir gerçek olduğuna kanaat getiririz. Y markalı tozun en büyük kimselerin hastalıklarına iyi geldiği yolundaki binlerce şahidin tasdiklerine bakarak, biz de aynı hastalığa tutulduğumuz zaman Y markalı tozu deneyime kalkarız. Aynı gazetede filan adamın tam bir alçak ve falan adamın pek namuslu bir kimse olduğunu okuya okuya sonunda bunların bu özellikleri gerçekten taşıdıklarına kanaat getiririz.

Şu şartla ki, bu iki sıfatı bu adamlar için tersine kullanan, o gazeteye aykırı fikirde bulunan başka bir gazeteyi sık sık okumalıyım. İddia ve tekrar hayatta yarışabilmek için en güçlü araçlardır.

Bütün tahvilleri satın alan bazı mali işletmelerde olduğu gibi, tekrar tekrar aynı tarzda ortaya atılan iddialar, fikir cereyanı dediğimiz şeyi meydana getirir

ve o zaman sirayetin güçlü mekanizması işe karışır. Düşünceler, duygular, heyecanlar, inançlar kitleler üzerinde mikropların sirayeti kadar güçlü etkilere sahiptirler. Bu olay bir sürü halinde bulundukları zaman hayvanlarda da görülebilir.

Bir atın aynı hareketleri sık sık yapması, ahırda bulunan diğer atlara da sirayet eder, onlar da bu hareketi yapmaya başlarlar. Bir veya birkaç koyunun bir şeyden ürkmesi derhal öteki koyunları da ürkütür. Heyecanların sirayeti, paniklerin sebepsiz meydana gelmesini izah eder. Delilik gibi daimi bozukluklar bile sirayet yoluyla yayılır.

Akıl hastalıkları uzmanlarında bilinç bozukluklarının çok görüldüğü bilinen bir gerçektir. Mesela agoraphobie (meydan korkusu) denen genişliklerden korkma hastalığının insanlardan hayvanlara geçtiği de söylenmektedir.

Sirayet, bireyleri aynı yerde toplu bir halde bulunması şartını sürekli olarak taşımaz. Aynı tarafa yönelerek kitlelere özel bir karakter veren olayların etkisi altında, özellikle yukarıda bahsettiğim gibi ruhlar uzak etkenlerle hazırlanmış oldukları zaman, birbirinden ayrı yerlerde bulunan kimseler arasında da meydana gelir. Örneğin 1848 devrimi patlayınca Paris'ten başlayarak birdenbire Avrupa'nın büyük bir bölümüne yayıldı ve birçok monarşileri de sarstı.

Birçok toplumsal olaylar üzerinde etkili bulunduğu söylenen taklit, gerçekte sirayetin eserinden başka bir şey değildir. Taklidin rolünü başka bir yerde göstermiş, çok zaman önce söylemiş olduğumdan, epeyiden beri bu konu ile meşgul diğer yazarların

sözlerini buraya almakla yetineceğim:

"Hayvanlar gibi insanlar da yaradılıştan taklitçidir. Taklit, insan için bir ihtiyaçtır, şu şartla ki, taklit kolay olsun, mesela modanın yayılması bu ihtiyaçtandır. İster düşünceler, ister sonsuz eserler, yahut sadece kostümler söz konusu olsun, modanın etkisi dışında kalmayı başaran kaç kişi vardır?

Kitleler delil ve kanıtlarla değil, modellerle yönlendirilirler. Her dönemde sayıları az olan bazı kişiler, hareketlerinin izlerini bırakır ve onları bilinçsiz kitleler taklit ederler. Bu kişilerin öncelikle kabul edilmiş düşüncelerden pek de ayrılmamaları gerekir. Çünkü o zaman bunları taklit etmek güç ve etkileri sıfır olur. İşte asıl bu yüzdendir ki dönemlerinin üstünde bulunan insanları, kendi dönemleri üzerinde genellikle hiç bir etkileri yoktur. Aradaki fark fazla büyüktür. Yine bu yüzdendir ki Avrupalılar, uygarlıklarının bütün avantajlarına rağmen Doğulular üzerinde önemsiz bir etkide bulunurlar.

Sirayet yalnız düşünceleri değil, bazı duyma tarzlarını da insanlara kabul ettirecek kadar güçlüdür. Tanhauser gibi bir eseri aşağılaştıran ve birkaç yıl sonra da onu en çok kötüleyenleri bile ona hayran bırakan da sirayettir.

Düşünceler ve inançlar özellikle sirayet mekanizmasiyle ve pek az da sorgulama mekanizmasıyla yayılır. İşçilerin bu günkü anlayış şekilleri meyhanelerde yapılan iddia ve tekrarların sirayeti ile yerleşir. Her çağın kitlelerinin anlayışları başka türlü olmamıştır, denilebilir. Renan Hıristiyanlığın ilk kurucularını, düşüncelerin meyhaneden meyhaneye yayan

sosyalist işçilere benzetmiştir. Daha önce Voltaire hıristiyanlıktan bahsederken, "yüz yıldan fazla bir süre onun yalnız en basit halk tarafından kabullenilmiş olduğunu" söylemişti.

Bu söylediklerime benzeyen durumlarda sirayet, halk arasında etkisini yaptıktan sonra toplumun yüksek tabakalarına geçer. Bu şekildedir ki, bugün sosyalistlik teorileri sonradan onun ilk kurbanları olacak kimseleri kazanmaya başlıyor. Sirayetin önünde kişisel çıkar düşüncesi bile kayboluyor.

İşte bunun içindir ki, halk arasında tutunmuş olan bir düşünce, ne kadar abes olursa olsun, sonunda toplumun yüksek tabakalarına da kendini kabul ettirmektedir. Aşağı düzeydeki toplumsal tabakaların yüksek tabakalar üzerindeki bu etkiyi o derece hayret vericidir ki, kitlelerin inançlarını oluşturan düşünceler, öncelikle içinde doğmuş oldukları çevrede etkisiz kalmış olanlardır.

Bu yüksek düşünceleri benimseyen önderler onların şeklini bozarlar ve bir mezhep meydana getirirler. Bu mezhep de o fikri bir daha bozar, sonra onu gittikçe daha bozularak kitleler arasında yayar. Onlarca tutulan bu düşünceler bir gerçek kılığına girdi mi, geldiği yere, eski kaynağına tekrar döner ve o zaman yüksek tabakalar üzerine etkiye başlar.

Özetle, dünyaya kılavuzluk eden zekadır, ama bu kılavuzluğu çok uzaktan yapar. Açıklamaya çalıştığım mekanizma etkisiyle düşünceler başarılı olduğu zaman onları meydana getiren filozoflar çoktan toprak olmuş bulunurlar.

3- Nüfuz

Ödia, tekrar ve sirayet aracılığıyla yayılmış olan düşüncelerin büyük bir güce malik olmaları nüfuz dediğimiz o sırlı gücü kazanmış olmalarındandır. Düşünceler veya insanlar olsun dünyada hakim olan her şey, bu nüfuz dediğimiz güçle kendilerine bağlı olunmasını, uyulmasını sağlamışlardır. Bu kelimenin anlamını herkes anlar, fakat o, tarifi kolay olmayacak derecede çok değişik şekilde uygulanır ve kullanılır.

Nüfuz sözünde hayranlık, korku gibi duygular saklı bulunur ve bunlar nüfuzun temelidirler. Ancak bunlarsız da nüfuz olabilir. Ölmüş bulunan ve bu yüzden kendilerinden artık korkmayacağımız İskender, Sezar, Hz. Muhammed , Buda gibi kişiler bugün de büyük bir nüfuza sahiptirler.

Bu arada mesela Hindistan'ın yer altı tapınaklarındaki ejderhaları gibi, bizim hayranlık duymadığımız efsaneler de yine, bize büyük bir nüfuza bürünmüş görünmektedir.

Gerçekte, nüfuz, bir kişinin bir eserin yahut bir inancın ruhumuz üzerine yaptığı bir çeşit efsunlamadır. Bu efsunlama bizim bütün eleştiri yeteneğimizi felce uğratır ve ruhumuzu hayret ve saygı duygularıyla doldurur. O zaman meydana gelen duygular, bütün duygular gibi izahı imkansız bir hal alırlar. bu duygular ihtimal ki manyetize edilen bir kişinin etkisi altına girdiği zaman telkinin verdiği duygu çeşi-

dindendir. Nüfuz, her egemenliğin en güçlü zenbereği, en güçlü aracıdır.İlahlar, krallar, kadınlar onsuz hiç bir zaman egemenlik kuramazlar.

Nüfuzun değişik çeşitlerini başlıca iki şekle indirmek şeklinde değerlendirebilir. Kazanılan nüfuz, kişisel nüfuz. Kazanılan nüfuz, ismin, rütbenin, ünvanın, şöhretin verdiği nüfuzdur. Bu çeşit nüfuz kişisel nüfuza bağlı değildir. Kişisel nüfuz bazı defa şöhretle, servet ve ikbal ile aynı zamanda var olan veya bunlarla desteklenen, ancak tamamen ayrı ve bağımsız bir halde bulunabilen bireysel bir şeydir.

Sonradan kazanılan ve sun'i nüfuz çok daha yaygındır. Bir bireyin yalnız bir mevki sahibi olması, bir servet sahibi olması, bazı ünvanları taşıması, kişisel değeri ne kadar hiçlik ifade ederse etsin, onu bir nüfuz halesiyle sarar. Üniformasını giymiş bir subayın, kırmızı elbisesi içinde bir hakimin her zaman bir nüfuzu vardır. Pascal, hakimler için kırmızı cübbe ve takma saçın gerekliliğini tam bir doğrulukla kaydetmişti. Hakimler, bunlar olmazsa nüfuzlarının büyük bir bölümünü kaybederler. En koyu sosyalist, bir prensi, bir markiyi gördüğü zaman heyecanlanır ve böyle ünvanlar bir tüccardan her istenilen şeyi dolandırmaya yeter.

Sözünü ettiğim bu nüfuz kişilere aittir. Onun yanına düşüncelerin, edebi veya güzel sanatlara ait eserlerin nüfuzlarını koyabiliriz. Bunlar çok defa tekrarların birikmesinden başka bir şey değildir.Tarih ve özellikle edebiyat ve güzel sanatlar tarihi, hiç kimsenin kontrol etmeye yeltenmediği aynı düşüncelerin tekrarı olduklarından sonunda herkes okulda öğrendiğini tekrar eder durur. Hiç kimsenin dokun-

maya cesaret edemeyeceği bazı isimler ve şeyler vardır. Bir yeni zaman okuyucusu için Homeros'un eseri büyük bir can sıkıntısı verir, fakat bunu söylemeye kim cesaret edebilir?

Parthenon şimdiki halinde cazibeden oldukça mahrum bir harabedir. Fakat öyle bir nüfuza sahiptir ki, artık o daima tarihi hatıraların şa'şaasıyla birlikte görülür. Nüfuzun bir özelliği de her şeyi gerçekte olduğu gibi görmekten insanı alıkoyması ve değerlendirme gücünü felce uğratmasıdır. Kitleler her zaman, bireyler çoğu defa hazır yapılmış düşüncelere muhtaçtırlar. Bu düşüncelerin beğenilip kabul edilmesi, onlardaki gerçek veya gerçekdışı payı ile ilgili değildir. Bu başarı onların nüfuzunda gizlidir.

Şimdi kişisel nüfuza geliyorum. Yapma veya kazanılmış nüfuzdan pek farklı olan bu çeşit nüfuz, her namdan, her nüfuzdan ayrı bir araçtır. Bu çeşit nüfuza sahip bulunan sayıları pek az kimseler, hiç bir nüfuz vasıtasına sahip bulunmayan kimselerin ve kendine denk olanlar da dahil olmak üzere, etrafını çevreleyen bütün insanların üzerinde gerçekten bir mıknatıs etkisi gösterirler. Böyle bir etki altında kalan kimseler, bir yırtıcı hayvanın kolayca parçalayabileceği terbiyecesine bağlı olması gibi ona uyarlar.

Buda, İsa, Hz.Muhammed, Jeanne d'Arc, Napolyon gibi, insanları sevk ve idare ediciler nüfuzun bu yüksek çeşidine sahip idiler. Özellikle bu çeşit nüfuz ile kendilerine itaat edilmeyi sağladılar. Tapılanlar, kahramanlar ve inançlar kendilerini kabul ettirirler ve tartışılamazlar, edildikleri anda da ortadan silinirler.

Sözünü ettiğim kimseler şöhret kazanmadan çok önceleri kendilerine bağlama gücüne sahip idiler ve aslında böyle bir güce sahip olmasalardı şöhretlerini kazanamazlardı. Napolyon şan ve şöhretinin en yüksek noktasına eriştiği zaman sırf kendi gücüyle bir nüfuz icra ediyordu. Ve bu nüfuza meslek hayatının ilk zamanlarında da sahiptir.

Henüz tanınmamış bir general olarak iltimasla İtalya ordusuna kumanda etmeye gönderildiği zaman, Direktuvar hükumetinin kendilerine gönderdiği bu genç torpilli generali haşin bir törenle kabul etmeye hazırlanan generaller arasına girdi. Daha ilk dakikada, hiç bir kelime söylemeksizin, jestler, tehditler olmadan yarının büyük adamının ilk bakışları karşısında büyülenmişlerdi.

Napolyonun nüfuzu kendisinden sonra da yaşadı ve büyümeye devam etti. Meçhul bir yeğeni imparator diye takdis ettirdi. Bugün efsanesinin yeniden ortaya çıktığı görülürse bu büyük karaltının hâlâ ne kadar güçlü olduğu iyice anlaşılır. İnsanlara alabildiğine zulüm ediniz, milyonlarca insanı öldürtünüz, saldırı üstüne saldırı düzenleyiniz. Eğer o derecede bir nüfuz ve bu nüfuzu koruma altına alacak derecede zekanız varsa size her şey mübahtır.

Şüphesiz ki, burada kesin olarak bir nüfuz örneği verdim, fakat dinlerin, büyük mezheplerin, büyük imparatorlukların nasıl meydana geldiğini anlatmak için bu konu faydalı idi, nüfuz aracılığıyla kitleler üzerine yapılan hükümranlık ve güç olmaksızın bu durum anlaşılmaz kalırdı.

Nüfuz yalnız kişisel veya askeri otorite, dini inanç üzerine kurulmaz, daha sade kaynaklara sahip bulunabilir, bununla beraber daha da büyük olabilir. Asrımız bu çeşit nüfuzlara birçok örnekler vermiştir. Bunlardan birini de, uzun asırlar boyunca hatırdan çıkmayacak olan ve iki kıtayı birbirinden ayırarak arz küresinin çehresini değiştiren ve uluslar arası ticari ilişkileri ıslah eden biraz önce söylediğim, tarihi bir kişilik vermişti. Bu kişi, girişiminde, çok güçlü irade aracılığıyla fakat aynı zamanda yakınları üzerinde yaptığı büyüleyici etki ile başarılı olmuştu.

Kendisine karşı ortaklıkla kurulan karşı cepheyi yenmek için orada kendisini göstermesi ve birkaç söz söylemesi yeterli idi. Yaptığı sihirli etki altında kalan aykırılar, sonunda onun taraflısı ve dostu oluyorlardı. Onun projesine özellikle İngilizler şiddetle karşı geliyorlardı. İngilterede hazır bulunuşu, orada bir zaman oturuşu, bütün oyların kendi tarafında çevrilmesine neden oldu. Bir süre sonra Southampten'dan geçerken yollarda ona çanlar çaldılar. İnsanları ve eşyayı bu şekilde yendikten sonra, artık engel nedir tanımıyordu ve aynı araçlarla Süveyş'e, bu sefer Panama'da başlamak istedi. Fakat dağları yerinden oynatan inanç, bunu ancak dağların çok yüksek olmaması şartıyla yapardı ve dağlar ona karşı durdu ve bunu izleyen facia, kahramanı çevreleyen şan ve şeref ışığını söndürdü. Onun hayatı bir nüfuzun nasıl büyüdüğünü ve nasıl yok olduğunu gösterir. En ünlü tarihi kişiliklerin yükseldiği makama kadar çıktıktan sonra, memleketin hakimleri tarafından en sefil katiller derecesine indirildi, tabutu ilgisiz halk arasından yalnız olarak geçirildi. Sadece yabancı hüküm-

darlar onun anısına saygı gösterdiler.

Bu söylediğim değişik örnekler konumuzun en yüksek çeşidini temsil ederler. Nüfuzun psikolojisini çevresiyle inceleyebilmek için dinlerin ve imparatorlukların kurucularından tutun da, bir yeni elbiseye yahut bir nişanla komşularının gözlerini kamaştırmak, komşularını hayretler içinde bırakmak isteyen bir kimseye kadar, nüfuzun bütün serisini gözden geçirmek gerekir.

Bu serinin en başta ve en sonra gelen noktaları arasına bir uygarlığın ilimleri, sanatları, edebiyatı gibi değişik ögelerinde bulunan nüfuzların bütün şekilleri konulabildiği zaman, başkalarına etki edebilmek için nüfuzun asli bir unsur olduğu görülür. Bir insan, bir düşünce veya başka bir şey nüfuza sahip ise derhal sirayet yoluyla taklit edilir ve bütün bir kuşağa duygu ve düşünce tarzları aşılar. Bundan başka taklit çoğu defa bilinçsizdir ve taklidi meydana getiren de bu özelliğidir. Modern ressamlar bazı silik renkleri ve sert davranışları oldukları gibi tasvir ederlerken, ilhamların nereden geldiği hakkında hiç bir fikirleri bulunmaz, kendi içten duygularına inanırlar.

Halbuki tanınmış bir ressam bu sanat tarzını meydana getirmemiş olsaydı iptidailerin yalnız zayıf ve süfli tarafları görülmeye devam olunurdu. Tanınmış bir yenilik meydana getirene uyarak bezleri üzerine mor renkler ve gölgeler yayan ressamlar, tabiatta elli sene öncekinden daha fazla mor renk görmezler, fakat büyük bir nüfuz kazanmış olan bir ressamın kişisel ve özel duyguları ile telkin olunmuşlardır. Uygarlığın her ögesinde bu gibi örnekler kolaylıkla ortaya konulabilir.

Bu söylediklerimizden anlaşılıyor ki nüfuzun doğmasında birçok faktörler araya girebilir ve bunlar arasında da "başarı" en önemlilerden olmuştur. Başarılı olan insan ve bu arada bir fikir, ancak bu başarılı olmak özelliğini taşıdıkları için itirazla karşılanmazlar.

Nüfuz her zaman başarısızlıkla sona erer. Bir gün önce kitle tarafından alkışlanan kahraman, eğer talihin tokadını yemişse, ertesi gün hakarete uğrar. Hatta bu ters tepki, nüfuzun önceki büyüklüğü oranında şiddetli olur. Böyle, düşen bir kahramanın, kendisinin dengi olduğunu görünce artık tanımadığı bir üstünlüğün önünde eğilmiş olmanın öcünü alır.

Robespierre meslekdaşlarının ve o zamanın birçok tanınmış adamlarının kafalarını kestirirken büyük bir nüfuz kazanmıştı. Mecliste birkaç oy'un yer değiştirmesiyle nüfuzunun derhal sona ermesi bir oldu. Kitleler bir gün önce Robespierre'in kurbanlarını ne kadar küfür ve hakaretlerle giyotine götürmüşler ise, aynı küfür ve hakareti bu sefer ona yaptılar. Bir inancın sahipleri eski ilahlarının heykellerini daima şiddet ve hınçla kırarlar.

Başarısızlığın ortadan kaldırdığı nüfuz birden bire kaybolur. Nüfuz, münakaşa ile de yıpranabilirse de, bu durum ağır zamanla olur. Bununla beraber bu usulün etkisi daha sağlam sonuç verir. Münakaşa edilen nüfuz artık nüfuz olmaktan çıkar. Uzun zaman nüfuzlarını koruyabilmiş olan insanlar münakaşa konusu olmaya asla katlanmamışlardır. Kitlelerin hayranlığını kazanmak için onları kendinden daima uzak tutmak gerekir.

Sekizinci Bölüm

KİTLELERİN DÜŞÜNCE VE İNANÇLARINDAKİ DEĞİŞİKLİĞİN SINIRLARI

1- Sabit İnançlar

Canlı varlıkların açık karakterleriyle psikolojik karakterleri arasında dar bir eşitlik vardır. Açık karakterlerde değişmeyen veya az değişen bazı ögeler buluruz ki, bunların değişmeleri için jeolojik dönemleri geçmesi gerekir. Bu sabit ve daha basit şekle getirilmesi imkansız karakterlerin yanında, çevrenin, hay-

van yetiştiricilerin, bahçıvanların meydana getirdikleri bazı değişen karakterler vardır ki, bunlar, dikkatsiz gözlemcilerin asıl karakterleri görmelerine engel olur.

Aynı olaya ahlâki ve manevi karakterlerde de rastlanır. Bir ırkın ortadan kaldırılması mümkün olmayan psikolojik ögeleri yanında değişen ve sebatsız unsurlar da vardır. İşte bunun için bir ırkın fikir ve inançlarını incelerken onun asıl karakterini görürüz ki, bunun üzerine kayayı örten kum taneleri gibi değişik düşünceler aşılanmıştır.

Bu bakımdan kitlelerin düşünce ve inançları birbirinden farklı iki sınıf oluşturur. Bir tarafta üzerine bütün bir uygarlığın kurulduğu ve yüzyıllarca yaşayan devamlı inançları vardır. Bir zamanlar derebeylik kavramı, hıristiyanlık düşünceleri, protestanlık inançları ve zamanımızdaki milliyetler prensibi demokratik ve toplumsal fikirler bu gibi sabit büyük inançlardır.

Öte yandan her dönemin doğuşunu ölümünü gördüğü genel kavramlardan, anlayışlardan çıkma geçici ve değişken düşünceler bulunur. Bazı zamanlarda sanat ve edebiyata önderlik eden görüşler bu şekildedir. Mesela romantizmi, natüralizmi vücuda getirmiş olan nazariyeler gibi. Moda kadar yüzeysel olan nazariyeler derin bir gölün üzerinde aralıksız olarak doğan ve ölen dalgacıklar gibi değişirler. Genel büyük inançlar sayıca pek azdır. Bunların oluşumu ve ortadan kalkmaları her ırk için tarihinin zirve noktalarını oluşturur. Bu genel büyük inançlar uygarlıkların gerçek çatılarıdır.

Geçici bir düşünce, kitlelerin ruhunda kolayca yerleşebilir. Ancak devamlı bir inancı yerleştirmek pek güç olduğu gibi, onu söküp atmak da o derece zordur. Bu inanç şiddetli devrimler pahasına ve ancak ruhlar üzerindeki egemenliğini hemen hemen tamamiyle kaybettiği zaman değiştirebilir. Ruhlar üzerindeki egemenliği kalmadığı zaman inançların ancak devrimlerle değiştirilmesi mümkündür. Bu durumlarda devrimler, aşağı yukarı terk edilmiş bulunan, fakat alışkanlıkların baskısı altında tamamiyle kaybolmamış olan inançları değiştirebilir. Başlayan devrimler, gerçekte sona eren inançlardır.

Bir büyük inancın değeri münakaşa edilmeye başlandığı gün, o inancın ölüm günüdür. Her genel inanç hemen hemen bir uydurmadan başka bir şey olmadığından incelemeden kurtulmak ve kontrol edilmemek şartıyla yaşayabilir. Bununla beraber bir inanç şiddetli şekilde sarsılmış olduğu halde ondan çıkmış olan kurumlar güçlerini kontrol ederler ve ancak yavaş yavaş ortadan kalkarlar. Bu inanç sonunda hüküm ve gücünü tamamen kaybedince koruduğu ve devam halinde bulundurduğu şeylerin hepsi yıkılır. Uygarlık ögelerini değiştirmeye zorunlu olmaksızın inançlarını değiştirmek henüz hiç bir kavme nasip olmamıştır.

Yeni bir genel inanç kabul edilinceye kadar bir kavim uygarlığının ögelerini değişikliğe uğratır ve o zamana kadar gerekli olarak anarşi içinde yaşar. Genel inançlar, uygarlıkların en gerekli dayanaklarıdır. Onlar düşüncelere bir yön verirler. Ancak bu inançlar imanı ilham ederler ve yeni görevler meydana getirirler. Kavimler genel inançları kazanmanın fayda-

larını hissetmiş ve bunların kaybolmasıyla kendi çökme saatlerinin tayini lazım geleceğini de içgüdüsel olarak anlamışlardır. Romaya karşı beslenen tutucu sevgiden doğma Roma inancı, Romalıların dünyaya egemen olmalarını sağlamıştır. Bu inanç ölünce Romanın ölmesi kaçınılmaz oldu. Roma uygarlığını yıkan barbarlar, ancak bir kaç ortak inanç kazandıkları zaman belirli bir birliğe kavuştular ve anarşi halinden sıyrıldılar.

Kavimlerin düşüncelerini baskıyla savunmaları sebepsiz olmamıştır. Felsefe bakımından bu hoşgörmezlik, kavimlerin hayatında bir üstünlük oluşturur. Orta zamanlar bu genel inançları oluşturma veya onları koruma amacıyla nice ateş yığınlarında insanları yakmış ve nice keşfediciler, bu ateşlerden kurtuldukları zaman da ümitsizlik içinde ölmüşlerdir. Bu inançları savunmak içindir ki dünyamız bir çok defa alt-üst olmuş, milyonlarca insan harp meydanlarında can vermiştir ve daha da verecektir.

Dediğimiz gibi, bir genel inancın yeniden kurulması, yerleşmesi büyük zorluklara uğrar; fakat bir kere yerleştikten sonra uzun süre için yenilmez bir güç kazanır ve felsefe bakımından ne kadar bâtıl olsa da yine en nurlu zekâlara kendini kabul ettirir. Yakından incelendiği vakit, Moloch'un inanç efsaneleri kadar barbar olan efsanelere Avrupa kavimleri on beş asır süreyle münakaşa kabul etmez gerçekler gözüyle bakmadılar mı?

Yeni bir inanç kitlelerin ruhunda kök salınca, onların kurumlarına, sanatlarına ve hareket şekillerine ilham kaynağı olur. O zaman bu inancın ruhlar üzerindeki egemenliği mutlaktır. Fiil ve icra adamları o

inancı fiil sahasına koymayı, kanun yapıcıları onu uygulamayı düşünürler. Filozoflar, artistler, edebiyatçılar onu değişik şekiller altında açıklamakla uğraşırlar.

Asıl inançtan geçici ve ayrıntı düşünceler ortaya çıkabilir, fakat bunlar kendisinden çıktıkları inancın izlerini taşırlar. Mısır uygarlığı, Orta Çağın Avrupa uygarlığı, Arapların İslam uygarlığı hep sayıları az bir takım dinî inançlardan doğmuşlar ve bu inançlar bu uygarlıkların en küçük ögeleri üzerine damgalarını basmışlar ve derhal ayırd edilip tanınmalarını mümkün kılmıştır.

Genel inançlar sayesinde her dönemin adamları, boyunduruğundan kurtulamadıkları ve her zaman kendilerini birbirine benzeten bir takım gelenekler, düşünceler, adetler şebekesiyle çevrili bulunurlar. En bağımsız zeka böyle bir boyunduruktan kurtulmayı düşünmez. Ruhlar üzerine bilinçdışı olarak yapılan baskı kadar gerçek baskı olamaz. Zira kendisiyle mücadelenin mümkün olmadığı baskı budur. Tiber, Cengiz Han, Napolyon hiç şüphesiz müthiş baskıcılardı. Fakat Hz. Musa, Buda, Hz. İsa, Hz. Muhammed, Luther, hayatta olmadıkları halde ruhlar üzerine büsbütün başka şekilde ve daha derin bir iz bırakmışlardır. Gizli bir topluluk bir baskıcıyı devirebilir, fakat böyle bir topluluk iyice yerleşmiş bir inanca ne yapabilir?

Çoğunluğun dış görünüşteki yardımlarına rağmen katolikliğe karşı mücadelesinde, engizisyonunkilerden daha az acımasız olmayan yıkıcı şekillerine rağmen yenilen bizim Fransız Büyük İhtilalidir. İnsanlığın en birinci gerçek baskıcıları daima ölülerin ruh-

ları, yahut kendi kendisine meydana getirdiği hayallerdir. Tekrar ediyorum, bazı genel inançların felsefe bakımından saçmalığı onların zaferlerine hiç bir zaman engel olamamıştır. Hatta bu zafer, bahs edilen inançlarda sırlı bazı saçma ögeler bulunmadıkça imkansız görünür.

Zamanımızda sosyalist inançların apaçık görülen zayıflığı, bunların kitlelerin ruhunda kök salmasını önleyemiyecektir. Bütün dini inançlara oranla sosyalist inançların aşağı düzeyde bulunması şundandır: Dini inançların adadığı mutluluk ideali ancak ahirette gerçekleşebileceğinden buna hiçkimse itiraz edemiyordu. Sosyalist mutluluk ideali yer yüzünde gerçekleşmek lazım geldiğinden, bu mutluluğu meydana getirmeye girişilir girişilmez vadedicilerin boşluğu meydana çıkacak ve yeni inanç aynı zamanda bütün nüfuzunu kaybedecektir. Böyle olunca, yeni inancın güç ve egemenliği ancak onun hareket sahasına konacağı güne kadar büyüyecektir. İşte bunun için eğer yeni din bütün geçmiş dinler gibi, başlangıçta bir yıkıcı rol oynarsa, sonra üstün bir iş göremeyecektir.

2- Kitlelerin Değişen Düşünceleri

Gücünü göstermiş olduğumuz sabit düşüncelerin üzerinde daima doğan, ölen bir düşünceler tabakası bulunacaktır. Bunlardan bazılarının ömürleri pek kısadır ve en önemlilerinin ömrü bir kuşağın ömrünü hemen hemen geçmez. Bu düşüncelerde meydana gelen değişmelerin gerçek olmaktan daha çok yüzeysel olduğuna, bunların, üzerlerinde

ırkın karakter ve özelliklerinin izlerini taşıdığına işaret etmiştik. Örneğin Fransa'nın politik kurumlarını göz önüne getirerek gösterdik ki, dış görünüş olarak en zıt fıkralar, monarşistler, radikaller, emperyalistler, sosyalistler... Kesin olarak aynı gayeye sahiptirler ve bu ideal tamamiyle Fransız ırkının zihinsel yapısına bağlıdır. Halbuki birbirine benzeyen isimler altında öteki topluluklarda zıt ideallere rastlanır.

Düşüncelere verilen adlar, aldatıcı adaptasyonlar, sistemlerin aslını değiştirmez. Latin edebiyatının tümüyle etkisi altında kalmış ve gözleri Roma Cumhuriyetine dikilmiş olan devrim burjuvaları, Roma Cumhuriyetinin yasalarını, güç alameti olan baltalarını, resmi elbiselerini kabul etmişler, fakat güçlü bir tarihi telkinin nüfuzu altında kaldıklarından, Romalı olamamışlardı.

Filozofun rolü, dış görünüşüyle değişiklikler altında eski inançlardan arta kalanları araştırmak ve düşüncelerin dalgalı denizinde genel inançların ve ırkın ruhunun meydana getirdiği hareketleri ayırdetmektir.

Böyle bir ölçü olmayınca kitlelerin çoğu defa politik ve dini inançlarını keyfi şekilde değiştirdikleri sanılacaktır. Gerçekten, politik, dini, edebi bütün tarih bunun böyle olduğunu kanıtlamış gibidir.

Düşüncelerin birbiri ardınca yürümesi sanatta, edebiyatta, felsefede daha çok görülür. Romantizm, natüralizm, mistisizm.. Birbiri ardınca doğar ve ölürler. Dün alkışlanan artistler, yazarlar, yarın ağır şekilde unutulur ve hakarete bile uğrarlar.

Görünürde pek derin olan bu değişmeleri inceleyecek olursak ne görürüz? Genel inançlara ve ırkın duygularına aykırı olan bütün değişmeler pek az süren bir ömre sahip bulunur ve mecrası çevrilmiş olan ırmak gibi biraz sonra yine kendi akışına devam eder. Hiç bir genel inanca, ırkın duygularına bağlı olmayan ve böyece hiç bir sabitlik özelliği taşımayan düşünceler, bütün rastlantıların, başka bir deyimle, çevrenin en küçük değişikliklerinin oyuncağı olurlar. Telkin ve sirayet yoluyla oluşmuş düşünceler geçicidirler ve deniz kenarında rüzgarlar tarafından yığılan kum tepeleri kadar az zamanda doğar ve ölürler.

Zamanımızda kitlelerin sebatsız düşüncelerinin toplamı her zamankinden daha büyüktür. Bunun da üç ayrı nedeni vardır.

Birincisi eski inançların yavaş yavaş nüfuzlarını kaybetmeleri dolayısıyla vaktiyle olduğu gibi geçici düşüncelere bir yön vermek üzere bir dereceye kadar olsun etki edememesidir. Genel inançların silinmesi, geçmişi ve geleceği olmayan bir sürü özel fikirlerin ortaya çıkmasına meydan vermektedir.

İkinci sebep şudur ki: Kitleler kendilerine gittikçe güçlenen destekler bulduklarından, düşüncelerindeki sebatsızlık da meydana çıkmaktadır.

Ve üçüncü sebep ise, birbirine en fazla zıt düşünceleri ardsız arasız yayan basının genişlemesidir. Bazı basın tarafından ortaya konulan düşünceler, bu düşüncelere ters telkinlerle az zaman sonra kaybolmaktadır. Bu şekilde hiç bir düşünce genelleşemiyor ve hepsi geçici bir varlık sahibi olarak kalıyor. Bu düşünceler genel olmak için yeteri kadar yayılamadıklarından çabuk ölmektedirler.

Bu değişik sebeplerden dünya tarihinde pek yeni olan ve yüzyılımızın ayırıcı özelliklerinden birisini oluşturan bir olay meydana gelmiştir. Hükumetlerin düşünceleri yönetmedeki zayıflıklarını kasdediyorum.

Bize pek de uzak olmayan bir zamanda, hükümetlerin hareketleri ve etkisi, sayıları çok olmayan yazarlar, gazeteler, tarafından kontrol altına alınabilirdi. Bugün, yazarlar bütün nüfuzlarını kaybetmişlerdir. Gazeteler ise düşünceleri sadece yansıtırlar. Devlet adamlarına gelince düşünceleri yönetmek şöyle dursun, onları izlemekten başka bir şey düşünmezler. Fikirlerden gelen korkular bazı defa onları dehşete düşürür ve hareketlerinin bütün düzeni bozulur.

Böyle olunca, kitlelerin düşünceleri gittikçe politikanın en yüksek belirleyicisi oluyor. Hemen tamamıyla bir halk hareketinden çıkan düşünceler devletlerle antlaşmalar yapmaya kadar etki ediyor. Hemen hemen bir halk hareketinden doğmuş olan Fransa-Rusya antlaşması gibi.

Günümüzde papaların, kralların, imparatorların her hangi bir konu hakkındaki düşüncelerini kitlelerin yargılamalarına arzetmek için, konuşmaların mekanizmasına boyun eğmeleri, hayret verici bir duygudur. Bir zamanlar politikanın duygularla ilgisi bulunmayan bir şey olduğu söylenmişti. Akıl ve yargılamadan habersiz olan ve bütünüyle duygularla sevk olunan sebatsız kitlelerin eğilimlerini politikanın rehber edindiği görülen zamanımızda aynı söz söylenebilir mi?

Bir zamanlar düşünceleri yöneten basına gelince hükumetler gibi o da kitlelerin gücü önünde silinmeye mecbur oldu. Basının gücü şüphesiz büyüktür, fakat bu kudret yalnız halk düşüncelerini ve onların devamlı değişikliklerini temsil ve yansıtmaktadır. Basit bir haberler ajansı haline gelmiş ve bir düşünce, bir nazariye ortaya koymaktan vazgeçmiştir.

Basın halk efkarının bütün değişikliklerini izler ve aralarındaki yarış gerekliliği ile okuyucularını kaybetmemek için bu yolda yürümeye zorunlu kalır. Bundan önceki kuşağın, mucizelerini can kulağıyla dinledikleri eski zamanın ciddi ve nüfuzlu yayın organları ortadan kalktı, veya bunlar eğlenceli haberlerle, yüksek tabakaların dedikodularıyla veya mali ilanlarla dolu sayfalar haline geldi.

Yazarlarına kişisel görüşlerini yazmaya izin verecek kadar zengin hangi gazete vardır. Yalnız bilgi almak ve eğlenmek isteyen ve her öğüdün arkasında daima bir başkasını gören okuyucular üzerinde bu düşünceler nasıl itibar kazanır, onlarla ne gibi etkiler elde edilir. Bir kitabı, bir tiyatro piyesini eleştiri dahi onları halka tanıtmaya yaramıyor. Eleştiri zarar verebilir ama faydalı bir hizmet görmez. Gazeteler her kişisel düşüncenin faydasızlığına o kadar inanmışlardır ki, kitabın iki, üç satırlık ilanını yeter bularak, edebiyat eleştirilerine yer vermiyorlar. Yirmi sene sonra da tiyatro eserleri hakkında ihtimal aynı şeyi yapacaklardır.

Halk efkârını kollamak, basının ve hükumetlerin bugün başlıca endişeleri oldu. Filan olay, falan kanun projesi, filan nutuk ne gibi etki meydana getirecek? İşte onlar için bilinmesi gerekli şeyler bunlar-

dır. Bu iş ise pek kolay değildir. Çünkü kitlenin kafasındaki düşünceler kadar hiç bir şey alacalı ve değişken değildir. Bir gün önce alkışladığını bir gün sonra lanetlediği görülür.

Düşüncelerin kendine özel hiç bir yönü bulunmaması, aynı zamanda genel düşüncelerin çözülmüş olması, kitle ve bireylerin zati menfaatlerine açıkça yaramayan şeylere karşı gittikçe artan bir ilgisizliğe meydan verdi. Sosyalizm veya ona benzeyen görüşlerin içten savunucuları hep bilgisizler arasından, örneğin maden yahut başka sanayi işletmesi işçileri arasından çıkıyor. Küçük burjuva veya hafif bir eğitim boyasıyla boyanmış kimseler artık şüpheci oldular.

Otuz yıldan beri bu şekilde meydana gelen değişiklikler göze batacak derecededir. Pek uzak olmayan geçmiş bir dönemde, düşüncelerin kendine özel genel bir yönü bulunuyor, birkaç asıl inancın kabulünden meydana çıkıyordu. Yalnız monarşist olmak özelliği ister istemez gerek tarihte, gerek bilimlerde bazı yerleşmiş düşüncelere yer veriyordu. Cumhuriyetçi olmak ise ona tamamen zıt düşüncelerin kabulü demekti.

Bir monarşist, insanın asla maymundan azma olmadığına inanıyordu. Bir cumhuriyetçi ise insanın maymundan gelme olduğuna aynı kesinlikle inanıyordu. Bir monarşistin devrimden dehşet ve nefretle, bir cumhuriyetçinin de saygı ve sevgi ile bahsetmesi pek doğaldı.

Robespierre ve Marat gibi bazı adlar, dini bir eda ile anılmak gerekti. Sezar, Auguste ve Napolyon gibi

diğer bazı isimler de küfürsüz ağıza alınmazdı. Sorbonne'de bile böyle bir tarih anlayışı vardı.

Bugün tartışılan ve tahlil önünde her düşünce nüfuzundan kaybediyor, köşeleri törpüleniyor ve bizi heyecana getirecek yetenekte pek az düşünce yaşayabiliyor. Zamanımızın insanını gittikçe artan bir kayıtsızlık sarıyor.

Düşüncelerin bu genel kısırlığına fazla üzülmeyelim. Bu durumlar bir kavmin hayatında çökme görüntüleri de olsa, itiraz kabul etmez. Peygamberler, veliler,önderler, tek kelime ile inanmış kimseler, hiç şüphe yoktur ki inkarcılardan tenkitçilerden ve kayıtsızlardan fazla bir güce sahiptirler.

Fakat unutmayalım ki, kitlelerin bugünkü gücü ile yalnız bir tek düşünce kendisini kabul ettirecek derecede güç kazanabilseydi bu düşünce az sonra önünde derhal her şeyin eğilmeye mecbur olacağı baskıcı bir güç olurdu.

Serbest münakaşa devri de o zaman uzun bir süre için kapanırdı. Kitleler bazı defa sulhçu hükümdarları temsil ederler, zamanlarında Heliogabal ve Tibere'nin sulhçu, sakin oldukları gibi. Fakat onların öfkeli, azgın kaprisleri de vardır. Onların eline düşecek bir uygarlığın yaşayabilmesi rastlantılara kalmış bir şey olur.

O medeniyetin yıkılma saatini biraz geciktirecek şey de, şüphesiz dir ki, fikirlerin son derecede alacalı, kaypak olması ve kitlelerin bütün genel inançlara karşı olan ilgisizlikleridir.

Dokuzuncu Bölüm

KİTLELERİN DEĞİŞİK TABAKALARININ VASIFLANDIRILMASI VE SINIFLANDIRILMASI

Kitlelerin Sınıflandırılması

Kitabımızda kitlelere ait genel karakterleri izaha çalıştık. Toplulukların değişik tabakalarına göre bu genel karakterlere katılan hususi karakterleri incelememize sıra geldi. Önce kitlelerin kısa bir sınıflandırmasını yapalım:

İşe başlarken hareket noktamız basit kalabalıklar olacaktır. Bunun en aşağı şekli değişik ırklara bağlı bireylerden meydana gelmiş olanda görülür. Bu halde bunlardaki tek ortak bağ, başkanın az çok saygı gösterilen güçlü iradesidir. Bu çeşit kalabalıklara örnek olarak, bir çok yüzyıllar boyunca Roma İmparatorluğunu istila eden değişik ırklara bağlı barbarlar gösterilebilir.

Bu kaynaşmamış kalabalıkların üstünde bazı etkenlerin etkisiyle ortak karakterler kazanmış ve sonunda bir ırk oluşturmuş olanlar bulunur. Bunlar sırası gelince kitlelere ait olan, fakat ırkın ayırıcı özelliklerini temsil ederler. Her kavimde gözlenmesi mümkün olan değişik kitle tabakaları şöyle sınıflandırılabilir:

a. Gayri mütecanis kitleler

1- İsimsiz, (mesela sokak kalabalıkları,)

2- İsimli , (jüriler, pârlâmentolar)

b. Mütecanis kitleler:

1- Mezhepler, (dini, siyasi)

2- Kastlar (askeri kastlar, kilise kastları)

3- Sınıflar (burjuvalar, köylüler)

Kitlelerin değişik tabakalarının ayırıcı karakterlerini bir kaç kelime ile gösterelim.

a- Gayri mütecanis topluluklar

Bu topluluklar karakterlerini yukarıda incelediğimizdir. Meslek veya zekâları ne olursa olsun rastgele bireylerden oluşur. Bu eserde ispat ettik ki, kitle halinde bulunan insanların psikolojileri bireysel psiko-

lojilerinden asıl olarak farklı olur ve zekâ da bu farklılaşmadan kendini kurtaramaz. Topluluklarda zekânın hiç bir rol oynamadığını gördük. Bu halde yalnız bilinçdışı duygular harekete geçer.

Asıl faktör olan ırk, bilinçdışı kitleleri yeter derecede açıklıkla bölümlere ayırmaya elverişlidir.

Irkın rolü üzerinde fazlaca durduk. İnsanların fiillerini, tâyine elverişli en güçlü faktörün ırk olduğunu da gösterdik. Irkın nüfuzu kitlelerin karakterlerinde de görülür.

Hepsi İngiliz veya Çinli olan bireylerden meydana gelen bir topluluk, bireyleri Rus, Fransız, İspanyol vs. olan topluluklardan, asıl olarak farklıdır.

Oldukça ender bazı durumlar aynı kitlede, aşağı yukarı sayıca eşit olarak değişik milletlere bağlı adamları birleştirir birleştirmez onları toplayan çıkarlar görünürde aynı olsa da, duymak ve düşünmek tarzlarında kalıtımsal olan zihinsel yapının meydana getirdiği farklar, hemen meydana çıkar. Büyük kongrelerde her memleketin işçi sınıflarının temsilcilerini birleştirmek için sosyalistler tarafından yapılan girişimler her zaman en şiddetli fitnelere neden olmuştur. Latin bir kitle, gerek aşırı devrimci gerekse tutucu olsun, isteklerini elde etmek için her zaman devletin karışmasına başvuracaktır.

Daima merkeziyetçi ve az çok mutlakiyetçidir. Bir İngiliz yahut Amerikalı kitle, aksine devleti tanımaz ve ancak kişisel girişime baş vurur. Bir Fransız kitle eşitliğe, bir İngiliz kitle özgürlüğe önem verir. Irkların bu farkları topluluklar sayısı kadar kitle çeşitleri meydana getirir.

Şimdi, ırkın ruhu, kitlenin ruhuna tamamen egemen olur. Irkın ruhu, kitle ruhunun dalgalanmalarını sınırlandıran bir destektir. Irkın ruhu ne kadar güçlü olursa, kitlelerin aşağı karakterleri o kadar az belirlidir. Bu bir asıl yasadır. Kitlelerin durumu ve egemenliği barbarlığı veya barbarlıktan dönmeyi oluşturur. Güçlü şekilde oluşan bir ruha sahip olan bir ırk, kitlelerin düşüncesiz güçlerinden gittikçe kurtulur ve barbarlıktan çıkar.

Irkın dışında gayrı mütecanis kitleler için yapılacak başlıca sınıflama, onları, sokaklarınki gibi, isimsiz kitleler ve mesela, danışma kurulları, hakem heyeti gibi adlı kitlelere ayırmaktır. Bunlardan birincilerinde hiç bulunmayan ve ikincilerinde gelişmiş bulunan sorumluluk duyguları, fiil ve hareketlerine çok defa ayrı yönler verir.

b- Mütecanis topluluklar

Bunlar üç mertebeye ayrılır: Mezhepler, kastlar, sınıflar.

Mütecanis kitlelerin kemikleşmesinde mezhepler ve mezhepdaşlar birinci dereceyi gösterir. Aralarındaki bağ yalnız inançlardan ibaret olan ve bazı defa terbiyeleri, meslekleri, çevreleri pek farklı bulunan bireylerden oluşurlar. Mesela, dini ve politik mezhepler gibi.

Kast, kitlelerin yetenekli olduğu en yüksek organın temsilcisidir. Mezhepdaşlar çoğu defa terbiyece, çevrece birbirine benzemeyen, yalnız inançlardaki birlik dolayısıyla birbirlerine bağlı bulunan bireylerden oluştuğu halde, kast hemen tamamen aynı meslekten olan ve aynı terbiyeyi almış bulunan aynı çev-

renin bireylerinden oluşur. Askeri kastlar, papaz kastları gibi.

Sınıf ise, ne bir mezhebin bağlıları gibi inançta birlik ile, ne de bir kast organı gibi mesleki birlikte değil, belki bazı ortak çıkarlar, hayati ve terbiyevi benzer itiyatlarla birleşen değişik tabakalara bağlı bireylerle meydana gelir: Burjuva sınıfı, çiftçiler sınıfı gibi.

Onuncu Bölüm

CANİ DİYE ADLANDIRILAN KİTLELER

Kitleler bir kışkırtma dönemi geçirdikten sonra, telkinlerle yönetilen basit bilinçsiz otomatlar haline düştüklerinden, bunları bir cinai sınıf diye belirlemek hiç de kolay görünmüyor. Bununla beraber bu yanlış özelliği koruyorum. Çünkü psikolojik araştırmalarla belirlenmiştir. Kitlelerin bazı hareketleri, bunlar oldukları gibi dikkate

alındıkları zaman, şüphesiz cânîcedir. Fakat bu durumda bir kaplanın yavrularını eğlendirmek amacıyla bir hintliyi parçaladıktan sonra yemesi tarzından cânîce bir harekettir.

Kitlelerin cinayetleri genellikle güçlü bir telkinden sonra meydana gelir ve bu cinayete katılmış olan bireyler bir göreve uyduklarına inanırlar. Fakat adi bir cinayet işleyen için durum bu merkezde değildir.

Kitleler tarafından yapılan cinayetlerin tarihi bu dediklerimizin doğruluğunu gösterir.

Burada tipik örnek olarak Bastille muhafızı M. De Launay'ın katli ele alınabilir. Bu kalenin fethedilmesinden sonra pek heyecanlanmış olan kitle ile çevrilen koruyucu asker her taraftan tekme, yumruk yiyordu. Onu asmak, kafasını kesmek, veya bir beygirin kuyruğuna bağlamak teklif olunuyordu.

Bunların ortasında çırpınırken yanlışlıkla birisine bir tekme vurdu. Bunu görenlerden birisi derhal şu teklifte bulundu. Tekme yiyen adam muhafızın kafasını kesmeli. Bu teklif alkışlarla kabul edildi.

Bu adam yarı sersem bir işsiz aşçı idi. Bastille'de neler olduğunu görmek merakı ile buraya gelmişti. Madem ki genelin reyi böyle idi, bu işi yapmak bir vatanseverlikti ve hatta böyle bir canavarı öldürdükten sonra madalya bile almaya hak kazanacağına o anda inanmıştı. Kendisine uzatılan bir kılıcı muhafızın boynuna vurdu, fakat fena bilenmiş olan kılıç kesmeyince cebindeki kara saplı bıçağını çıkardı ve işini hemen bitirdi.

Bu mekanizma burada açıkça görülüyor: Kollektif olduğu ölçüde güçlü bulunan bir telkine uymakla yaptığı kötü hareketin beğenildiği, vatandaşlarının genel tasvibiyle karşılaştığı şekilde fiili icrada en doğru hareket ettiği kanaati. Bu gibi haller ve şartlar ortasında işlenen bir fiile kanun bakımından cinayet denir. Fakat psikolojik bakımdan böyle bir vasıf verilemez.

Cânî denen kitlelerin genel karakterleri, bütün kitlelerde gördüğümüz karakterlerin tamamiyle aynıdır. Telkine elverişlilik, çabuk inanırlık, hareketlilik, iyi veya kötü duygularda mübalağa ve aşırılık, bazı ahlaki hallerin belirmesi.

Tarihimizin en korkunç bir hatırasını bırakmış olan kitlelerden birinde, Eylül cânilerinde bütün bu karakterleri buluruz. Zaten bu kitle Saint-Barthelemy'yi yapmış olanlarla pek çok benzerlik gösterir. O zamanın hatıralarından almış olduğu tafsilatı Tain şöyle yazar:

Tutukluları katlederken hapishaneleri boşaltmak emrini kimin verdiği ve bu telkini kimin yaptığı bilinmemektedir. Bunu yapan, ister Danton olsun, ister bir başkası olsun bunun önemi yok. Bizim için dikkate lâyık tek olay, katliam yapması emredilen kitlenin almış olduğu güçlü telkin keyfiyetidir.

Katliamcılar 300 kişi kadar vardı ve gayrı mütecanis bir kitlenin tipik örneği idi. Meslekten olan pek az serseriler hariç, bu kitlede kunduracılar, çilingirler, perukacılar, duvarcılar, memurlar, komisyoncular gibi değişik mesleklere mensup dükkancılar ve esnaf vardı. Yukarıda zikri geçen aşçı gibi aldıkları

telkinin etkisi altında, vatani bir vazife yaptıklarına iyice inanmışlardı. Kendilerinin cinayet işleyen kimseler değil, hakimlik ve cellatlık vazifesi gören insanlar olduklarına inanıyorlardı.

Rollerinin önemini kavrayınca bir çeşit mahkeme oluşmasıyla işe başlarlar ve o vakit kitlenin basit ruhu ve ondan daha az basit olmayan adalet anlayışı ortaya çıkar. İtham edilenlerin sayısı çok olduğundan önce bütün asillerin, aristokratların rahiplerin, subayların, kral hizmetçilerinin, yani iyi bir vatanseverin gözünde yalnız meslekî suçluluk nedeni olan bütün bireylerin özel bir karar almaya gerek görülmeksizin hepsinin birden öldürülmesine karar verilir. Bunların gerisinde kalanların da yüzlerine ve şöhretlerine bakılarak hüküm verilir.

Kitlenin ilkel vicdanı bu şekilde doyurulduktan sonra katliama kanun yoluyla devam edilir. Nasıl meydana geldiğini başka yerde göstermiş olduğum şekilde, toplulukların son derece geliştirmek gücünde olduğu vahşilik içgüdüleri serbest bir şekilde hüküm sürer. Bununla beraber -kitlelerde kural olduğu şekilde- onlar çoğu defa hunharlık gibi en aşırı duygularla birlikte ona zıt bulunan başka şekilden tezahürlerin de meydana gelmesini önleyemezler.

Kitleler, Parisli işçilerde bulunan geniş sempati ve çabucak etkilenen yeteneklere sahiptirler. Abbaye'de devrim heyeti âzasından biri tutukluların yirmi altı saatten beri susuz bırakıldıklarını öğrendikten sonra bu ihmalci zindan uşağını her halde gebertmek istiyordu.

Özellikle tutukluların yalvarmaları olmasaydı uşak çoktan geberip ölmüştü. Bir suçlu beraat ettiğinde muhafızlar, cellatlar ve herkes onu heyecanla kucaklar ve şiddetle alkışlar, daha sonra başkalarını öldürmeye giderler. Katliam sırasında neşeli bir hava da hüküm sürer. Cesetlerin etrafında dans ederler, şarkı söylerler, aristokratların nasıl öldürüldüklerini görmekten zevk alan "hanımlar" için sıralar hazırlarlar. Genel bir hakseverlik göstermeye de devam ederler. Abbaye'de cellatlardan biri, biraz uzakta bulunan seyirci kadınların manzarayı iyi göremediklerinden ve oradakilerden ancak bir kısmının aristokratların öldürüldüğünü görmek zevkini tattıklarından şikayet edince bu değerlendirmenin doğruluğunu hemen onaylar ve kurbanları, cellatlardan oluşmuş işkence süresini uzatmak için kılıcın arkasıyla vurmaya memur olan iki saf arasından geçirmeye karar verirler.

La Force'da suçlulur anadan doğma soyulduktan sonra yarım saat içinde vücutları delik deşik edilir, herkes bu manzarayı gördükten sonra da karınları deşilerek seyir sona erdirilirdi.

Katliamcılar pek fazla dikkatlidirler de.. Kitleler de işaret etmiş olduğumuz ahlaklılığı gösterirler. Ölenlerin paralarını ve mücevherlerini komitelerin masası üzerine koyarlar.

Bütün hareketlerinde, kitle ruhunun ayırd edici özelliği olan bu ilkel değerlendirmenin türlü şekillerine sürekli rastlanır. İşte bu yüzdendir ki, 1200 yahut 1500 millet düşmanı boğazlandıktan sonra içlerinden biri çıkıp öteki cezaevlerinde ihtiyar dilencilerin, serserilerin, gençlerin bulunduğunu ve bunla-

rın gerçekte faydasız hazır yiyiciler olduklarını, boş yere beslendiklerini ve böyle olunca da bunlardan kurtulmanın daha uygun olacağını ortaya sürünce bu sözün telkini altında kalanlar tarafından düşünce derhal kabul olundu.

Bunların içinde bir zehirvericinin dul karısı olan Delarue de bir halk düşmanı idi "cezaevinde bulunduğundan dolayı pek hiddetli olsa gerektir, elinden gelse Parisi ateşe verecektir, bunu söylemiş olması gerekir ve bunu söylemiştir, bir süpürge sopası daha..." denildi. Bu ispat, bu delil doğru görüldü, tutukluların hepsi on iki ile on yedi yaş arasındakiler, ileride millet düşmanı olabilecekleri hesaba katılan elli kadar çocuk da dahil olmak üzere öldürüldüler. Bir hafta böylece çalışıldıktan sonra bütün bu işler sona erdi ve katliamcılar istirahat etmeyi düşünebildiler. Vatandan ödül görmeye hak kazandıklarına kesin olarak inanıyorlardı, bu inanç ile hükümetten ödül istediler, pek gayretlileri madalya bile istedi. 1871 Komün tarihi buna eş bir çok olaylarla doludur. Kitlelerin büyümekte olan nüfuzu ve hükümetlerin bu nüfuz önünde eğilmeleri daha bunlardan birçoklarını hazırlayacaktır.

Onbirinci Bölüm

CİNAYET MAHKEMESİ JÜRİLERİ

Bütün hakimler tabakasını burada incelemek mümkün olmadığından, onların en önemli olan cinayet mahkemesi hakimleri üzerinde duracağım. Bunlar isimsiz ve gayri mütecanis olan kitlenin iyi bir örneğidir. Telkine kabiliyetlilik, bilinçdışı duyguların galibiyeti, değerlendirmeye az yeteneklilik, önderlerin etki ve nüfuzu gibi özellikler bu toplulukta da bulunur. Bunları incelerken topluluk psikolojisini bilmeyenlerin düşebilecekleri yanlışlıkların dikkate değer

örneklerini görmek fırsatını bulacağız. Bu hakimler önce verilen kararlar bakımından, bir kitleyi oluşturan değişik unsurların zihinsel düzeylerine zayıf bir kanıt oluşturur. Tamamiyle teknik olmayan bir konu hakkında oylarını vermek üzere davet edilen bir danışma kurulunda zekânın hiç bir rol oynamadığını gördük.

Bilim veya sanat adamlarından kurulu bir meclisin, genel mevzular hakkındaki kararları, duvarcılar meclisinin vereceği kararlardan pek farklı olmaz. Değişik dönemlerde hükumet yönetimleri jüriyi oluşturacak kimseleri dikkatle seçiyordu ve bunları profesörler, edebiyatçılar, memurlar gibi aydınlar arasından topluyordu. Halbuki bugün jüriler küçük atelye patronları ve memurlardan oluşmaktadır. Şimdi, uzman yazarların hayretlerine rağmen istatistik ispatlıyor ki, jürilerin oluş tarzı nasıl olursa olsun, verdikleri kararlar sürekli birbirinin aynıdır. Jüri kurumlarına karşı hiç de sempatileri bulunmayan hakimler de bu özelliğin doğruluğunu onaylamışlardır. Eski bir cinayet mahkemesi başkanı olan Berard des Glajeux, Hatıralar adlı kitabında bu konu hakkında şöyle yazmıştır:

"Bugün jüri seçimleri gerçekte belediye üyelerinin elindedir. Onlar kendi arzularına göre, makam ve durumlarına bağlı bir takım politika ve seçim durumlarına göre istediklerini seçtirirler... Bunların bir çoğu öncelikle seçilmemiş olan küçük tüccarlarla bazı dairelerde çalışan memurlardır.

İster düşünce, ister meslek bakımından olsun, birbirinden farklı bulunan bu kişiler hakimlik rolünü uygulamak üzere bir araya geldiklerinde birbirleri ile

aynı karakteri gösterirler. Bunların bir çoğu bu işte acemi ve en fazla iyi niyet sahibi kimseler ise, en basit makamda olanlar arasında bulunduğundan, jürinin ruhu değişmemiştir. Verilen kararlar eskilerinin aynıdır.

Bu fıkranın pek zayıf olan yorumlarını değil, pek doğru olan sonuçlarını hatırda tutalım. Çünkü kitlelerin ruhu ve bu arada hakimlerin psikolojisi hükümet memurları kadar avukatlarca da meçhul kalmıştır. Bu konuda en güzel bir örneği yine sözünü ettiğim yazar vermiştir:

"Cinayet mahkemesi avukatlarından Lachaud, jüriyi oluşturan üyelerden en zekileri için red hakkını kullanırmış. Bununla beraber deneyim bu red hakkının kullanılmasında hiç bir fayda bulunmadığını göstermiştir. Bugün hiç olmazsa Pariste olsun baş savcılık ve avukatlar bundan vazgeçmişlerdir. Ve Glajeux'nün de dediği gibi jürinin hükümleri yine değişmemiştir. Bunlar ne daha iyidirler, ne de daha fena."

Bütün kitleler gibi, bu hakimler de değerlendirmelerinin pek az, duyguların ise pek fazla etkisi altında kalırlar. Bir avukat şöyle yazar:

"Onlar çocuğunu emziren bir anne ve bir yetimler topluluğu gördükleri zaman duygularına mağlup olurlar."

Glajeux de şöyle der:

"Jürinin iltifatına kavuşmak için bir kadının güzel olması yeterlidir."

Kendilerine zarar verebilecek olan cinayetlere karşı pek acımasız olan bu hakimler aşk ve haset

gibi ihtiraslı denen cinayetler karşısında pek yumuşak kalplidirler. Kendi gayrı meşru çocuklarını öldüren kız-analar hakkında şiddetli davranmazlar; kendisini baştan çıkaran bir adamın yüzüne sülfirik asit saçan bir kıza karşı da daha az şiddetlidirler.

İçgüdüsel olarak şöyle bir kanaat taşırlar ki, bu cinayetler toplum için az tehlikelidir. Bir ülkede terk edilmiş kızları koruyan bir kanun olmadıkça, bu kızlardan birinin intikam alması, yarın bu gibi aldatmalarla uğraşacak kimseleri korkutarak bu çeşit suçların önüne geçmiş olur.

Jüriler, diğer kitleler gibi nüfuzun etkisi altında kalırlar. Des Glajeux haklı olarak diyor ki:

"Teşekkülleri bakımından demokratik olan bu heyet, temayüllerinde aristokrattır. Unvan, aile, servet, şöhret, meşhur bir avukatın hazır bulunuşu gibi birbirlerinden şu ve bu suretle parlak görünen şeyler suçluların ellerinde ehemmiyetli birer kurtuluş vasıtalarıdır."

Hakimlerin hislerine tesir etmek, kitlelerde olduğu gibi pek az muhakemeli olmak, yahut iptidailere mahsus bir muhakeme tarzı kullanmak. İşte bir avukatın en iyi müdafaa tarzı. Cinayet mahkemelerinde ki başarılariyle tanınmış bir İngiliz avukatı, hakimler üzerinde nasıl bir tesir yapmak lazım geldiğini pek güzel göstermiştir:

"Mahkeme esnasında jüriyi olanca dikkatiyle tetkik ederdi. Tetkik için bu en uygun zamandır. Kendine has feraset ve itiyat ile, söylediği her kelimenin, her cümlenin çehrelerde hasıl ettiği tesiri okuyarak, kendine göre neticeler çıkarırdı. Her şeyden önce da-

va lehine şimdiden kazanılan âzaları, mimledikten sonra aleyhdar gibi görünenlere sıra gelirdi. Bunların neden aleyhte olduklarını anlamıya çalışırdı. Bu en nazik bir andı; zira bir adamı mahkum etmek arzusunda olmak için adalet hissinden başka nihayetsiz sebepler de mevcut olabilirdi."

İşte bu birkaç satır, hitabet sanatının gayesini hülasa ettiği gibi, evvelce hazırlanmış nutukların neden dolayı faydasız olduğunu ve çünkü kullanılan kelimelerin, hasıl ettiği tesirlere göre her dakika değiştirilmesi lazım geldiğini açıkça gösterir.

Müdafaada bulunan avukat, bir jürinin bütün azasını kazanmıya muhtaç değildir. Yalnız efkarı umumiyeyi tayin edecek olan oradaki önder kimseleri kazanmak yeter. Bütün topluluklarda olduğu gibi burada da birkaç kişi ötekilerini idare eder. Demin adı geçen avukat derki:

"Juri hükmünü vereceği zaman, diğer âzayı istenilen tarafa çekmek için bir veya iki âzanın enerjik davranması kafi gelirdi."

Ustaca telkinlerle kandırılması gereken işte bu bir veya iki âzadır. Önce ve herşeyden ziyade bunların hoşuna gitmek icabeder. Kalabalık içinde bulunan bir adamın hoşuna gidildi mi, o adam hemen hemen ikna edilmiştir ve kendisine gösterilen her delili mükemmel diye kabul etmeğe hazırdır. Avukat Lachaud hakkında yapılan enteresan bir incelemede şunları gördüm:

"Bilindiği gibi Lachaud, mahkemedeki müdafaası esnasında nüfuzlu fakat haşin olduklarını bildiği jürileri hiç bir vakit gözünden uzak bulundurmazdı. Ve

çoğu defa bu inatçıları yumuşatırdı. Bununla beraber vilayetlerden birindeki bir mahkemede karşısına sert bir jüri çıkmış, üç çeyrek saat süren en kuvvetli konuşmasıyla onu yumuşatamamıştı. Bu ikinci sıranın başında oturan yedinci Jüri idi. Vaziyet için çok ümitsizdi. Heyecanlı bir sırada Lachaud birden durdu ve cinayet mahkemesi reisine hitap ederek: Sayın Reis, şu karşı penceredeki perdeyi acaba kapattıramazmısınız, zira yedinci jürinin gözlerine güneş giriyor. Yedinci jüri kızarır, gülümser ve teşekkür eder. Bu suretlede müdafaa lehine kazanılmış olur."

Kontrolsuz bir kastın gerçekten sık sık vaki hatalarına karşı biricik bir koruma vasıtası olan jüri müessesesine karşı son zamanlarda birçok tanınmış muharirler şiddetle hücuma geçtiler. Bazıları yalnız münevverlerden mürekkep bir jüri istiyordu. Fakat bu halde de verilecek kararların şimdi verilenler tarzından olacağını gösterdik. Bazıları ise Jüriler tarafından yapılan hataları ileri sürerek jürilerin kaldırılması ve yerine hakimlerin getirilmesini istiyordu. Fakat nasıl unutulabilir ki, jüriye atfolunan hatalar daha evvelce hakimler tarafından yapılmıştır, zira suçlu jüri önüne gelmeden önce, sorgu hakimi, savcı ve suçlandırma heyeti gibi birçok hakimler tarafından zaten suçlu sayılmıştır. Görülmüyor mu ki son olarak jüriler tarfından hüküm verilecek yerde hakimlerce hakkında kesin hüküm verilmiş olsaydı, suçlu mâsum tanınmak imkânından mahrum kalacaktı. Jürilerin hataları daima başlangıçta hakimlerin hataları olmuştur.

Aşağıdaki vak'adaki gibi büyük adli hatalara sebep olanlar da yine hakimlerdir:

"Bir sorgu hakiminin, otuz frank mukabilinde çocuğunu düşürdüğünü iddia eden budala bir kızın ihbarı üzerine doktor X hakkında kanuni kovuşturma yapmıya başlaması zavallının küreğe atılmasına sebep olacaktı. Bereket versin halk efkarının galeyanı üzerine hükümet reisi tarafından affedilerek mesele kapanmıştır. Doktorun çok namuslu bir adam olduğuna dair bütün hemşehrileri tarafından vaki şehadet, hatanın büyüklüğünü meydana koyuyordu. Ve hakimler de bunu teslim ediyorlardı. Bununla beraber kast gayreti ile affın imzasına mani olmaya çalıştılar."

Hiç bir şey anlamadığı teknik tafsilat ile çevrili buna benzer işlerde, her halde bütün inceliklere alışkın hakimler tarafından tahkik edilmiş olduğunu düşünerek, jüri heyeti tabiatiyle savcıyı dinler. Şu halde hatanın asıl failleri kimlerdir? Jüriler mi yoksa hakimler mi? Her halde jüriyi muhafaza etmeliyiz. Yerine hiç bir ferdiyetin geçemiyeceği biricik kitle tabakası belki de jüridir. Herkes için müsavi olduğundan prensip itibariyle hususi halleri tanımaması iktiza eden kanunun sertliğini yumuşak hale getiren odur. Kanun metinlerinden başka bir şey tanımayan ve merhametsiz olan hakim, mesleğine mahsus taş yüreklilikle kaatil kasa hırsızını da, kendisini iğfal eden adam tarafından terk edildikten sonra çocuğunu öldüren fakir kızı da, cezaya çarptırır. Halbuki iğfal olunmuş kızın onu iğfal eden ve kanunun cezasından kurtulan adamdan daha az suçlu olduğunu, insiyaki bir surette jüri hisseder.

Kastların ve kitlelerin psikolojilerini iyi bildiğimden, hiç bir hal görmüyorum ki haksız olarak cinayetle mahkum edildiğim takdirde işimi hakimlerle görmekten ise jürilerle görmeği daha faydalı bulmayayım. Masum tanınmak şansına jürilerde daha fazla sahip olurdum, hakimler kudretinden korkalım; fakat bazı kastların kudretinden daha fazla korkalım. Kitlelerin bazısı ikna edilebilir, lakin kastlar asla.

Onikinci Bölüm

SEÇİM KİTLELERİ

Seçim kitleleri yani bazı hizmetlere memur edilecek kimseleri seçmeye davet edilen kitleler, farklı kalabalıklardan oluşur. Fakat bunlar değişik adaylar arasından birini seçmek gibi belli bir nokta üzerinde durduklarından, bunlarda önce söylemiş olduğum karakterlerin ancak bazısı görülebilir. Bunların gösterdikleri özellikler, değerlendirmeye zayıf derecede yetenek, tenkit yokluğu, çabuk hiddetlenme, basitliktir. Bunların kararla-

rında önderlerin nüfuzu ve yukarıda sayılan faktörlerin rolleri bulunur. İddia, tekrar, nüfuz sirayet.

Bunların nasıl kandırıldıklarını araştıralım, en başarılı metodlarla onların psikolojilerini öğrenmiş olacağız.

Adayın sahip olması gereken özelliklerin başlıcası nüfuz ve itibardır. Kişisel nüfuz ancak servetle sağlanabilir. Zeka ve hatta deha bile başarı faktörü değildir.

Nüfuza sahip olmak ve münakaşaya girişmeden kendisini kabul ettirmek aday için asıl şart. Özellikle işçi ve köylülerden oluşan seçmenler, kendilerini temsil etmek üzere kendi aralarından birini pek seyrek durumlarda seçerler, zira bu kimselerni onlar üzerinde nüfuzu yoktur. Kendilerine eşit, kendileri gibi olan bir adamı ancak bazı durumlarla, mesela, işçilerin her gün emrinde çalıştıkları ve bir süre ona hakim olacakları hülyasiyle üstün bir adamın başarısına engel olmak gibi bir nedenden dolayı seçerler.

Fakat adaya yalnız nüfuz da yetmez. Seçmenler düşüncelerinin ve gururlarının beğenildiği, okşanıldığını görmek isterler. Aday olan kimse seçmenlerini pek fazla övmeli ve en olmayacak şeyleri adamaktan çekinmemelidir. İşçilerin karşısında patronlarını alabildiğine kışkırtmamalı, onları fazla aşağılamamalıdır. Rakip adaya gelince, onun en rezil bir kimse olduğunu, birçok cinayetler işlediğini herkesçe bilindiğini, iddia, tekrar ve sirayet yollariyle ortaya koyarak seçmenler karşısında itibarını kırmalıdır.

Burada ispata ve delile benzer bir şey aramaya da gerek kalmaz. Eğer rakip olan aday kitle psikolojisi-

ni iyi bilmiyorsa, kendisine karşı kullanılan iftiralara, o iftiralar oranında sözler sarfedeceği yerde, bir takım ispatlarla karşılamaya kalkarsa, o andan itibaren kazanma şansını kaybetmiş olur.

Adayın yazılı programındaki vaatler kesin olmamalıdır. Çünkü karşıtları o vaatleri kendisine karşı bir silah diye kullanabilirler ve açık program da fazla mübalağalı olmamalıdır.

En büyük ıslahat hiç korkmadan vaad edilebilir. O an için bu vaadler ve mübalağalar çok etki eder ve gelecek için de bir taahhüde bağlanılmış olmaz. Her zaman görülmüştür ki, seçilen kimsenin alkışlanan ve beğenilen programını nasıl gerçekleştirdiği noktası üzerinde hemen hiç bir seçmen durmaz, programı izlemez.

Açıklama ve tavsif ettiğimiz bütün kandırma şekillerini burada buluruz. Kelimelerin ve formüllerin öncelikle göstermiş olduğumuz büyüleyici gücünü, nüfuzunu burada da görürüz. Kelimeleri, formülleri yerinde kullanmasını bilen bir konuşmacı, kitleleri istediği yere kadar götüür. Lanetleme sermaye, sefil sömürücüler, mükemmel işçiler, servetlerin ulusallaştırılması gibi sözler, biraz bayağılaşmış olmakla beraber daima aynı etkiyi meydana getirirler. Fakat açık anlamı olmayan ve en değişik emelleri ifade ve tatmin edebilen yeni bir formül bulan aday artık yenilmez bir başarı elde eder.

İspanya'nın 1873 kanlı ihtilali herkesin kendi emeline göre yorumladığı böyle bir sihirli, anlamı muğlak, herkesin kendine göre anlamlandırdığı söz ile meydana geldi.

Zamanın muharrirlerinden biri bu ihtilalin meydana gelişini şöyle hikaye etmiştir:

"Radikaller keşfetmişlerdi ki, merkeziyetçi bir cumhuriyet kıyafet değiştirmiş bir monarşidir. Cortesler (İspanya ve Portekiz'de mebuslar ve ayan meclisleri) ise onları memnun etmek için bir formül buldu ve "federal cumhuriyet" ilan etti ki, buna oy kullananların hiç biri ne gibi bir şeye oy verdiklerini bilmiyorlardı; lakin bu formül herkesi sevindiriyordu. Bu bir hülya, bir sarhoşluktu. Artık yer yüzünde fazilet ve saadetin tacı hüküm sürecekti. Rakibi kendisine "federal" ünvanını vermekten kaçındığı için bir cumhuriyetçi üye sanki müthiş hakarete maruz kalmış gibi öfkeleniyordu. Sokaklarda "Saludy republica federal - yaşasın federal cumhuriyet" diye bağırışarak dolaşılıyor ve konuşuluyordu. Sonra mukaddes disiplinsizlik ile askerin serbestliği namına kasideler tertip olunuyordu. İyi ama bu federal cumhuriyet ne idi?

Bazıları bu tabirden vilayetlerin serbestliğini, Birleşik Amerika Devletlerinin müesseselerine benzeyen müesseseleri yahut idari ademi merkeziyeti, bazıları da bütün hükümet nüfuzunun kırılmasını, içtimai bir hesap tasfiyesinin yakında yapılacağını anlıyordu. Barcelon ve Edülüs sosyalistleri komünlerin mutlak hakimiyetini istiyorlardı. Bir çırpıda orduyu ve jandarmayı ortadan kaldırarak, kendi kanunlarını kendisi yapan on bin müstakil kasaba tesisini de teklif ediyorlardı.

Çok geçmeden güney eyaletlerinde isyanlar baş gösterdi ve şehirden şehire, köyden köye yayılmaya başladı. Bir komün kendi pronunciamiento'sun (istik-

lal beyannamesi) yapar yapmaz ilk işi komşu komünler ve Madrit arasındaki telgraf hatlarını kesmek ve demiryollarını tahrip etmek oluyordu. Kendi işini kendi görmek istemeyen bir kasaba yoktu. Böylece federalizm haşin, kundakçı ve katliamcı bir kantonalizme meydan vermişti. Her tarafta kanlı bayramlar yapılıyordu."

Seçmenlerin ruhları üzerine muhakemelerin yapabileceği tesire gelince, bu hususta kesin bir fikir sahibi olmamak için seçim zabıtlarını hiç okumamış olmak icabeder. Bu toplantılarda aklın değil, iddiaların, küfürün, bazan da tabancaların sözü geçer. Ortalığın yatıştığı bir anda her şeyi zor beğenenlerden şirret birisi ortaya çıkar, aday olan kimseye dinleyenleri hayretlerde bırakacak sualler soracağını söyler. Fakat muhaliflerin memnunluğu uzun sürmez, zira biraz sonra oyunu kullanacak olanın sözleri çok sürmeden rakiplerin gürültüleriyle bastırılır. Yüzlerce seçim toplantıları arasından birini, hakkındaki yazıyı günlük gazetelerden alarak, bir örnek göstermek istedim:

"Toplantıyı tertip edenlerden biri bir başkan seçilmesini teklif ettiği zaman gürültü koptu. İdare heyeti üzerine hücum eden anarşistlerin karşısına sosyalistler geçtiler, müadafaalar, vurmuşlar, küfürlerle karışık olarak birbirlerine: satılmışlar, hafiyeler! gibi sözler savuruyorlardı. Bu arada birisinin gözü, yediği yumruktan şişmişti. Nihayet gürültüler arasında büro kuruldu ve başkanlığa X geçti. Hatibe karşı sosyalistler ahmak, haydut, rezil gibi sözlerle hücuma geçince o da ağzını açtı, gözünü yumdu, sosyalistlerin "ahmak" lar ve "şarlatanlar" olduğuna dair nazariyeler ileri sürdü."

" ... Faubourg-du Temple sokağındaki Ticaret Odası salonunda dün akşam (Alimaniste Partisi), 1 Mayıs işçiler bayramı hazırlıklarına başlamak üzere bir toplantı yapmıştı. Parola şu idi: "Sükun ve huzur."

"Yoldaş G... sosyalistler için ahmaklar, kundakçılar sözlerini sarfedince ortalık karıştı, sandalyeler, sıralar, masalar birbirine girdi."

Bu türlü münakaşaların muayyen bir seçmen sınıfına mahsus ve onların içtimai seviyelerinin icabı olduğunu sanmayalım. Münevver kimselerden mürekkep dahi olsa her anonim toplantıdaki münakaşalar hemen aynı şekilleri alır. Kitle halinde bulunan insanların eşit bir zihni seviyeye malik olduklarını ve her vakit böyle bir duruma rastlayacağımızı evvelce gösterdim. Misal olarak tamamiyle öğrencilerden ibaret bir toplantı hakkındaki haberi okuyalım:

"Suvare ilerledikçe gürültü arttı. Sözü kesilmeksizin tek bir hatibin iki cümle söyleyebilmiş olduğunu sanmıyorum. Bir köşeden öbür köşeye her an bağırmalar gidip geliyor, yahut aynı anda her taraftan ses çıkıyordu. Bu arada alkışlar, ıslıklar oluyordu. Eldeki bastonlar tehditle savruluyor, sık sık döşemeye vuruluyordu. Sözleri kesen seslerden sonra bir takım feryatlar duyuluyordu: haydi kapı dışarı! haydi kürsüye! gibi.

"Bay C... bir aralık bu toplantı hakkında gayet ağır tabirler kullanarak sefil, alçak, hoyrat gibi vasıflarla sıvadı ve "onu dağıtmalıdır" diye bağırdı."

İnsan sorabilir: Bu kabil haller içinde bir seçmenin fikri nasıl teşekkül edebilir? Fakat böyle bir sual

sormak, bir topluluğun sahip olabileceği hürriyet hakkında vehme düşmek olur. Kitlelerin kendilerine kabul ettirilmiş fikirleri vardır, muhakeme mahsulü fikirleri hiç yoktur. Bu fikirler ve seçmenlerin oyları seçim komitelerinin tesiri altındadır. Bu komitelerdeki önderlerin çoğu işçilerce itibar gören bir takım şaraphane sahipleridir.

Demokrasinin en hararetli müdafilerinden M. Scherer şöyle yazar:

"Bir seçim komitesi nedir, bilir misiniz? Müesseselerimizin anahtarı, politika makinesinin en mühim parçası. Bugün Fransa komitelerle idare olunmaktadır."

Bunların üzerine tesir etmek de pek zor değildir, elverir ki aday olan kimse kabule lâyık ve elinde biraz da parası bulunsun. Teberru edenlerin itiraflarına göre General Boulanger'in muhtelif seçimlerde kazanması için üç milyon frank kafi gelmişti. Seçim kitlelerinin psikolojisi işte böyledir. O da öteki kitleler psikolojisi gibi ne daha iyi, ne daha kötüdür.

Böylece, genel oy hakkında ve aleyhinde şimdi hiç bir netice çıkaramıyacağım. Eğer genel seçimle seçme usulünün mukadderatını ben tayin edecek olsaydım, kitle psikolojisine dair düşüncelerimizle ortaya çıkan mahzurlarını hatırlattıktan sonra izah edecek olduğum başka ameli sebeplerden dolayı bu usulü olduğu gibi muhafaza ederdim.

Genel oy usulünün mahzurları bilinmemelerine imkan olmıyan açıklıktadır. Hiç itiraz götürmez bir gerçektir ki, medeniyetler bir ehramın zirvesini teşkil eden yüksek zekalardan toplanma bir küçük azın-

lığın eseri olmuştur ve ehramın zihni değerler azaldıkça genişleyen katları bir milletin derin halk tabakalarını temsil eder.

Bir medeniyetin büyüklüğü yalnız sayıyı (kemiyet) temsil eden aşağı unsurların fikir ve reylerine tabi olamaz ve şüphesizdir ki, kitlelerin reyleri çoğu defa tehlikelidir ve Fransayı birkaç istilaya uğratmıştır. Sosyalizm zaferi ile milli hakimiyet fantezileri hiç şüphesiz daha fazla pahalıya mal olacaktır. Fakat nas (dogma) haline gelmiş fikirlerin yenilmez kudreti hatırlanırsa, nazari bakımdan mükemmel olan bu itirazlar amelî bakımdan bütün kuvvetini kaybeder. Felsefe bakımından kitlelerin hakimiyeti dogması Orta Çağlardaki dini dogmalar kadar az savunulabilirler. Buna rağmen bu dogma bugün mutlak bir kudrete sahiptir ve eski dini dogmalar gibi üzerine varılamaz.

Hür düşünceli bir adamın sihirli bir kudretle Orta Çağın içerisine götürüldüğünü farzediniz. Bu kimsenin o zaman hüküm süren dini fikirlerin müthiş tahakkümü önünde onları çürütmeyi teneyeceğine ihtimal verir misiniz? Şeytanla anlaşma yapmış yahut büyücü kadınla görüşmüş olmak suçlariyle kendisini diri diri yakmak isteyen bir hakimin eline düşen bu hür fikirli adam, şeytanın ve büyücünün varlığına itiraz edebilir mi? Kasırgalarla nasıl münakaşaya girişilmez ise, kitlelerin dogmalariyle de öylece münakaşaya girişilmez.

Vaktiyle hıristiyan dogmalarının malik olduğu kuvvete bugün de genel oy dogması sahip bulunmaktadır. Hatipler, muharrirler, vaktiyle XIV. Louis'in görmemiş olduğu bir saygı ve müdahene ile ondan bahsediyorlar. İmdi, genel oy dogması için hareket tarzı-

mız, dini dogmalara karşı olan hareket tarzımız gibi olmalıdır. Bunların üzerinde yalnız zamanın tesiri vardır.

Bu dogmayı sarsmak teşebbüsünde bir fayda yoktur ve bu faydasızlık onun lehinde olan zahiri delillerin çokluğu ile orantılı bulunur. Bu hususta Tocquville şöyle der:

"Müsavat zamanlarında insanlar benzer olmaları sebebiyle birbirine inanmazlar. Fakat bu aynı benzeyiş ve müsavilik onlara umumun verdiği hükme karşı hemen sonsuz bir itimat telkin eder. Çünkü hepsi ayni bilgi nuruna sahip olduklarından, bir cemiyette hakikatin çoğunluk tarafında bulunmıyacağına ihtimal vermezler."

Şimdi, oy verme hakkını sırf ehliyet sahiplerine tahsis etmekle, genel oy usulünün ıslah edilebileceği düşünülebilir mi? Bunu bir an için bile kabul edemem. Bunun kabul etmemekliğimin sebebi, yukarıda da dediğim gibi, terkip şekilleri her ne olursa olsun bütün ma'şeriyetlerde insanların zihniyetleri aşağı seviyededir.

Tekrar ediyorum, insanlar topluluk halinde daima müsavileşirler. Umumi meseleler üzerinde de kırk akademi azasının oyu, kırk sakanın oyundan daha isabetli değildir. Yine sanmıyorum ki, o kadar tenkit olunan genel oy usulü yerine, mesela imparatorluğun yeniden kurulması mevzuu yalnız ilim adamları ve okumuşlardan teşekkül eden bir heyete verilse, bunların oylarının neticesi evvelkinden daha farklı olsun. Bir kimsenin Yunanca ve matematik bilmesi, mimar, doktor, veteriner, avukat olması; ona hissi mevzularda ayrı bir ışık vermez. Bizim bütün iktisat mütehassısları-

mızın çoğu profesör, akademi azasıdırlar ve çok iyi tahsil görmüşlerdir. Bununla beraber onların bir tek umumi meselede, himayecilik usulü hakkında fikir birliğine vardıkları görülmüş müdür? Bir çok meçhullerle dolu olan ve sırri mantıkın yahut hissi mantıkın tesiri altında bulunan içtimai meseleler karşısında bütün cehaletler müsavileşir.

Eğer seçim heyetini yalnız kafaları ilimle dolu kimseler teşkil etmiş olsaydı, onların oyları bugünkü seçim heyetlerinin oylarından daha isabetli olmazdı. Onlar da hislerine uyar ve partilerinin istediği gibi hareket ederlerdi ve şimdiki zorluklarımızdan daha az müşküllerimiz bulunmazdı, hiç şüphesiz de fazla olarak kastların ağır istabdadı altında kalırdık.

İster umumi ister dar şekilde olsun, hükümetin başında Cumhurbaşkanı veya hükümdar bulunsun; Fransa'da, Belçika'da, Yunanistan'da, Portekiz'de veya İspanya'da yapılsın, kitleler oyu her tarafta birbirine benzer neticeler verir ve çoğu defa ırkın gayri şuuri emel ve ihtiyaçlarına tercüman olur. Seçilenlerin ortalaması her millet için ırkının ortalama ruhunu gösterir ve bu ortalama her nesilde hemen hemen müsavi olarak bulunur.

Bu suretle, çoğu kere karşılaştığımız ırk esas mefhumu ile ondan çıkan başka bir kaziye üzerine tekrar geliyoruz: ***Kavimlerin hayatında müesseseler ve hükümetler pek zayıf bir rol oynarlar. Kavimler ırklarının ruhiyle, yani toplamı bu ruh olan ve ecdaddan doğru gelen birikmeler, bakiyeler, irsi hamulelerle sevk ve idare olunurlar.***

Irk ve günlük ihtilyaçlarımız arasındaki bağlılık... İşte mukadderatımıza hükmeden kuvvetler bunlardır.

Onüçüncü Bölüm

PARLAMENTO TOPLANTILARI

Parlamento meclisleri anonim olmayan, isimli ve gayrı mütecanis kitlelere bir örnek oluşturur. Dönemlere ve kavimlere göre değişen seçim tarzlarına rağmen, parlamentoların karakterleri birbirine benzer. Bu karakterlerin kendini göstermesine set çekmek için değil, hafiflemesine veya şiddetlenmesine yardım bakımından ırkın, etkisi buralarda kendini farkettirir. Yunanistan, İtalya, Portekiz, İspanya, Fransa ve Amerika gibi değişik ülkeler, parlamento tartışmalarında oy

kullanmalarında pek yakın benzerlikler gösterirler ve hükumetleri aynı zorluklar ortasında bırakırlar.

Parlamento rejimi bütün modern uygar milletlerin ideallerini oluşturur. Psikoloji bakımından hatalı olmasına rağmen genellikle kabul edilmiş bir düşünceye göre bir yerde toplanan bir çok adam, belirli bir konu hakkında doğru ve bağımsız kararlar vermeye, sayıca az adamlardan daha fazla yeteneklidirler.

Kitlelerin genel karakterlerini parlamentolarda da aynen buluruz. Düşüncelerdeki basitlik, çabuk hiddetlenme, telkine yeteneklilik, duygularda aşırılık, önderlerin güçlü nüfuzu. Fakat özel oluşumları bakımından parlamento toplantıları bazı farklar gösterir ki bunu da açıklayacağız.

Düşüncelerin basit oluşu, onların belli başlı özelliklerideri biridir. Onlarda bütün partiler, özellikle Latin milletlerde, en karışık toplumsal konuları en sade ve soyut prensiplerle ve hele her hale uygulanması mümkün genel kanunlarla halletmeye karşı değişmez bir eğilim vardır. Tabiatiyle her fırkanın kendine ait prensipleri vardır ve bu prensipler parti fertlerinin birleştiği genel toplantılarda pek abartmalı olarak değerlendirilir ve en önemli bir dereceye çıkarılır. Parlamentolar aşırı düşünceleri temsil ederler.

Meclislerdeki basitliğin en tipik örneğini bizim Büyük İhtilalimizde Jakobenler vermiştir. Hepsi de dogmacı, mantıkçı olan ve kafalarının içerisi bir takım genel ve belli belirsiz bilgilerle dolu Jakobenler, olayları hiç dikkate almaksızın sabit dogmaları uy-

gulamakla uğraşıyorlardı. Onlar için pek doğru olarak ***"İhtilali görmeden onun ortasından geçmişlerdi"*** denilmiştir. Bir kaç dogma ile yepyeni bir toplum kurmak ve bu şekilde ince bir uygarlığı toplumsal olgunlaşmanın ileri bir bölümüne götürmek hülyasını besliyorlardı. Bu rüyayı gerçekleştirmek için ellerindeki araç da kesin bir sadelik idi. Kendilerini rahatsız eden engelleri şiddetle yıkmak istiyorlardı. Zaten devrim partilerinin hepsi, Girondist'ler, Montagnards'lar, Thermidoriens'ler, aynı karakteri aynı ruhu taşıyorlardı.

Parlamento kitleleri telkin olunmaya pek yeteneklidirler ve her zaman olduğu gibi telkin, nüfuz halesiyle sarılı önderler tarafından yapılır. Bununla beraber parlamento kitlelerinde telkin kabiliyetinin pek açık sınırları vardır ki bunların tâyini gereklidir.

Yerel önemi bulunan bütün konular hakkında bir meclis üyesinin herbiri sabit, değişmez ve hiç bir aksi delilin sarsamayacağı düşünceler taşır. Bir Demosthen gelse de bütün hitabetiyle konuşsa, yine de önde gelen seçmenlerin isteklerinde olan "korumacılık" hakkında bir milletvekilinin düşüncesini asla değiştiremez. Çünkü seçmenlerinin önce kendilerine yapılan telkinleri, ondan sonra yapılacak bütün telkinleri yok edecek kadar güçlüdür.

Bir bakanın düşürülmesi, yeni bir vergi konulması gibi genel konular hakkında ise düşüncelerdeki sabitlik ortadan kalkar ve önderlerin telkinleri etkiye başlar. Fakat bu etki basit kitlelerde olduğu gibi değildir. Her partinin bazen aynı nüfuza sahip önderleri vardır. Bu sebeple bir milletvekili birbirine zıt telkinler arasında ve büyük tereddüt içinde kalır. Parla-

mentoların bir çeyrek saat ara ile birbirine aykırı oylar vermesi ve bir kanuna, yine o kanunu adeta hükümden düşüren bir madde eklenmesinin nedeni bu durumdur. Örneğin, işçisini kendi seçmek ve gerektiğinde ona yol vermek hakkını sanayiciden kaldırdıktan sonra bu hakkı aşağı yukarı ortaya koyan bir kanun değişikliği gibi.

İşte bunun içindir ki, her mecliste üyenin bir kısmı sabit düşünceli, diğerleri kararsızdır. Esasında genel konular daha çok olduğundan kararsızlık egemendir. Bu kararsızlık seçmenlere yaranamamak korkusu ile birlikte önderler tarafından gelen telkinler ortasında bir denge kurmak endişesinden doğar.

Yine de daha layıkiyle kararlaştırılmış düşünceler bulunmayan bir topluluktaki münakaşalara egemen bulunanlar kuşkusuzdur ki, önderlerdir. Grup başkanı namı altında her ülkede mevcut bulunan önderlerin bir gereksinimi karşıladığı açık görünen bir durumdur. Onlar meclislerin gerçek hakimleridir. Kitle halinde bulunan insanlar bu tarz başkanlardan vaz geçemezler. Bunun içindir ki bir topluluğun oyları genelikle bir azınlığın düşüncelerini temsil eder.

Tekrar edelim ki önderler değerlendirmeleriyle pek az, nüfuzlarıyla daha fazla etki ederler. Her hangi bir sebeple onlar bu manevi nüfuzlarını kaybettikleri zaman artık telkin ve tesir etme güçleri de kalmaz. Önderlerin bu nüfuzları kişiseldir, ne ünvanlarına ne de şöhretlerine bağlıdır.

M. Jules Simon, kendisinin de azasından bulunduğu 1848 meclisindeki büyük adamlardan bahsederken şu hayrete değer misalleri verir:

" Bütün bir hükümdarlık kudretine sahip olmadan iki ay önce Louis Napoleon bir hiçti. Victor Hugo da kürsüye çıktı; fakat bir başarı kazanamadı. Felix Pyat'yı dinledikleri gibi onu da dinledilerse de pek o kadar alkışlamadılar. Felix Pyat'dan bahsederken Vaulabelle bana şöyle diyordu: "Onun fikirlerini sevmem; fakat o büyük bir muharrirdir. Ve Fransanın en kuvvetli hatiplerindendir." Edgar Quinet gibi nadir bir zeka da hiç itibar görmedi. Meslise girmeden önce büyük şöhreti vardı; fakat Mecliste hiç haline geldi. Siyasi meclisler dahilerin şöhretlerini en az tanıttıran yerlerdir, orada zaman ve mekana uygun zekalar itibar görür ve vatana değil partilere hizmet değer kazanır. 1848 de Lamartinee, 1871 de Thiers'e karşı, hemen elde edilmesi zaruri menfaatlar dolayısiyle tâ'zımat gösterildi, tehlike geçince hem kendilerine karşı minnetli kalmak hissinden hemde korkudan kurtuldular."

Bu parçayı, bize verdiği izahlardan dolayı değil, hikaye ettiği vak'alar bakımından ehemmiyetli buldum. Zira bunlar aşağı bir psikolojiyi göstermektedir. Bir kitle, ister vatana, ister partiye hizmet etmiş olsun, önderlerine tâbi oldu mu kitle olmak seciyesini kaybeder. Kitleler önderlerinin nüfuzları altında kalırlar, fakat ne minnet ne de menfaat hisleri haraketlerine saik olur.

Yeter derecede nüfuza sahip bir önder mutlak denecek bir güç kazanır. Uzun yıllar boyunca prestiji sayesinde çok büyük etkileri olan bir milletvekilinin, bazı mali konulardan ötürü ani denecek kadar kısa bir zamanda bu nüfuzu hemen kaybettiğini biliyoruz. Onun bir işaretiyle kabineler düşerdi. Bir muharrir bu adamın fiil ve tesir derecesi hakkında şöyle der:

"Tonkin'i gerçek kıymetinin üç misli fiyatla satın almamız; Madagascar'da kararsız bir halde kalmamız; Aşağı- Nijerya üzerinde koca bir imparatorluk kurmak mümkün iken kendimizi bundan mahrum bırakmamız; Mısır'da elde etmiş olduğumuz üstün durumu kaybetmekliğimiz bu M.C nin yüzündendir. Onun nazariyeleri Birinci Napolyon'un felaketlerinden daha fazla bize toprak kaybettirdi."

Böyle bir önderden daha fazla bir şey istenmezdi. Şüphesizdir ki bize pek pahalıya mal oldu; fakat nüfuzunun büyük bir kısmı, sömürgeler meselesinde şimdi hiç de öyle olamayan o zamanın halk efkarına uyması idi. Bir önder halk efkarına nadiren üstün gelir. Önder çoğu defa onun hatalarını kabul eder.

Önderlerin kandırma araçları, nüfuzlarından sonra bir çok defa saydığımız etkenlerdir. Bu etkenleri ustaca kullanmak için, hiç olmazsa bilinç dışı bir şekilde kitlelerin psikolojisine dikkatle bakmalı, ona nasıl hitap edileceğini bilmeli ve özellikle kelimelerin, formüllerin ve tasvirlerin sihirli etkilerine vakıf olmalıdır.

Güçlü iddialardan ve pek kısaltılmış değerlendirmelerle dolu tasvirlerden oluşan özel bir hitabete sahip bulunmalıdır. Bu çeşit güzel konuşma parlamentoların hemen hepsinde ve bu arada en temkinli olan İngiliz Parlamentosunda da rastlanır.

İngiliz filozofu Main şöyle diyor:

"Oldukça zayıf umumi fikirler ortaya koyan sert tabiatlı şahsiyetler arasındaki münakaşaları Avam Kamarası müzakerelerini yazan gazetelerde her zaman okuruz. Saf bir demokrasi üzerine bu nevi umu-

mi formüller büyük bir tesir icra eder. İyice tetkik edilmemiş tetkik edilmeye de layık olmayan umumi fikirleri tesirli sözlerle bir kitleye kabul ettirmek daima böyle usullerle olacaktır."

Yukarıda işaret edilen "tesirli sözler"in ehemmiyeti mübalağalı sayılamaz.

Pek canlı hayaller yaratacak tarzda seçilmiş olan kelimelerin ve formüllerin kudreti hakkında bir çok yerde ısrar etmiştik. Meclislerdeki önderlerden birinin nutkundan alınmış şu cümleler bunun mükemmel bir örneğidir:

"Aynı geminin bitli politikacıyı ve kaatil anarşisti, sıtmalı menfa topraklarına doğru götüreceği gün, bunlar birbirleriyle sohbete girişebilir ve birbirlerine aynı içtimai sınıfın iki tamamlayıcısı gibi görünürler."

Böylece davet olunan hayal, açık ve çekicidir ve hatibin bütün rakipleri kendilerini bu hayalin tesiri altında hissederler. Aynı zamanda hem sıtmalı topraklar hemde onları oraya götürübilecek gemi, muhaliflerin gözleri önüne gelir, zira bunlar ihtimal ki, tehdit olunan politikacılardan oldukça vuzuhsuz çizgilerle ayrılan bir sınıfa mensup değilmidirler? O zaman Robespierre'in muğlak nutuklariyle, Convantionelle'lerin her halde hissetmiş oldukları giyotin korkusunu ve bu korkunun herkesi sarmış olduğunu alttan alta şiddetle yaşarlar.

Önderler için inanılmaz derecede mübalağalara düşmekte fayda vardır. Demin bir cümlesini almış olduğum hatip, büyük protestolara meydan vermeksizin, bankerler ve papazların, bomba atanlara ücretli

yardımcılar tedarik ettiklerini; büyük mali şirketler müdürlerinin, anarşistlerin layık oldukları aynı cezayı hakettiklerini iddia edebildi. Bu gibi vasıtalar kitleler üzerinde daima tesirli olur. İddia hiç de lüzumundan fazla tehditli değildir ve hitabet de hiç bir vakit fazla tehdit savurucu olmaz. Hiç bir şey bunlar kadar dinleyenleri teskin etmez. Protesto etmekle hain yahut suç ortağı sayılmaktan korkarlar. Demin söylüyordum, bu hususi belagat bütün meclisler üzerine hakimiyet sağlamış ve buhran zamanlarında da belagat sahiplerinin sayısı artmıştır. Büyük ihtilal hatiplerinin nutuklarını okumak bu bakımdan pek zevklidir.

Cinayeti aşağılamak, fazileti yükseltmek için her an birbirlerinin sözlerini kesmeğe kendilerini mecbur zannediyorlardı. Sonra müstebitlere küfürler savuruyor, ya hür olmaya yahut ölmeye yemin ediyorlardı. Mecliste bulunanlar ayağa kalkıyor, coşkun alkışlar başlıyor, sonra sakin sakin oturuluyordu.

Önder bazen zeki ve bilgili olabilir, fakat bu durum onun için genellikle faydalı olmaktan çok zararlıdır.

Olaylar arasındaki giriftliği göstererek açıklayan ve anlatan zeka, insanı şefkatli yapar, yeni bir düşünceyi yayan önderler için gerekli şiddet ve hiddeti zeka körletir.

Her dönemin özellikle devrimin en büyük önderleri pek dar kafalı olmalarına karşılık büyük etkiler meydana getirmişlerdir.

Bunlardan en ünlüsü olan Robespierre'in hitabeleri çoğu zaman zabıt ve kayıttan uzaktır. Bu güçlü diktatörün büyük rolünün akla uygun düşecek hiç bir açıklamasını bu nutukları okurken bulmak mümkün değildir..

Hücum veya savunmada, mektep çocuklarının "gel de görürsün" gibi tehditlerinden başka bir şey olmayan, soğuk olmaktan çok çocukça bir ruhun hizmetine verilmiş, pedagojik belagatin ve Latin kültürünün eski ve yavan sözleridir. Bunlarda bir düşünce yoktur, bir ustalık, sözler arasında bağlantı yoktur. Onlar bir kasırga ortasında can sıkıntısına benzer.

Dar kafalılık ile birlikte kuvvetli bir kanaatin nüfuzla sarılmış bir adama verdiği kudreti düşünmek insanı dehşete düşürür. Engel tanımamak, istemesini iyi bilmek, için bu şartlar zaruridir. İnsiyaki bir anlayışla kitleler, cezbeye tutulmuş bu adamlarda kendilerine lazım olan hakimi tanırlar, bulurlar.

Bir parlamentoda bir nutkun tesirli olması, maksadı elde etmesi, hatibin ortaya sürdüğü delillerin doğruluğuna hiç değil, hemen daima hatibin nüfuzuna bağlıdır.

İyi deliller ve yalnız böyle delillerle dolu bir nutkunu önceden hazırlayarak meclise gelen herhangi bir hatip, meclis tarafından sadece dinlemek şansına bile malik değildir. Eski bir milletvekili olan M. Descubes nüfuzsuz bir meclis azasının durumunu şöyle anlatmıştır:

"Kürsüye çıktığı vakit çantasından bir dosya çıkarır, kağıtları muntazam surette önüne yayar ve kendine güvenen bir adam haliyle söze başlar. O

halinde kendisinin bağlı olduğu kanaati dinleyenlerin ruhuna sindirmeğe muvaffak olacak bir övünme tavrı vardır. Delilleri tartmış, tekrar tartmıştır, onlar rakamlar ve ispatlarla dopdoludur, haklı olduğundan emindir. Ortaya koyduğu gerçeklere karşı direnmek beyhudedir. Tamamiyle haklı olduğuna ve meclistekilerin de hakikat önünde eğilmeğe hazır bulunduklarına emin bir halde söze başlar. O anda meclis salonunda bir takım gürültüler duyulmaya başlar ve o da buna şaşar. Nasıl oluyor da bu sözler sükunetle dinlenmiyor? Bu umumi dikkatsizlik nedendir? Birbirleriyle konuşan bu kimseler acaba ne düşünüyorlar? Hangi mücbir sebeple şu milletvekili salondan çıkıyor? Can sıkıntısı yüzünden bellidir, kaşlarını çatar ve duraklar. Meclis başkanının cesaret verici sözleriyle tekrar konuşmağa başlarsa da yine dinleyenlerin sayısı azalır. Bu sefer sesinin perdesini yükseltir, bocalar ve etrafındaki gürültü de artar, artık kendi sözünü kendisi de işitmez olur, tekrar oturur. Fakat böyle susunca da arkasından "yeter" seslerinin yükseleceğinden korkarak bu sefer daha kuvvetli söylemeğe başlar gürültüler ise artık tahammül edilmez hale gelir."

Fazla heyecanlı bir duruma gelen parlamento meclisleri, gayri mütecaniz halk kitlelerinin seviyesine düşer ve hisleri de çok ifratlı bir hususiyet gösterir. Bunlarda kahramanca olduğu kadar zalimce hareketler de görülür. Fertler kendilerini kaybederler ve şahsi menfaatlerine taban tabana zıt kararlar lehine oy kullanırlar.

İhtilal tarihi, meclislerin ne dereceye kadar bilinçdışı olabildiklerini ve çıkarlarına zıt telkinlerin ne

dereceye kadar etkileri altına girdiklerini gösterir. Asiller için imtiyazlarından vaz geçmek büyük bir fedakârlıktı. Bununla beraber kurucular meclisinin tanınmış bir toplantı gecesinde asiller bunu tereddütsüz yaptılar.

Yasal dokunulmazlıklarından feragat etmek meclis azası için devamlı bir ölüm tehdidi idi. Bununla beraber birbirlerini öldürmekten korkmaksızın bunu yaptılar ve biliyorlardı ki, bugün arkadaşlarının götürüldüğü darağacına yarın kendileri gideceklerdi. Fakat izah ettiğim iradesizlik haline, otomatizme erişince kendilerini uyuşturan telkinlere boyun eğmekten onları hiçbir şey alıkoyamazdı. Bunlardan biri olan Billaud-Varennes'- in şu hatırası tipik bir misaldir:

"Bizim o kadar fazla tenkit edilmemize sebep olan kararları, biz çoğu defa iki gün, hatta bir gün önce istemiyorduk, yalnız buhran zamanlarında bu kararlar alınıyordu."

Hiç bir söz bu kadar doğru değildir.

Convetnion'un bütün fırtınalı toplantılarında aynı gayri suurîlik vak'aları zuhura gelmiştir. Tain şöyle yazar:

"Yalnız nefret ettikleri şeyleri, budalalıkları, delilikleri değil; cinayetleri, dostlarının ve masumların öldürülmeleri gerektiren kararları da tasdik ederler. Oy birliğiyle ve en şiddetli alkışlarla sağ cenah sol cenahla birleşir, tabii başkanları ve ihtilalin büyük tertipçisi, idarecisi olan Danton'u giyotine gönderirler. Oy birliğiyle ve en şiddetli alkışlarla sağ cenah ve sol cenahla birleşerek ihtilal hükümetinin

en kötü kararnamelerini tasdik ederler. Oy birliğiyle, hayranlık ve heyecanlarla Collot Derbois'yi Couthon'u ve Robespierre'i en şiddetli sevgi tezahürleriyle alkışlarlar. Haksız yere adam öldürdükleri için "Plaine" ile "Montagne"ın (merkezle sol cenahın) nefret ettikleri hükümet yerinde bırakılır. Mahkumları daha çabuk muhakeme edebilmek için manevi deliller üzerine şahitsiz, müdafaasız hüküm verilebileceğini bildiren ve Robespierre tarafından meclise kabul ettirilen 22 prerial kanunu çıkarıldıktan sonra da Convention artık boynunu mukadderatına teslim etmiş demekti. Nihayet 8 thermidor günü toplantısında söylediği nutuktan sonraki ilk çeyrek saat zarfında meclis Robespierre'i de mahkum etti."

Tasvir olunan şu tablo oldukça karanlık görünebilir; fakat gerçeklere pek uygundur. Yeter derecede heyecanlandırılan ve ipnotize edilen parlamento meclisleri aynı seciyeleri gösterirler. Bu meclisler her türlü tahriklere kapılıp itaat eden bir sürü haline gelirler. Demokratlık imanından şüphe edilemeyen milletvekillerinden Spuller'in 1848 Meclisi hakkındaki tarihini La Revne Litteraire'den alarak aşağıya yazıyorum. Kitlelerde görülen fazla heyecanlı hisler ve dakikadan dakikaya değişen sebatsızlıklar burada da aynıyla görülmektedir:

"Tefrikler, hasetler, kinler, şüpheler, kah körükörüne itimatlar, kah sonsuz ümitler, Cumhuriyetçi Partiyi felakete sürükledi. Safdilliliği, iyi niyetliliği ile her şeye karşı gösterdiği itimatsızlık aynı derecede idi. Hiç bir meşruluk hissine, hiç bir itaat fikrine sahip değildi. Yalnız bir takım korkular ve sonsuz hülyalar besliyorlardı. Bu noktada çocuk

ve köylüler gibi idiler. Yumuşaklıkları sabırsızlıkları ile at başı giderdi. Vahşilikleri ve itaatli olmaları birbirine denkti ki bu haller olgunlaşmamış ve terbiye görmemiş bir mizaca mahsustur. Hiç bir şey onları hayrete düşürmez fakat her şey neşelerini kaçırırdı. Ürkek, korkak ve cesurdular; alevler içine atılabilirler, yahut da bir gölgeden korkup kaçarlardı.

"Onlar eşya arasındaki münasebetleri ve neticeleri asla bilmezlerdi. Aynı derecede cesaretlerini kaybe derler veya şahlanırlardı. Her nevi panik haline gelmeye hazırdırlar. Daima ya fazla yüksek veya çok aşağı perdede idiler. Hiç bir zaman yeter derecede ölçülü değillerdi. Sudan daha sıvı idiler, her renk onlarda aksini bulur, her şekle girerlerdi. Bunlardan nasıl hükümet temeli atılabilirdi?"

Çok şükür ki parlamento meclislerinde bulunduğunu gösterdiğimiz bu türlü haller her zaman devamlı olmaz, sık sık görülmez. Onlar bazı hallerde kitle seciyesi gösterirler. Onları terkip eden fertler çoğu defa şahsiyetlerini muhafaza ederler ve bu sebeple bir meclis pek mükemmel teknik kanunlar çıkarabilir. Gerçi bu kanunları kendi odasında huzur içinde çalışan bir mütehassıs tarafından hazırlanmıştır ve meclisten çıkarılan bu kanun gerçekte meclisin değil bir ferdin eseridir. Ve şüphesiz bu gibi kanunlar en iyi eserlerdir. Ancak bazı değişiklikler yapılmak istenildiği zaman kollektif bir eser olur ki, çoğu defa kanun olmaktan çıkar. Kitlelerin eseri her zaman bir fert tarafından yapılan işlerden aşağı seviyede olur. Meclisleri fazla intizamsız ve tecrübesiz tedbirlerden yalnız mütehassıslar kurtarır. O zaman mütehassılar geçici birer önder olurlar ve

meclisler onların üzerinde değil, onlar meclislerin üzerinde tesirli olurlar.

Meclisler, çalışmalarında görülen bütün zorluklara rağmen, kavimlerin kendi kendilerini yönetmek ve özellikle kişisel baskıların boyunduruğundan mümkün olduğu kadar kurtulmak için bulmuş oldukları şekillerin bugün dahi en iyisidir.

Bu meclisler hiç olmazsa filozoflar, düşünce adamları, yazarlar, sanatkârlar ve alimler,özetle bir uygarlığın zirvesini oluşturan bütün kimseler için ideal bir hükümet şeklidir.

Şu kadar ki, bu meclislerde iki büyük tehlike hali vardır: Hazinenin zaruri olarak israfı, şahsi hürriyetlerin tedricen kısılması,

Birinci tehlike seçimi yapan kitlelerin pek fazla isteklerde bulunmalarının ve basiretsizliklerinin zaruri bir neticedir. Meclis üyesinden biri demokratik fikirleri görünürde okşayan, mesela bütün işçilere emeklilik maaşı verilmesi, yol bekçilerinin veya öğretmenlerin aylıklarının arttırılması gibi bir teklifte bulundu mu, bir başka üye de seçmen korkusundan gelen iç telkinlerle böyle bir teklifi reddederek bu kimselerin menfaatlerini hiçe saymak durumunda kalmaya cesaret edemez. Bununla beraber bütçenin yükünü ağırlaştıracaklarının farkındadırlar, yeni vergiler koymağa vesile olacaklarını iyi bilirler. Vâki teklifi kabulde tereddüt etmek onlar için imkansızdır. Masrafların büyümesinden doğacak neticeler henüz uzaktır ve kendileri için pek zararlı değildir, fakat seçmenlerin önünde tekrar göründükleri zaman menfi oy almanın neticeleri açıkça belirecektir.

Masrafların fazla kabarmasının bu birinci sebebine bir başka sebep daha katılır ki, o da tamamiyle mahalli ehemmiyette olan işlere tahsis edilmek mecburiyetindedir. Bir milletvekili buna muhalefet edemez, çünkü bu masraflar dahi seçmenlerin isteklerini teşkil eder. Ve her milletvekili kendi seçim dairesi için muhtaç olduğu şeyi arkadaşlarının buna benzer isteklerini kabul etmiş olmakla elde edebilir.

Yukarıda zikri geçen tehlikelerden ikincisi, parlamento meclislerince hürriyetlerin zorla kısılmasıdır ki, bu hal pek az göze çarparsa da pek ciddidir. Bu tehlike neticelerini basitçi ruhlarıyla parlamento meclislerinin her zaman göremedikleri ve çıkarmaya kendilerini mecbur sandıkları tahdit edici sayısız kanunların bir neticesidir.

Bununla beraber bazı hallerde bu tehlikeden kaçınmak da belki mümkün değildir. Zira dünyanın en mükemmel parlamentosu sayılan ve milletvekillerinin seçmenlerine karşı serbetliğini muhafaza eden İngiltere'de bile böyle bir tehlikeden tamamiyle uzaklaşılmamıştır. Eski bir tetkikinde Herbert Spencer, zahiri hürriyetin genişlemesini gerçek hürriyetin kısılması devrinin takip edeceğini göstermişti. Aynı tezi (Devlete Karşı Fert - L'individu contre I'Etat) isimli eserinde tekrar ele alarak İngiliz Parlamentosu hakkında fikrini şöyle açıklar:

"Bu devirden beri teşri hayatı önce dediğim yolda ilerledi. Diktatörce tedbirler hızla çoğalarak fert hürriyetleri devamlı surette kısılmaya yöneldi. Bu hal iki tarzda meydana geldi. Her sene daha fazla sayıda talimatnameler yapıldı. Bunlar vatandaşa evvelce tamamiyle serbest olan hareketlerinde bir takım

kısıntılar; kendisini yapmak veya yapmamak hususlarında serbest olan işlerinde de mecburiyetler ortaya koymaktadır. Aynı zamanda umumi ve bilhassa mahalli masraflar da artmıştır. Bunları karşılamak için vergilere baş vurulmuştur. Vatandaş istediği gibi harcayacağı kazancından fazla miktarda vergi ödemeye mecbur edilmiştir. Ve bu suretle hürriyetler kısılmıştır."

Hürriyetlerin böyle tedricen kısıntıya uğraması bütün memleketlerde hususi bir tarzda vaki olur ki, Spencer bu noktaya dokunmamıştır. Bir çoğu umumiyetle kısıntılı tedbirler ortaya koyan kanunlarla birlikte, bunları tatbik edecek memur sayısı ve bu memurların kudret ve nüfuzu artar. Böylece bu memurlar medeni memleketlerin hükümdarı olmaya doğru giderler. Hükümetlerin devamlı değişmelerinde idare memurları kastı bu değişmelerden uzak kaldığı için nüfuz ve tesirleri gittikçe artar. Sorumsuzluğa, şahsiyetsizliğe ve devamsızlığa yalnız bunlar malik olur. Üçlü bir şekilde bulunan bu hallerdeki istibdat, istibdatların en ağırıdır.

Sınırlayıcı Yasalar

Günlük hayatın önemsiz küçük hareketlerini Bizansa özel resmiyetlerle saran bu kısıntılı kanunların, düzenlerin sürekli ortaya konması, ahalinin, içinde serbestçe hareket ettiği çevrenin gittikçe daralması sonucunu verir. Kanunların çoğaltılmasiyle hürriyet ve eşitliğin daha iyi korunacağı hakkında hatalı vehimlerin kurbanı olan kavimler her gün daha ağır, daha dayanılması zor boyunduruklara kendilerini

teslim etmektedirler.

Milletlerin kabul ettikleri bu sınırlayıcı yasalar cezasız kalmaz. Böylece her türlü boyunduruğa dayanmaya alışan milletler boyunduruğu istemeye başlarlar ve bütün yaratılıştan gelen iradelerini ve enerjilerini kaybederler.

Fakat, kendisinde bulamadığı güç kaynaklarını insan başka bir yerde aramaya mecbur kalır.Vatandaşların artan kayıtsızlığı ve acizliği ile hükümetlerin rolü daha fazla büyümeye başlar.hükümetler bireylerin kaybetmiş oldukları girişim ruhunu, yönetim gücünü kendileri elde etmeye mecbur olurlar. Her girişimi, her şeyi başarmaya ve korumaya çalışırlar. Devlet o zaman kesin ve ilahi bir güç olur. Fakat tecrübe göstermiştir ki, böyle ilahi iktidarlar hiç bir zaman ne çok süreli ne de çok güçlü olmuşlardır.

Bazı milletlerin herhangi bir rejimde dış şekliyle malik göründükleri bütün özgürlüklerinin kısılması bu rejim kadar onların da ihtiyarlamış olmasının bir sonucu olarak görülmektedir. Özgürlüklerin bu kısıntısı şimdiye kadar hiç bir uygarlığın kurtulamamış olduğu çökme devrenini ilk işaretlerinden birisidir.

Geçmişten alınan derslere ve her tarafta görülmekte olan belirtilere bakılırsa, zamanımız uygarlıklarının bir çoğu çökmeden önceki yaşlılık dönemine girmişlerdir. Tarihin seyri içinde ortaya çıkışını çoğu defa gördüğümüz şekilde, bütün kavimler belirlenmiş bir olgunluk dönemine erişirler. Bu olgunlaşma safhalarını özet şekilde gözden geçirelim.

Bizden önceki uygarlıkların gelişme ve çökme dönemlerini genel hatlarıyla gözden geçirirsek ne görü-

rüz? Bu uygarlıkların başlangıcında, göçler, istilalar yüzünden çeşitli kavimlerin bir başkanın idaresi altında toplandıklarını görürüz. Değişik inançlara, dillere bağlı bu insanlar arasında bir başkanın ortaya koymuş olduğu yarım bilinen kanundan başka hiç bir ortak bağ yoktur. bu karmakarışık kalabalıklarda kitlelere özel psikolojik karakterler en yüksek derecede bulunur. Kahramanlıklar,zayıflıklar, galeyanlar şiddetler gibi bütün bu karakterler onlarda geçici olarak toplanır. Bunlarda hiç bir şey sabit değildir ve bu kavimler barbardırlar.

Sonra zaman kendi işini görür. Çevrenin aynı oluşu, birbirleriyle ilişkilerin tekrarı ve devamı, ortak bir hayat sürme gerekliliği, yavaş yavaş etkisini gösterir. Birbirine benzemeyen ünitelerin bir araya yığılması ve birbirinin içinde erimesiyle bir ırk oluşmaya başlar, yani ortak duyguları ve karakterlere sahip ve sonra kalıtımın etkisiyle meydana gelecek bir topluluk ortaya çıkar. O zaman kitleler bir kavim olmuştur ve bu kitle barbarlıktan çıkacaktır.

Bununla beraber ancak uzun gayretlerden, kesintisiz mücadelelerden ve sonsuz baştan başlamalardan sonra bir ideal kazanmış olacaktır. Burada idealin doğası önemli değildir.Bu ideal ister Roma mezhebi, ister atina dini, ister başka bir inanç olsun oluşum yolunda bulunan ırkın bütün dertlerini tam bir duyguyla, bir düşünce ile birlik halinde tutacaktır.

İşte o zaman, kurumlarıyla inançlarıyla, sanatlarıyla yeni bir uygarlık doğar. Kendi rüyasiyle sürüklenerek, debdebe, güç ve büyüklük veren etkenlerin hepsini yavaş yavaş kazanır. Irk bazı zamanlarda şüphesiz kitle haline girer. Fakat bu kitlelerin sebat-

sız ve değişken karakterleri arkasında o sağlam temel, yani bir kavmin sarsılmasını önleyen ve tesadüflere egemen olan ırkın ruhu bulunur.

Şimdi bu büyük etkiyi icra ettikten sonra zaman, ne insanların ne de daha büyük güçlerin kendilerini kurtaramadığını yıkmaya başlar. Gücün ve karmakarışıklığın belli bir düzeyine eriştiği zaman uygarlık artık ilerleyemez olur, ilerleyemez olunca da hızla çökmeye başlar. Çok geçmeden ihtiyarlık saati çalacaktır.

Kaçınılması imkanı olmayan bu saatin gelmiş olduğu, ırk ruhunun korunmuş ve devam ettirilmiş olduğu ideailin zayıflamasiyle anlaşılır. Bu ideal solunca, ilham vermiş olduğu bütün dini, siyasi, toplumsal temeller de sarsılmaya başlar.

İdealinin yavaş yavaş sönmesiyle ırk, düzenini, birlik ve gücünü meydana getirmiş olan şeylerin tamamını kaybeder. Birey kişiliği ve zekası ile büyüyebilir, fakat aynı ırkın ortak bencilliği yerine, karakterinin silinmesi ve uygulamadaki yeteneğinin azalmasiyle birlikte bireysel bencilliğin fazla gelişmesi yer alır.

Bir birlik, bir blok oluşturan kavim sonunda aralarında bağlantı olmayan, bir süre geleneklerin ve kurumların zoruyla süren bir bireyler yığını haline gelir. İşte o zamandır ki, çıkarları ve eğilimleri başka olan, aralarında ayrılık bulunan, kendilerini yönetmekten aciz insanlar, en küçük işlerinde yönetilmeyi isterler. O zaman devlet yutucu nüfuziyle işe başlar.

Ve eski idealin kesin olarak kaybolmasıyla, ırk, sonunda ruhunu da kaybeder. O artık bireylerin ara-

larında ilgisi olmayan bir insan sürüsüdür ve başlangıç noktasınad ne idiyse tekrar o duruma gelmiştir, bir kitle olmuştur. O zaman kitlenin dayanıksız ve yarınsız bütün geçici karakterini gösterir. Uygarlığın artık hiç bir sabitliği kalmaz, bütün tesadüflerin oyuncağı olmuştur. Orada ayak takımı hükmetmeye başlar ve barbarlar etrafı sarar.

Bu durumda da gerçi uygarlık parlak gibi görünür, çünkü uzun zaman bir mazinin meydana getirmiş olduğu dıştan görünüşünü korur. Ancak gerçekte hiç bir şeyin takviye edemeyeceği ilk kasırgada çökecek olan çürümüş bir binadan başka bir şey değildir.

Bir ideal etrafında barbarlıktan medeniyete yükselmek, sonra bu ideal gücünü kaybedince çözülmek ve ölmek. İşte bir milletin hayat seyri bundan ibarettir.

- Herkesin fert ve kitle psikolojisini bilmesi,
- İnsanların bazı davranışlar karşısında nasıl bir tutum ve tavır içinde olması gerektiği,
- Toplumsal bir ortamda karşılaşılacak değişik hareketler karşısında gösterilmesi gereken tepkinin nasıl olması,
- Bu konuda yapılması gerekenlerin neler olduğu,
- İnsanların toplum içindeki yanlızlığı, toplumsal kaos, varolma mücadelesi,
- Kitleler arasındaki iletişimsizlik ve karmaşa gibi olayları uzmanların görüşü, yaşanmış ve denenmiş olayları anlatan "Kitleler Psikolojisi" isimli bu eseri Hayat Yayınları olarak siz değerli okuyucularımıza iftiharla takdim ediyoruz.

ISBN 975-8243-07-1

